

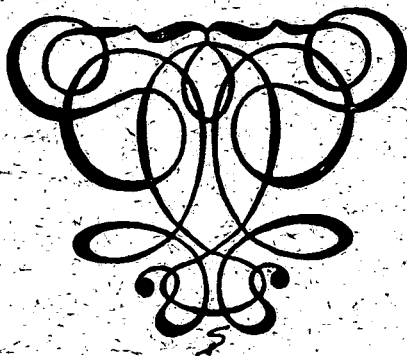
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

ÅRG. 50

1947

HÄFT. 3

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION, LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3.—

kommer att under år 1947 liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i statsvetenskap — »politik» i ordets äldre och mera omfattande bemärkelse —, statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren å jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämval annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, E. FAHLBECK, C.-E. QUENSEL, J. ÅKERMAN, G. CARLSSON, S. BOLIN och E. GJERSTAD), närmast av professor E. FAHLBECK, Lund, som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor C. Å. HESSLER, Uppsala (litteraturgranskningar) och docent E. THERMÄNIUS, Söckholm (översikter och meddelanden).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr. år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund», postgiro nr 279565, (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i juni 1947.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL:

UPPSATSER

Redaktörsskifte	171
GROTH, SVERKER, Den officiella svenska kriminalstatistikens organisation, innehåll och arbetsmetoder	172

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Föreningsjordbruk och sambruksföreningar. Av CURT ROHTLIEB	187
Den offentliga lönestatistiken. Av ÅKE SAMBERGS	191
Socialdemokratiska riksdagsgruppen inför Brantings ministärbildning, 1920. Av GUNNAR GERDNER	195

LITTERATURGRANSKNINGAR

Nils Herlitz, Förvaltningsförfarandet. Anm. av HALVAR G. F. SUNDBERG	198
Gunnar Heckscher, Staten och organisationerna. Anm. av HANS CAVALLI	204
Werner Kägi, Die Verfassung als rechtliche Grundordnung des Staates. Anm. av HELGE GRANFELT	208
Tidskriftsöversikt, Av NILS NILSSON STJERNQUIST	211

SAKKUNNIGUTLÄTANDEN rörande Skytteanska professuren	214
---	-----

Statsvetenskaplig tidskrifts tredje häfte inledes med ett redaktionellt tack till prof. A. Brusewitz, som lämnar posten såsom redaktör för litteraturavdelningen för att efterträdas av den nyutnämnde professor skytteanus C. A. Hessler. Förste aktuarien S. Groth, Stockholm, redogör för och kritiserar »Den officiella svenska kriminalstatistikens organisation».

På avdelningen Översikter och meddelanden märkes kansli-rådet C. Rohtliebs, Djursholm, kritiska analys av »Föreningsjordbruk och sambruksföreningar», amanuensen Å. Sandbergs, Lund, granskning av den offentliga lönestatistiken, samt en kommenterad källskrift berörande den Brantingska ministärbildningen 1920 av docenten G. Gerdner, Uppsala.

Bland recensionerna märkes främst prof. Halvar G. F. Sundbergs, Uppsala, skarpsinniga granskning av prof. Herlitz' viktiga utredning »Förvaltningsförfarandet». Jur. dr Hans Cavalli, Malmö, anmäler doc. G. Heckschers arbete »Staten och organisationerna», och lektor H. Granfelt, Nockeby, ett nytt rättsfilosofiskt arbete av schweizaren dr W. Kägi. Avdelningen avslutas med sedvanlig tidskriftsöversikt.

Slutligen publiceras in extenso de envar statsvetenskapsman intresserande, nyligen avgivna *sakkunnigullåtandena* avseende Skytteanska professuren i vältalighet och statskunskap i Uppsala.

REDAKTÖRSSKIFTE

Professor Axel Brusewitz har såsom emeritus lämnat den Skytteanska lärostolen i vältalighet och statskunskap, vilken han under närmare ett kvartssekel med sådana lysande insatser inom sin vetenskap beklätt. Samtidigt frånträder han enligt uttalad önskan posten såsom redaktör för Statsvetenskaplig tidskrifts litteraturavdelning. Det är med uppriktig saknad, som tidskriften varmt tackar professor Brusewitz för nära tjugoförårigt, högt skattat medredaktörskap. När han lämnat egna bidrag i form av uppsatser, recensioner eller de återkommande översikterna över riksdagen och utrikespolitiken, ha dessa alltid tillvunnit sig berättigad uppmärksamhet. Ej minst har så varit fallet beträffande sistnämnda bidrag, där professor Brusewitz' eminenta sakkunskap såsom en av fäderna till gällande institut för riksdagens samverkan med regeringen inom utrikesförvaltningen kommit till sin fulla rätt. Statsvetenskaplig tidskrift hoppas att även i framtiden få påräkna förmånen av professor Brusewitz' medarbetarskap.

Såsom efterträdare å posten som redaktör för litteraturavdelningen inträder den nyutnämnde professor skytteanus Carl Arvid Hessler. Hans av sakkunskapen enhälligt vitsordade, utmärkta statsvetenskapliga författarskap, vilket även tagit sig uttryck i en fortlöpande recensionsverksamhet, borgar för att han skall väl hävda medredaktörskapets förpliktelser. Statsvetenskaplig tidskrift hälsar honom hjärtligt välkommen inom redaktionen. En vacker och viktig samarbetets tradition, grundlagd redan vid tidskriftens tillkomst för snart ett halvsekel sedan, har härmed förnyats.

DEN OFFICIELLA SVENSKA KRIMINAL- STATISTIKENS ORGANISATION, INNE- HÅLL OCH ARBETSMETODER

Av Förste Aktuarien SVERKER GROTH, Stockholm

En av statens förnämsta uppgifter är tvivelsutan rättsordningens upprätthållande. Bland medlen härför intager rättsskipningen den främsta platsen. De statliga rättsskipningsorganen äro domstolarna, de exekutiva myndigheterna, polisen, åklagarna samt fångvården. För att få överblick över omfattningen av och föremålen för rättsskipningsverksamheten kräves en noggrant planlagd och genomförd statistik. Endast med hjälp av en sådan kan man sålunda ernå en tillförlitlig kännedom om de nyssnämnda statsorganens arbetsförhållanden och arbetsresultat, en kännedom som är nödvändig för att man skall kunna bedöma behovet och genomförbarheten av reformer på själva rättsskipningens område. Det kan härutinnan erinras om, att den genomgripande omorganisation av den svenska rättsstatistiken, som ägde rum år 1913, motiverades bland annat med att arbetet på rättegångsreformen krävde mycket ingående statistiska uppgifter rörande rättsskipningens tillstånd. Rättsstatistiken har emellertid också betydelse för gestaltningen av själva den materiella rättsordning, vars upprätthållande är rättsskipningens ändamål. Det är icke blott lagstiftarens intresse som rättsstatistiken på grund härav fångar; den blir ett hjälpmedel även för samhällsforskningen i vidare bemärkelse.

Den svenska rättsstatistikens grundläggare, justitiestatsministern greve Mattias Rosenblad yttrade i ett »Tal om Juridisk Statistik och grunderne för Lagstiftningen», vilket han höll i kungl. vetenskapsakademien vid presidiets nedläggande den 8 april 1840, bland annat följande, som här återges såsom belägg för, huru man då för tiden på auktoritativt håll betraktade rättsstatistiken:

»För den, som älskar sitt fädernesland, kan det ej vara likgiltigt att veta, om brott till- eller avtaga. Uppgiften derom är en sedlig-

hetens barometer. — Det måtte vara af stor nytta, att genom säkra uppgifter (och säkrare kunna ej finnas än domstolarnas) känna orsaken till det ena och andra förhållandet i olika orter. Huruvida konkurser, skuldfordringsmål och lagsökningar ökas eller minskas, i hela riket, i hvarje ort och inom hvarje stånd, är ett viktigt föremål för undersökning. Derigenom kan vinnas upplysning, om välståndet är i af- eller tilltagande, källorna dertill uppsökas och förbättringar, der de behövas, tillvägbringas.»

Redan på 1500-talet vidtogos åtgärder i ändamål att lära känna och kunna granskande följa lagskipningens gång här i Sverige, och man skulle med ledning av det primärmaterial, som därigenom insamlats, möjligen kunna åvägabringa en statistik över det svenska rättsväsendet alltifrån Vasarnas tid. Den officiella svenska rättsstatistiken i egentlig mening räknar sitt upphov från år 1830. En uttömmande historik finnes intagen i Statistiska kommitténs betänkande (Stockholm. 1910).¹

Den nyssnämnda statistiska kommittén anmärkte på den dittills förda rättsstatistiken framför allt *dels* att dess uppgifter vore otillförlitliga och *dels* att detaljeringen vore alltför ringa och därtill ej sällan mindre lämpligt vald. En större tillförlitlighet och en samtidigt ökad detaljriktighet kunde enligt kommitténs mening icke åstadkommas utan att man övergäve det dåvarande systemet för primärmaterialets åstadkommande, nämligen upprättande av tabellariska sammandrag genom de lokala myndigheternas försorg, och överginge till systemet med individualuppgifter, vilka skulle bearbetas uteslutande i det centrala statistiska ämbetsverket. Statistiska kommitténs förslag angående rättsstatistiken underkastades omarbetning av särskilda sakkunniga; de voro dåvarande överdirektören och chefen för statistiska centralbyrån Ludvig Widell, häradshövdingen Knut Ekbom, sekreteraren vid den förberedande utredningen för en rättegångsreform Karl Schlyter samt professorn Nils Stjernberg. De sakkunniga delade uppfattningen, att en mera genomgripande förbättring av rättsstatistiken icke stode att vinna utan antagande av systemet med individualuppgifter och central bearbetning. Kungl. Maj:ts beslut fattades i överensstäm-

¹ Sid. 15 f., 27, 288—320; se även O. Grönlund, Den svenska rättsstatistikens hundraårsminne (Statsvetenskaplig tidskrift 1933, s. 133—145) samt Statistiska centralbyråns berättelser över domstolarna och de exekutiva myndigheternas verksamhet åren 1913 och 1914, s. 2^a—7^a, och samma ämbetsverks berättelse över brottsligheten i riket åren 1913 och 1914, s. 2 f., ävensom Bidrag till Sveriges officiella statistik. B. Rättsväsendet. Ny följd. I. 3. a. (Sthlm 1863), s. 4.

melse härmed år 1913, och samma år överflyttades den av justitiedepartementet dittills omhändertavda bearbetningen av rättsstatistiskt primärmaterial till statistiska centralbyrån. Till den svenska rättsstatistiken böra emellertid även hänföras de årsberättelser, som jämlikt kungl. instruktion den 7 mars 1835 avgivits av den år 1825 inrättade styrelsen över fängelser och arbetsinrättningar, vilket verk år 1859 ersattes av den nuvarande fångvårdsstyrelsen.

Med *kriminalstatistik* förstås här en statistik över brotten och deras förövare eller, något fullständigare och riktigare uttryckt, en statistik där de räknade enheterna utgöras av 1. brott och 2. personer, som begått eller åtminstone misstänkts för att ha begått brott. Däremot föres icke hit statistiken över brottmålsfrekvensen vid domstolarna; växlingarna i denna frekvens influeras visserligen av brottsligheten men ha närmast intresse såsom belysande domstolarnas arbetsbörda och redovisas därför, vid sidan om redogörelserna för de civila rättegångarna, i statistiska centralbyråns berättelser om domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet.

Den löpande officiella kriminalstatistiken offentliggöres i två årligen utkommande publikationer, av vilka den ena, kallad Brottsligheten, utarbetas i statistiska centralbyrån och den andra, benämnd Fångvården, utgör fångvårdsstyrelsens årsberättelse.²

Den förstnämnda publikationen innehåller redogörelser förutom för den egentliga brottsligheten jämväl för sådana asocialitetsyttringar som föranlett ådömande av tvångsarbete, d. v. s. lösdriveri och dylikt. Till grund för dessa redogörelser ligga uppgifter från den dömande verksamheten. Hänsyn toges endast till beslut i första instans; för högre instansers ändringar i dessa beslut redogöres i viss utsträckning i processtatistiken, d. v. s. i berättelsen om domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet.

Publikationen Fångvården lämnar vid sidan om redogörelser för organisatoriska och ekonomiska förhållanden en myckenhet ur kriminalstatistisk synpunkt värdefulla uppgifter rörande fångvårdens klientel.

Av de offentliga straffrättsskipningsorganen är det sålunda endast domstolarna och fångvården som lämna primärmaterial till den statliga kriminalstatistiken; från polis- och åklagarmyndigheterna erhålles intet sådant. Här må nämnas, att vårt åklagarväsen i det

² Dessutom märkas kontrollstyrelsens berättelser om rusdrycksförsäljningen m. m., vari uppgifter lämnas om fylleriförseelser.

stora hela är samorganiserat med polisväsendet, så att samma befattningshavare äro både åklagare och polistjänstemän.

För att brottsligheten må bliva såvitt möjligt allsidigt belyst kräves en statistisk bearbetning jämväl av den till polisens kännedom komna brottsligheten, evad densamma beivras vid domstol eller ej. Vid den omorganisation av den finska kriminalstatistiken, som genomfördes under 1920-talet, beaktades detta, och nämnda statistik omfattar numera tre olika avdelningar, nämligen I. Brott som kommit till polisens kännedom, II. Åtalade samt III. Personer som undergå straff. Vad angår Danmark, så ha där ända sedan år 1921 företagits sammanräkningar av antalet brott, som anmälts hos polisen eller annorledes kommit till dess kännedom. Norge återigen synes, liksom Sverige, alltjämt sakna en hela landet omfattande polisstatistik. Dock ha summariska uppgifter meddelats om åklagarmyndigheternas verksamhet för efterforskningar och rättsliga förundersökningar i brottmål samt häktningar. En motsvarighet här till är för Sveriges vidkommande de i berättelsen om domstolarnas verksamhet ingående uppgifterna om antal häktade personer.

Nödvändigheten av att iakttaga den största försiktighet, då man söker draga slutsatser ur kriminalstatistikens siffror, kan icke nog kraftigt understrykas, och detta gäller särskilt, då slutsatserna avse den verkliga brottslighetens tillstånd och utveckling. Alldeles otjänlig såsom grund för sistnämnda slag av slutsatser är kriminalstatistiken icke, såsom ådagalagts av den framstående finske forskaren Dr Veli Verkko i en uppsats om »Kriminalstatistiken och den verkliga brottsligheten».³ Såsom ett fall av statistiskt påvisbart delinquenza reale⁴ anför Verkko antalet konstaterade, avsiktliga och fullbordade brott mot liv, med undantag av barnamord, och han håller, till synes på goda grunder, före, att man med stöd av växlingarna i antalet tjuvnadsbrott, som kommit till polisens kännedom, samt i antalet för dessa brott åtalade och sakfällda personer kan sluta sig till, om motsvarande växlingar förekommit med avseende å den verkliga tjuvnadsbrottsligheten. Härpå tyder även den parallellism som under förra seklet konstaterats i olika länder mellan växlingarna i rågriset och i antalet av såväl konstaterade tjuvnadsbrott som för dessa brott åtalade och sakfällda personer.

³ Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1929, s. 95—128.

⁴ Den italienske kriminalisten Ferri har präglat uttrycken delinquenza reale (= den verkliga brottsligheten), delinquenza apparente (= den till polisens kännedom komna brottsligheten) samt delinquenza legale (den av domstolarna konstaterade brottsligheten).

Ur Verkkos ifrågavarande grundliga analys av förhållandet mellan kriminalstatistiken och den verkliga brottsligheten skall här ytterligare endast anföras några ord om kriminalstatistikens utvecklingsmöjligheter: »Säkert är, att en stor del av de anmärkningar, som riktats mot kriminalstatistiken, skulle förlora sin udd, om de bristfälligheter, vilka icke förorsakas av kriminalstatistikens natur utan av dess otillräckliga innehåll och bristfälliga sammansättning, skulle avhjälpas. — Så har undersökningen av möjligheterna att belysa brottslighetens nivå och tendens ådagalagt, att uppgifterna om brottens och brottslingarnas antal böra grunda sig på olikartade kriminalstatistiska källor. De kriminalstatistiska uppgifterna få icke enbart inskränka sig till uppgifter från domstolarna och straffanstalterna. Ett nödvändigt komplement utgör statistiken om brott, som kommit till polisens kännedom. Och som kontrollmaterial har dödsorsaksstatistiken såvitt angår brott mot liv sin stora betydelse. Kriminalstatistiken bör således omfatta alla dessa olika grenar.»⁵

Må vara, att kriminalstatistikens användbarhet såsom mätare på delinquenza reale är begränsad; den utgör dock ett hjälpmedel för samhällsforskningen, som icke kan undvaras och som därför måste såvitt möjligt utvecklas och förbättras. I sammilverket »Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand», utgivet av Friedrich Burgdörfer (Berlin 1940), framhåller Dr Ernst Roesner mångsidigheten hos kriminalstatistikens uppgifter; dessa uppgifter äro enligt R. av betydelse för lagstiftningen och straffrättsskipningen, för kriminaletnologien, kriminalsociologien, kriminalpsykologien, socialietiken, moralfilosofien, kulturhistorien och socialpolitiken. Nämnas må även i detta sammanhang den framstående svenskfödde sociologen Thorsten Sellins arbete »Die Grundlagen des Kriminalitetsindex» (Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform 1931, Heft. 10).

Såsom en brist i den svenska kriminalstatistikens organisation måste betraktas, att en polisstatistik för riket saknas. Polisstatistiska uppgifter finnas intagna i de statistiska årsböckerna för de fem folkrikaste städerna: Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg. Någon enhetlig plan för dessa uppgifters åvägbringande finnes icke. — I en till socialdepartementet år 1928 ingiven promemoria har numera justitierådet Sven Lawski före-

⁵ Jämför Verkkos uppsats »Våldsbrottslighetens utveckling och lagbundenhet i Sverige och Finland åren 1750—1940» (Statsvetenskaplig tidskrift 1946, s. 325 ff.).

slagit införande av polisstatistik för riket i dess helhet under framhållande framför allt att man därigenom erhöle möjlighet att på ett någorlunda tillfredsställande sätt bedöma behovet av kriminalpolis på varje särskild ort. Med anledning av denna promemoria uppdrog Kungl. Maj:t i november 1929 åt statistiska centralbyrån att inkomma med yttrande och förslag angående en statistik över de hos åklagare eller polismyndighet anmälda brotten samt de brott, som utan anmälan föranlett åklagares åtgärd. Centralbyrån avgav utlåtande i ärendet i juni 1931 och föreslog däri, att i Sverige skulle införas en åklagare- och polisstatistik av närmare angiven beskaffenhet. Omkring tre år senare(!) remitterades centralbyråns förslag för yttrande till åtskilliga myndigheter och sammanslutningar. Remissvaren voro på det hela taget för förslaget; sedan de inkommit åtgjordes emellertid intet i ärendet. — I en promemoria av 1941 framhöll dåvarande statspolisintendenten Carl G. Borgström behovet av en hela riket omfattande polisstatistik. Denna promemoria överlämnades i december 1941 under hand till dåvarande byråchefen i justitiedepartementet numera statsrådet B. G. E. Danielsson. I underdånig skrivelse 9/1946 har statens kriminaltekniska anstalt hemställt, att Kungl. Maj:t ville låta företaga ny utredning angående upprättande av polisstatistik. Anmodad att avgiva yttrande över denna framställning har statspolisintendenten G. Thulin i underdånig skrivelse 20/1946 tillstyrkt en överarbetning av det redan befintliga utredningsmaterialet rörande sådan statistik.

I publikationen *Brottsligheten* räknas med tre olika slag av statistiska enheter, nämligen »brott», »personer» och »individer».

Bestämmandet av den första av dessa enheter, *brottet*, har vållat svårigheter. I det för den nuvarande ordningen i stort sett grundläggande förslag rörande rättsstatistikens organisation, som år 1912 överlämnades till statsrådet och chefen för justitiedepartementet av de förut nämnda sakkunniga, herrar Widell, Ekbom, Schlyter och Stjernberg, anföres, att den årliga kriminalstatistiken syntes böra i huvudsak meddela uppgifter om antalet tilltalade och sakfällda personer, antalet brott samt om de ådömda straffen. Då här talades om antalet brott, avsågs därmed *icke* en sådan räkning av brotternas antal, som dittills gjorts i vår officiella statistik. Såsom av Wetter påpekats, utginge den dåvarande svenska statistiken från ett bestämmande av vad som innefattas under *en* förbrytelse, vilket närmast härrörde från ett populärt föreställningssätt och såsom så-

dant kommit att sakna motsvarighet inom straffrätten. Denna statistik utginge nämligen däriifrån, att liksom *en* person kan begå flera förbrytelser, så kan ock »*en* förbrytelse» begås av flera personer såsom medgärningsmän eller såsom huvudgärningsmän och delaktiga. Motsvarighet till en dylik begreppsbestämning, enligt vilken förbrytelse identifieras med kriminalfall, återfunnes icke i den materiella straffrätten, inför vilken varje subjekts brottsliga handling framstår såsom *ett* brott, och förmenades icke heller annorstädes hava erhållit någon närmare bestämning. De sakkunniga ansågo av dessa skäl, att sådana uppgifter om antalet brott som för det dåvarande förekommo i rättsstatistiken icke vidare borde meddelas. Till detta negativa uttalande inskränkte sig emellertid de sakkunniga och gåvo sålunda ingen närmare anvisning om hur enheten brott borde bestämmas i statistiken.

Utöver vad nyss återgivits av Wetters yttrande om »kriminalfallet» såsom statistisk enhet har Wetter, i sitt underdåniga utlåtande i november 1910 över statistiska kommitténs samma år avgivna betänkande, om denna enhet anfört: »Även om emellertid en för statistiken särskild begreppsbestämning i hittills bruklig riktning kunde åstadkommas, kan statistiken över antalet kriminalfall icke utan vidtagande av åtgärder, som av ingen lärer ifrågasättas, undvika dubbelräkningar för den händelse att dylikt fall uppdelas på flera straffprocesser. Om av trenne deltagare i ett och samma hemfridsbrott först tvenne och sedan i särskilt mål den tredje deltagande lagföras och sakfällas, kommer även den statistik, som bygges på straffregistret, icke att kunna undvika redovisandet av två hemfridsbrott. Även ur synpunkten av tillförlitlighet synes därför lämpligt, att statistiken ansluter till det straffrättsliga brottsenhetsbegreppet.» Trots vad som sålunda anfördes i Wetters utlåtande och 1912 års sakkunnighetänkande bibehölls »kriminalfallet» såsom statistisk enhet i den officiella kriminalstatistiken under benämningen »brott», »förbrytelse», »förseelse», »lagöverträdelse». Vad angår berättelserna för åren 1913—1938 har tillvägagångssättet i huvudsak varit följande.

Varje brottslig gärning för vilken ådömts särskilt straff har ansetts såsom *ett* brott. Om sålunda exempelvis en person genom ett och samma utslag dömts till särskilt straff för var och en av flera brottsliga handlingar — jämlikt vare sig ett och samma eller flera olika lagrum — så har varje dylik brottslig handling ansetts såsom *ett* brott; med andra ord: reellt konkurrerande brott räknades

var för sig som en enhet i statistiken över brotten (jfr S. L. 4: 2, äldre lydelsen). Vid ideell konkurrens och vid s. k. fortsatt förbrytelse (S. L. 4: 1 resp. 4: 3, äldre lydelsen), då särskilda straff icke i utslaget ens förberedelsevis utsatts för vart och ett av de konkurrerande brotten, har i statistiken hela brottsfallet räknats såsom en enhet.

Ett undantag från regeln, att varje brottslig gärning för vilken i dom utsatts särskilt straff vore att anse såsom *ett* brott, följde av bestämningen av begreppet »brott begånget av två eller flera personer gemensamt». Såsom *ett* sådant brott räknades nämligen i viss utsträckning kriminalfall med flera brottsliga personer, till den del dessa personer i en och samma lagföring fällts till straff jämlikt ett och samma lagrum.

Man har alltså för tiden 1913—1938 i statistiken över brotten principiellt räknat med kriminalfallen (brottsindividerna, brotsexemplaren) såsom enheter. Totalantalet brott, beräknat på detta sätt, torde få anses utgöra en god mätare på omfattningen av *all den brottsliga verksamhet*, som konstaterats genom domstols dom. Det spelar härutinnan näppeligen någon roll, att enheten »brott» kommit att i statistiken bestämmas på ett sätt, som i viss mån avviker från den inom straffrättsvetenskapen vedertagna. Något mindre tillfredsställande torde metoden få anses ha verkat, då den använts för att beräkna omfattningen av den utav domstol konstaterade brottsliga verksamheten utav visst slag. Vid gruppering efter beskaffenhet av de brottsexemplar, som vart för sig omfatta flerfaldig, olikartad brottsligt, har nämligen placeringen bestämts efter allenast ett av de å respektive brott tillämpade straffbuden. Redovisningen av brotten efter de särskilda lagrummen har sålunda icke blivit fullständig. Man kan med andra ord ur berättelserna om brottsligheten under åren 1913—1938 få nära nog exakt besked om totala antalet brotsexemplar men icke om antalet brottsexemplar efter ett visst straffbud eller, vad därmed är liktydigt, om antalet gånger ett visst straffbud tillämpats.

Såsom »*person*» har i Brottsligheten ansetts varje individ som tilltalats respektive sakfällts i ett mål. Har en och samma individ tilltalats eller sakfällts i olika mål, har individen räknats såsom en person för vart och ett av dessa mål.

Beträffande personer, som sakfällts under tiden från 1921 års början och om vilkas sakfällning uppgifter intagits i straffregistret, verkställs för varje kalenderår med ledning av registeraktnumren

avräkning av antalet fall, i vilka sakfällning av en och samma individ ägt rum mer än en gång. På detta sätt erhållas sålunda uppgifter om antalet *individer*, som under varje år sakfällts för straffregisterbrott.

Redovisning lämnas i Brottsligheten jämväl för »å dömda straff». Vid denna redovisning har man emellertid icke räknat med de å dömda straffen såsom enheter, utan fördelat personerna å grupper efter de å dömda straffen.

Vid sistnämnda fördelning efter de å dömda straffen har liksom vid andra fördelningar av personer eller individer (t. ex. efter ålder, yrke) därmed kombinerats en fördelning efter de brott varför de tilltalats eller sakfällts. Härvid har — till undvikande av dubbel-föring av person eller individ, som på en gång lagförts för reellt konkurrerande brott av olika slag — i regel denna person eller individ räknats endast vid den brottsgrupp, vartill det svåraste brottet hör. Men vid sidan av denna fördelning av »personerna» efter det svåraste brottet (huvudbrottet) ha fr. o. m. år 1926 de personer, som var för sig i en och samma lagföring tilltalats respektive sakfällts för var för sig räknade konkurrerande brott av olika slag, i viss utsträckning jämväl fördelats efter arten av det eller de brott som för varje lagföring *icke* äro att anse såsom svårast, d. v. s. efter hibrott.

Med ingången av år 1939 trädde i kraft ny lagstiftning angående sammanträffande av brott, vilket nödvändiggjort en omläggning av de kriminalstatistiska räknemetoderna. De nya konkurrensreglerna innebära, att åtskillnaden mellan ideell konkurrens, fortsatt brott och reell konkurrens upphävts och att ett gemensamt straff skall direkt å dömas, evad de konkurrerande brotten begåtts genom samma handling eller genom skilda handlingar. Det låter sig därför numera icke göra att för fall, motsvarande vad enligt den äldre rätten hänförts till reell konkurrens, med ledning av straffen beräkna antalet brott. Härtill kommer, att vid tillämpningen av de nya konkurrensreglerna å flerfaldig brottslighet efter ett och samma lagrum icke alltid i utslaget angives, huru många brott, som förelegat efter lagrummet ifråga. På grund av vad nu sagts saknas möjlighet att genomföra en räkning av brotten efter hittills i kriminalstatistiken gällande principer. — Ändringarna i konkurrenslagstiftningen medföra däremot icke hinder mot att såsom statistisk enhet bibehålla vad hittills kallats »person». Med »person» förstås, såsom nämnts, varje individ som tilltalats respek-

tive sakfällts i ett mål. Har en och samma individ tilltalats eller sakfällts i olika mål räknas individen såsom en person för vart och ett av dessa mål. Det kan måhända ifrågasättas, om ordet »person» är en lämplig beteckning på sistnämnda statistiska enhet. Statistiken över »personerna» visar ju egentligen antalet »fall», i vilka någon blivit tilltalad eller sakfälld. Därest man önskade helt undvika fiktioner och åt enheten ge en mot dess natur svarande benämning, kunde för skapandet av en sådan just ordet »fall» vara användbart. I och för sig har emellertid detta ord en helt abstrakt innebörd och kunde utan närmare bestämmingar lämpa sig såsom beteckning likaväl på brotten som på de för brott tilltalade och sakfälda personerna. Vill man återigen närmare bestämma »fallen» med hänsyn till skillnaden mellan brotten å ena sidan och personerna å den andra, torde det få anses lämpligare att bibehålla de gamla enkla benämningarna »brott» och »person» än att använda sammansatta uttryck, vari ordet »fall» ingår (t. ex. »brottsfall», »fall i vilka personer sakfällts»).

Då, såsom nyss nämndes, efter genomförandet av den nya konkurrenslagstiftningen antalet brottsexemplar icke kan räknas, måste någon annan måttstock bestämmas för mätning av den *brottsliga verksamhetens* omfattning. Enda möjligheten har härvid synts vara att utgå från antalet gånger varje särskilt lagrum eller rättare varje särskild primärgrupp av lagrum tillämpats. Varje sådan gång kommer med denna metod att representera ett »brott». För att innebörden av den nu antydda principen för räkning av brotten skall bli klar, måste bestämmas vad som menas med att ett lagrum (en primärgrupp av lagrum) tillämpats *en* gång till skillnad från flera gånger. Härutinnan märkes följande. Individualiseringen måste till en början ske ur processuell synpunkt på det sätt, att tillämpning av ett lagrum i ett visst rättegångsmål alltid räknas skild från tillämpningen av samma lagrum i ett annat rättegångsmål. Denna regel bör sålunda gälla även för de fall, som omförmälas i S. L. 4: 3, nya lydelsen; den dubbelräkning som blir följden härav saknar betydelse. Vidare bör tillämpning av ett lagrum på en viss person i ett visst rättegångsmål alltid räknas skild från tillämpningen av samma lagrum på annan person i samma mål. Detta innebär, att uttrycket »brott begångna av två eller flera personer gemensamt» icke längre kommer till synes i statistiken. Den mot detta uttryck svarande statistiska enheten kan emellertid medräknas under annan benämning; härom strax mera. — Flera tillämpningar av samma

lagrum (likartad konkurrens) på samma person i samma mål räknas såsom allenast *en* gång (ett brott); detta enär fullständiga uppgifter om antalet dylika tillämpningar i de särskilda målen icke kunna erhållas. På denna punkt kan statistiken icke fullt uttömmande återge detaljerna.

Såsom en fortsättning av redovisningen utav »brott begångna av två eller flera personer gemensamt» har, helt vid sidan av uppgifterna om brotten, redovisats antalet fall i vilka två eller flera personer i samma utslag sakfällts jämlikt lagrum tillhörande samma primärgrupp enligt den i statistiken tillämpade specifikationen. I sak innehåller sistnämnda redovisning samma slags uppgifter som den förstnämnda, och ändamålet med redovisningen har sålunda tillgodosetts i samma mån som förut skett. Detta ändamål är ju att ge en ungefärlig bild av förekomsten av brottsfall, vid vilka flera personer medverkat såsom medgärningsmän och delaktiga. Den formella ändringen av redovisningens rubricering har allenast åsyftat att bringa denna rubricering till bättre överensstämmelse med redovisningens verkliga innehåll. I senast publicerade årgång av brottsligheten har emellertid kolumnerna för ifrågavarande uppgifter fått lämna plats för kolumner med uppgifter rörande antalet straffbelagda försök till brott.

Med statistiken över »personerna» avses att ådagalägga, *hur stor del av befolkningen som tilltalats respektive sakfällts* för den brottsliga verksamhet, vars omfattning bestämmes av statistiken över brotten. Medan, som nämnts, personerna förut specificerats dels efter huvudbrott och dels efter vissa bibrott, har specifikationen från och med år 1939 skett *allenast* efter huvudbrott. En specifikation jämväl efter bibrott har nämligen ansetts i och för sig icke ha något egentligt värde, och möjligheten att, med ledning av denna samt specifikationen efter huvudbrott, genom summering erhålla upplysning om hela antalet personer som tilltalats respektive sakfällts för brott av visst slag behöver icke här utnyttjas. Sistnämnda antal personer sammanfaller nämligen i den nya statistiken med antalet brott efter visst lagrum, enär i densamma räknas varken med att en person begått flera brott av samma slag eller att ett brott begåtts av två eller flera personer gemensamt.

Med hänsyn till nu antydda ändringar i konkurrensreglerna är statistiken för tiden från och med år 1939 icke fullt jämförbar med statistiken för tidigare år. För kriminalstatistikern, som har att visa brottslighetens utveckling från tid till annan, medföra

ändringar i strafflagstiftningen och straffrättsskipningen, svåra prövningar likartade med dem som han får kännas vid, då det gäller jämförelser mellan olika länder i avseende å kriminalstatistiken.

Primärmaterialet till Brottsligheten utgöres av dels domstolarnas å särskilda blanketter lämnade individualuppgifter rörande vissa brottmål, dels domstolarnas saköreslängder, dels slutligen utdrag ur straffregistret, som föres i fångvårdsstyrelsen. Materialet underkastas i statistiska centralbyrån en synnerligen noggrann granskning samt rättas och kompletteras efter skriftväxling med uppgiftslämnarna, innan den egentliga statistiska bearbetningen äger rum. Som materialet är mycket omfattande samt största vikt lägges vid att de uppgifter som publiceras skola vara vederhäftiga, har det understundom mött svårigheter att få ut publikationerna i rimlig tid. För närvarande är berättelsen för år 1944 under arbete.

I huvudtabellerna till statistiska centralbyråns berättelser om brottsligheten ha såväl brotten som personerna och individerna genomgående ehuru med olika långt driven specialisering fördelats efter brottens beskaffenhet. Brotten efter allmänna strafflagen ha i en texttabell med uppgifter om sakfällningsprocent i första hand fördelats på huvudgrupperna brott mot staten, brott mot enskild person och brott mot egendom, alltså en fördelning efter brottsobjektets beskaffenhet. Måhända vore det lämpligt att ersätta denna indelning med den i juridiken sedvanliga fördelningen i brott mot staten, brott mot allmänheten (= det borgerliga samhället), brott mot person och brott mot förmögenhet. Önskvärt vore att denna indelning kompletterades med en fördelning efter drivfjädern, det psykologiska motivet till brottet. En ansats härtill har gjorts i berättelsen om fångvården, där det skiljes mellan våldsbrott, vinningsbrott och andra brott. Brottarten betecknas i Brottsligheten förmedelst angivande av de på brotten tillämpade lagrummen. För den som ej har den svenska strafflagstiftningen i huvudet försvårar denna anordning onekligen studiet av berättelsen trots att till varje årgång av densamma fogats en på svenska och franska språken utarbetad nyckelförteckning. Den använda metoden har den fördelen att man kan lämna svar på icke sällan framställda frågor om antalet enligt ett visst lagrum tilltalade eller sakfällda personer. Emellertid torde hinder ej möta att förena detta system med metoden att begagna brottens juridiska benämning.

Fördelningen efter brottarten kombineras i centralbyråns berättelser med en mångfald andra indelningar. Till en början stöter

man på specifikationen efter domstol. Här märkes, att skillnaden mellan fall som avdömts av häradsrätt och fall som avdömts av rådhusrätt fått tjäna till ledning för ett försök att jämföra landsbygdens brottslighet med städernas. Ju flera städerna under landsrätt bliva, desto sämre måste sådana försök slå ut. Härtill kommer, att, vad man egentligen vill åt, är icke skillnaden mellan landsbygd och städer utan fastmer skillnaden mellan rena landsbygden och tätorterna, och den skillnaden kan man ju ännu mindre få fram ur uppgifterna om häradsrätternas och rådhusrätternas brottmålsfrekvenser. — Vidare har man fördelningarna efter kön och efter beskaffenheten av de straffrättsliga reaktionerna samt slutligen de på straffregisterutdragen byggda fördelningarna efter ålder vid brottets begående, födsel inom eller utom äktenskap, bildningsgrad, yrke samt återfall i brott. Uppgifterna om återfall ange, i vad mån de sakfällda förut drabbats av straffrättslig reaktion; de utgöra sålunda icke en återfallsstatistik i egentlig mening, enär en sådan bör visa, huru en grupp för första gången dömda personer efter domsverkställandet förhåller sig i straffrättsligt avseende. Avsaknaden av en fortlöpande återfallsstatistik i egentlig mening får betraktas som en av de allvarligaste bristerna i den svenska kriminalstatistiken.

Beträffande Brottsligheten må ytterligare anföras, att var femte årgång innehåller mera ingående, retrospektiva framställningar rörande såväl brotten som de tilltalade och de sakfällda personerna.

Enligt den uppställning av berättelsen om fångvården som tillämpas för tiden från och med år 1938 och som i fråga om reda och klarhet betecknar ett stort framsteg i förhållande till tidigare redigering, behandlas i särskilda huvudavdelningar fångvårdens organisation m. m., de i olika anstalter intagna personerna, de sistnämndas vård och behandling så inom som utom anstalterna, de ekonomiska förhållandena, verksamheten vid straffregistret samt särskilda undersökningar. De intagna äro fördelade på 12 kategorier, nämligen 1. häktade för brott, 2. häktade för lösdriveri, 3. häktade undersökningsfall (d. v. s. häktade vilkas sinnesbeskaffenhet gjorts till föremål för sinnesundersökning; en synnerligen intressant statistik), 4. straffångar, d. v. s. sådana som undergå straffarbete, 5. fängelsefångar, 6. bötesfångar, d. v. s. sådana som undergå förvandlingsfängelse (en jämförelsevis liten skara numera), 7. i anstalt för förminskat tillräkneliga förvarade, 8. internerade återfallsförbrytare, 9. tvångsarbefare, 10. till ungdomsfängelse dömda, 11. straffriförklarade samt 12. övriga intagna. Uppgifter lämnas om brottens art,

straffet, födsel inom eller utom äktenskap, bildningsgrad, ålder, familjeförhållanden, födelseort, kyrkobokföringsort, föregående asocialitetsyttringar samt yrke m. m. Under rubriken vård och behandling utom anstalterna finnas intagna vissa uppgifter om villkorligt dömda samt frigivna och utskrivna. De i berättelserna intagna särskilda undersökningarna avse straff- och fängelsefångarnas förhållande till alkohol; avgångna straffångars situation vid frigivningstillfället; samt återfallsfrekvensen för unga brottslingar (i sistnämnda undersökning har särskild uppmärksamhet ägnats ungdomsfängelseklientelet).

Av visst intresse i detta sammanhang är kriminaltekniska anstaltens budgetårsvis uppgjorda och till statsrådet och chefen för socialdepartementet ställda arbetsredogörelser. De tryckas emellertid icke och ha mer administrativt än kriminologiskt intresse.

Bland särskilda utredningar, som verkstälts till ledning för lagstiftning och förvaltning, må nämnas G. Dahlbergs och T. Lindbergs utredning »Om frekvensen av återfall i brott»,⁶ G. Dahlbergs »Undersökning av fylleriförseelserna åren 1938 och 1942 på grundval av uppgifter, lämnade till Kungl. Kontrollstyrelsen», samt samme författares »Undersökning av fylleriförseelser grundad på uppgifter från polismyndigheter rörande för fylleri anhållna personer under tiden $10/5$ — $14/6$ 1943».⁷ Ur G. Dahlbergs flitiga penna har också flutit en värdefull artikel om »Risken att dömas för svårare brott» (Nordisk Tidsskrift for Strafferet, 1943). I manuskript föreligger en av Sverker Groth med understöd från staten och Längmanska kulturfonden genomförd statistisk undersökning angående återfall i brott under åren 1921—1940.

I december 1939 avgåvo herrar H. Mogensen, Veli Verkko, Reidar Sveen och Otto Grönlund, i egenskap av ledamöter av en subkommitté, tillsatt av delegerade för de nordiska kriminalistföreningarna vid möte i Stockholm i november 1938, ett förslag beträffande åtgärder för åvägabringande av större enhetlighet i de nordiska ländernas kriminal- och fångvårdsstatistik. De delegerade förklarade sig anse, att den nordiska kriminalstatistiken borde uppfylla följande minimifordringar:

⁶ Se bil. 3 i Strafflagberedningens betänkande ang. verkställighet av frihetsstraff m. m., S. O. U. 1944: 50.

⁷ Se bil. 1 och 2 i betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren, avgivet av inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga; S. O. U. 1944: 3.

1. Statistiken över de brott och förseelser, som bedömts av domstol, samt över de för dessa brott tilltalade och sakfälda personerna (förkortat: domstolsstatistiken) bör utgöra kriminalstatistikens huvuddel och egentliga stomme; till denna statistik ansluter sig som komplement statistiken över brott, som kommit till polisens kännedom (förkortat: polisstatistiken) och den personstatistiska delen av fångvårdsstatistiken (förkortat: fångstatistiken);
2. domstolsstatistiken bör omfatta alla slag av brott och förseelser; därjämte bör brottsindelningen vara tillräckligt detaljerad; en indelning i större brottsgrupper är ej tillräcklig och blir ofta missvisande;
3. polisstatistiken bör införas i de nordiska länder, där den ännu saknas, och den bör ansluta sig till domstolsstatistiken;
4. de kriminalstatistiska publikationerna böra avse årliga uppgifter och utkomma årligen eller åtminstone vartannat år;
5. kriminalstatistiken bör i en föregående inledning eller i framställningen i övrigt meddela alla de uppgifter, vilka äro nödvändiga för en riktig tolkning av dess innehåll;
6. det vore önskvärt, att i kriminalstatistiken åtminstone tid efter annan intoges sådana jämförande tablåer rörande brottsligheten i det egna landet samt i de övriga nordiska länderna, vilka numera meddelas i den finska statistiken;
7. återfallsstatistiken bör ägnas en särskild uppmärksamhet.

Till detta program ansluter sig artikelförfattaren, som emellertid därutöver vill förorda införande av statistik över fall av åtalseftergift.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Föreningsjordbruk och sambruksföreningar. Den strävan, som sedan 1890-talet under decennier behärskat jordbrukspolitiken i vårt land, har varit gynnande av småbruk. Målsättningen under de senaste åren har blivit en annan. De obesutnas jordhunger, verklig eller förmodad, var egnahemsrörelsens och småbrukspolitiken utgångspunkt. Rationalisering av bestående jordbruk är den nya lösen. Den individuella synpunkten har efterträtts av en kollektiv, som tagit sig uttryck i direktiven till den år 1945 tillsatta utredningen rörande lagstiftning om föreningar för gemensamt ägande och gemensam drift av jordbruk.

Man har ingalunda här det första utslaget av en reaktion mot de alltför små brukningsdelar, som blivit följden av årtiondens egnahemspolitik och av ett system med understöd i olika former åt jordbruk av strikt angiven maximistorlek. En sammanläggning av små jordlotter till mera bärkraftiga jordbruk har sedan några år eftersträvats, men följden därav blir givetvis en tillbakagång av jordbrukarklassens numerär, vilket är föga önskligt. Samverkan i produktionen är tydligen rationellare, där de naturliga betingelserna för stordrift finnas. För driftiga och dugliga lantarbetare utgör det säkerligen ett mera eftersträvansvärt mål, att gemensamt bruka och om möjligt äga ett storbruk, än att förvärva individuella, men alltför små egna hem.

Direktiven till nyssnämnda utredning har såsom mål uppställt föreningsjordbruk, bildade genom frivillig sammanslutning av enskilda yrkesutövare i syfte att utnyttja de tekniska möjligheterna till rationell drift. Man torde häri kunna se en lösning av dilemmat mellan det sociala önskemålet om bibehållande av självständiga näringsutövare i jordbruket och det samhällsekonomiska kravet på högsta möjliga effektivitet i produktionen. Resultatet av utredningen, som letts av revisionssekreteraren Hj. Nordfelt, har blivit ett den 21 oktober 1946 avgivet betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar (S. O. U. 1946: 70).¹ Betänkandet ansluter sig i väsentliga delar till gällande lagstiftning om ekonomiska föreningar och har utformats med ledning såväl av den på jordbrukets område framväxande kooperativa rörelsen som ock av utländska erfarenheter.

Särskilt från Italien, Sovjetunionen, Mexiko, Palestina och Amerikas Förenade Stater hava lärdomar hämtats, mer eller mindre värderika. För svenska förhållanden torde de nordamerikanska sambruksföreningarna giva det största praktiska utbytet. I övriga länder ha motsvarande försök, även

¹ Om övriga aktuella utredningar avseende den framtida svenska jordbrukspolitiken, se bl. a. Statsv. tidskr. 1946 s. 142 ff. samt 351 ff.

där de givit betydande resultat, alltför mycket dominerats av politiska hänsyn.

De italienska kollektivjordbruken ha blivit en lekboll för partiväsendet, ömsom undertryckta och gynnade. I realiteten ha de utvecklats på konfessionell bas, antingen katolsk eller marxistisk. Att de officiellt angivas vara »helt opolitiska» ligger i sakens natur. Deras kvantitativa tillväxt sammanhänger synbarligen med landsbygdens överbefolkning och lantarbetarnas tryckta villkor. Om det ekonomiska resultatet ha blott mycket magra upplysningar stått att vinna. I Palestina ha motsvarande jordbruk framdrivits av sionismen och andra religiösa rörelser. De ryska äro skapelser av den diktatoriska statsmakten. Något liknande, ehuru i mildare form, synes gälla om utvecklingen i Mexiko, där klimat och natur givit rörelsen en särprägel, främmande för vårt land. Där ha emellertid kollektivjordbruken haft en rekordartad framgång, säkerligen beroende på lantbefolkningens hittillsvarande tryckta ställning, närmast jämförlig med livägenskap. För erfarenheterna från dessa länder lämnas emellertid relativt utförliga redogörelser i betänkanudet.

Av större betydelse för oss är, som sagt, det stort upplagda experiment med kollektivjordbruk, som i U. S. A. igångsattes i samband med »den nya given» år 1937. Experimentet inställdes emellertid genom ett kongressbeslut år 1943. Dessförinnan hade 22 kollektivjordbruk med tillhoppa ungefär 11,000 hektar jord och 407 medlemmar organiserats. Per medlem blir detta 27 hektar, vilket utan tvivel är mera än vad hos oss vore nödvändigt. Jorden uppläts av staten på arrende, men meningen hade varit, att äganderätten skulle övergå till medlemmarna kollektivt. Rörelsekapital tillhandahöll staten mot låg ränta. De som sökte medlemskap voro huvudsakligen helt medellösa och snart yppades en tendens att utträda ur kollektiven. Misshälligheter bland kvinnorna uppgivas därvid hava spelat en viss roll, likaså en föreställning, att grannarna skulle se ned på »statsjordbruken för understödstagare». Och trots att vid utträde någon rätt att utfå kontanta insatser icke hade medgivits övergavs jordbruken i talrika fall. Lejd arbetskraft användes i stor omfattning, vilket knappast överensstämmer med grundsatsen att medellösa skulle ha rätt till medlemskap. Betalning för medlemmarnas arbete utgick efter vissa, rätt invecklade grunder, varigenom somliga fick dubbelt så stor timpenning som andra. I grunden synas företagen på många håll hava betraktats icke såsom kooperativa utan såsom ägda av staten, vilken man ej ville ha till arbetsgivare. Ehuru experimentet visat, att dylika jordbruk kunde upprättas och drivas, hava erfarenheterna alltså ej varit särdeles gynnsamma. Då experimentet avbröts efter några år, kan man ej bilda sig någon föreställning om räntabiliteten.

Större aktualitet har redogörelsen för några svenska, föga uppmärksammade kollektivjordbruk. På Svartsjölandet, nära Stockholm, inköptes år 1918 av 6 jordbruksarbetare 120 tunnland åkerjord med bidrag av en intresserad utomstående person. År 1926 blev dock situationen ohållbar. Gården övertogs då av en delägare ensam, som två år senare gjorde konkurs. Ett av fyra personer arrenderat kollektivjordbruk på Bergshamra kronogård vid Alkistan misslyckades likaledes efter några år. Två

andra, efter arrende av enskild jord igångsätta kollektivjordbruk, blevo lika kortlivade. Utredningen drager emellertid av de refererade erfarenheterna följande slutsatser:

- 1) anslutningen bör helt vila på frivillighetens grund;
- 2) deltagarna böra vara på jordbrukets område yrkeskunniga personer, vilka själva deltaga i jordbruksarbetet;
- 3) pionjärerna torde företrädesvis böra vara relativt unga personer;
- 4) alltför små företag böra undvikas;
- 5) företagens hela ekonomi bör i förväg planeras med största möjliga noggrannhet;
- 6) staten bör lämna sin medverkan för tillgodoseende av kreditbehovet vid verksamhetens början;
- 7) åtgärder med syfte att konsolidera företagens ekonomi bör ägnas stor uppmärksamhet;
- 8) största möjliga mått av självstyrelse bör eftersträvas, dock förenad med viss officiell tillsyn och rådgivning i medlemmarnas eget intresse;
- 9) företag, grundade på arrende utan garanti för arrendets fortbestånd böra ej inrättas;
- 10) ett visst, efter omständigheterna i olika fall avpassat mått av individualism bör bibehållas för medlemmarna, företrädesvis i form av egen bostad med tomt och trädgård samt rätt att hålla ett mindre antal egna husdjur.

Dessa slutsatser äro säkerligen riktiga i den mån de angiva orsaker till misslyckande av kollektivjordbruk, men huruvida framgång kan garanteras, därest de 10 punkterna iakttagas, återstår ännu att se. I många andra länder än dem, varifrån ifrågavarande erfarenheter hämtats, ha sambrukets fördelar och nackdelar satts under debatt. I Tyskland exempelvis inleddes före första världskriget genom den socialdemokratiska agrarpolitikern Eduard Davids arbete »Socialismus und Landwirtschaft» (Berlin 1903) ett meningsutbyte, vars resultat kan sammanfattas däri, att kooperativt organiserade brukningsdelar (gemensam maskinanvändning och inköp av utsäde m. m.) är fördelaktigare än kollektivjordbruk, som visade sig hava föga dragningskraft. I samma riktning talar det sakförhållandet, att, trots decenniernas bemödanden, de kollektiva jordbruken fortfarande äro så sällsynta. Dock, de sociala värden, som för landsbygdens folk stå på spel, gör det nödvändigt att skapa för våra förhållanden avpassade former för det kollektiva jordbrukets utveckling. Idéen låter sig ej avisas.

Ett tidigare under år 1946 av 1942 års jordbrukskommitté utgivet betänkande (S. O. U. 1946: 46) har angivit riktlinjer för jordbrukets såväl inre som yttre rationalisering, därvid med sistnämnda begrepp avses bl. a. åtgärder för att komplettera alltför små brukningsdelar eller sammanlägga dylika. Att bilda föreningsjordbruk tycks, av betänkandet att döma, ej i detta sammanhang ha kommit under närmare övervägande, ehuru ju samtidigt en särskild utredning bedrevs i sådant syfte. Man kan här konstatera svårigheten att samordna alla de olika planerna för statsingripande på ett och samma område.

Redan den omständigheten, att den s. k. förbudslagen utgör hinder för ekonomiska föreningar att förvärva jord, påkallar emellertid speciallag-

stiftning. En ny typ av föreningar, sambruksföreningar för bedrivande av föreningsjordbruk, har därför föreslagits.

Såsom en grundläggande regel bör uppenbarligen gälla, att medlemmarna i en förening av här ifrågavarande slag skola ha både rätt och plikt att själva deltaga i jordbruksarbetet. Att låta medlemmarna i föreningen bliva ett slags företagare, som uppburde vinsten av ett arbete, utfört helt eller till övervägande del av anställda, skulle för övrigt stå i uppenbar strid mot den planerade företagsformens sociala syfte. Medlemskapet bör även medföra lika rätt och plikt för alla att deltaga i föreningens arbete och lika rätt till andel i alla dess tillgångar.

Sambruksförenings syfte har angivits vara att bereda medlemmarna utkomst genom att å fastighet, som föreningen förvärvat eller arrenderat, låta medlemmarna bedriva gemensamt jordbruk och annan i samband därmed stående verksamhet (föreningsjordbruk). En sambruksförening skulle enligt förslaget uppstå antingen genom att ett antal jordbrukare i en by sammanskjuta sina ägor till en gemensam brukningsenhet eller ock genom att ett lämpligt antal jordbrukare — exempelvis några dugliga och driftiga lantarbetare — sluta sig samman och förvärva en för föreningsjordbruk lämplig egendom. Anordnandet av särskilda bostäder för medlemmarna förutsätter självfallet icke en individualiserad äganderätt till bostaden. Ett bibehållande i enskild ägo av mangårdsbyggnaden med kringliggande tomt och trädgård, tillhöriga en föreningsmedlem, torde emellertid få antagas i icke oväsentlig mån vara ägnat att bryta udden av det psykologiskt betingade motstånd mot bildande av sambruksförening, som åtminstone till en början måste antagas komma att möta från självvägande jordbrukares sida.

I de fall, då sambruksförening bildas exempelvis av ett lämpligt antal lantarbetare, torde väl möjlighet ofta saknas att utan skuldsättning inköpa en tillräckligt stor jordbruksegendom. Statlig kredit blir därför nödvändig. Detta bleve i ännu högre grad fallet genom en i lagförslagets första paragraf inskjuten definition av föreningsjordbruk: däri skulle innefattas ej blott av medlemmarna gemensamt bedrivit jordbruk utan även »annan i samband därmed stående verksamhet». I motiven förtydligas detta så, att både skogsbruk och mindre sågverk, uthyrning av jordbruksmaskiner till grannar, frukt-, bär- eller annan specialodling i stor skala skulle inbegripas. Därmed har man tillmötesgått ett från många håll vitsordat behov att bereda jordbrukets arbetskraft mångsidig sysselsättning.

I fråga om bildande av sambruksförening, medlems intagande och avgång, medlemsförteckning, fondbildning och vinstutdelning, styrelse och firmateckning, bokföring och årsredovisning, revision, föreningssammanträde, ansvar för fattade beslut m. m. har man i väsentliga delar kunnat följa gällande lagstiftning om ekonomiska föreningar, dock med de modifieringar, som sambruksföreningarnas särställning påkalla. Så har exempelvis såsom villkor för medlems intagande föreskrivits kompetens såsom jordbrukare. Då i regel alla medlemmarna äro pliktiga att deltaga i det gemensamma arbetet, måste en effektiv kontroll uppehållas, att medlemmarna verkligen äro i stånd att prestera en likvärdig arbetsinsats. Undantag av särskilda anledningar måste dock kunna medgivias vid själva bildan-

det av föreningen. Att efter verksamhetens början antaga nya medlemmar, vilka icke äro villiga att deltaga i det gemensamma arbetet, synes däremot icke böra ifrågakomma. Å andra sidan kan uppenbarligen en medlem icke berövas sitt medlemskap av den anledningen, att han på grund av ålder eller sjukdom blir arbetsoförmögen. En sådan person synes böra äga rätt att kvarstå såsom icke arbetande medlem. I en förening, som har någorlunda stort antal medlemmar och en mera betydande jordegendom att bruka, torde vara lämpligt, att en särskild *driftsledare* utses.

Vidare har föreslagits, att såsom villkor för registrering av förening en ekonomisk plan för föreningens hela verksamhet med uppgift om de förpliktelser, som komma att åligga envar medlem, skall hava antagits. Detta förutsätter tydligen medverkan av sakkunnig myndighet. Tillsyn å dylik förening skall enligt förslaget utövas av lantbruksstyrelsen. Den kooperativa rörelsens hävdvunna grundsats att varje medlem skall ha blott en röst har även upptagits i förslaget, ehuru med synbar tvekan, då ju medlemmarnas innehav eller tillskott av jord i hög grad kan variera.

För en närmare diskussion av förslagets detaljer är här icke plats.

Att denna verksamhetsform behöver materiellt understöd från det allmännas sida, om den alls skall kunna utvecklas, är tydligt, och normer för bidrag ha även övervägts. Då emellertid Kooperationen på så många andra områden av jordbruksnäringen visat lysande resultat, bör man ej alldeles misströsta om sambruksföreningarnas framtid.

Curt Rohtlieb.

Den offentliga lönestatistiken. Den offentliga lönestatistikens två huvuduppgifter äro att utgöra informationsmaterial angående arbetslöner och arbetstider dels för den allmänna ekonomiska politiken och socialpolitiken, dels för arbetsmarknadens parter och det allmännas organ vid förhandlingar om arbetsavtal och överläggningar beträffande lönepolitiska frågor.

Den viktigaste lönestatistiken utarbetas av Socialstyrelsen, men värdefulla uppgifter till belysande av löneförhållandena finner man även i folkräkningarna, jordbruksstatistiken (1865—1929) och statistiken angående skattetaxeringarna, Kommerskollegii specialundersökningar för enskilda näringsgrenar, Riksförsäkringsanstaltens arbetsgivarregister, berättelserna från statens affärsdrivande verk och vissa andra ämbetsverk, offentliga utredningar m. fl. källor. Dessutom ha arbetsmarknadsparterna, såväl centralorganisationerna som flera yrkes- och fackförbund, sin egen lönestatistik. I det följande skall endast Socialstyrelsens lönestatistik behandlas.

Ett flertal specialutredningar av varierande innehåll och omfattning ha utförts av Kommerskollegium (sedan 1903 av dess avdelning för arbetsstatistik) och fr. o. m. 1913 av Socialstyrelsen. Den största betydelsen fick dock den årliga statistiken. Den äldsta grenen av Socialstyrelsens löpande lönestatistik är lantarbetarstatistiken fr. o. m. 1911, inledd av en specialundersökning 1910. Primärmaterial bestod till en början av summariska uppgifter från de kommunala myndigheterna, främst kommunalstämмоordförandena. För perioden 1929—1936 inhämtades motsvarande uppgifter genom Hushållnings-sällskapens högre avdelningar, resp. häradsombud. År

1937 omlades den årliga lantarbetarstatistiken och grundas därefter på individuella löneuppgifter, som genom Hushållningssällskapen inhämtas från omkring en tjugondedel av samtliga brukningsdelar med mer än 10 har åker. Fr. o. m. vintern 1917/18 ha, i anslutning till en 1916 publicerad specialundersökning, uppgifter inhämtats från jägmästarna i reviren angående de uppskattade normala dagsförtjänsterna för skogsarbetare. Summariska uppgifter om lönerna för med vägunderhållsarbete sysselsatta grovarbetare började inhämtas från vägstyrelser och vägentreprenörer år 1927, från vägförvaltningarna i länen år 1944. Sedan 1938 inhämtas även uppgifter rörande arbetarna inom den yrkesmässiga trädgårdsodlingen genom individualuppgifter från arbetsgivarna.

År 1918 inleddes den andra stora huvudgruppen av Socialstyrelsens lönestatistik, nämligen statistiken angående löneförhållandena för förvaltnings- och arbetarpersonal inom industri och hantverk, handel och transportväsen, allmän tjänst m. m. Primärmaterialet utgöres av summariska uppgifter, som frivilligt insändas av vederbörande arbetsgivare. Uppgifterna för förvaltnings- och befälspersonal bearbetas endast i fråga om anställda vid privata företag, medan för arbetare uppgifterna bearbetas även för statliga och kommunala verk och byggnadsarbeten m. m. Kompletterande uppgifter, baserade på uppskattningar, om löneförhållandena, för sjöfolk, i hotell- och restaurangrörelse samt i husligt arbete anställd personal inhämtas från de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna. Järnvägsstyrelsen och Vattenfallsstyrelsen lämna löneuppgifter för arbetare vid statliga anläggningsarbeten.

Lönestatistiken publiceras sedan 1929 i Lönestatistisk årsbok, tidigare i Sociala Meddelanden, som nu endast innehåller preliminära rapporter. Lantarbetarlönestatistiken publicerades 1911—1928 i den årliga publikationen Arbetartillgång, arbetstid och arbetslön inom Sveriges jordbruk.

De ökade kraven på den offentliga lönestatistiken medförde snart att kritik började riktas mot densamma, särskilt från arbetsmarknadsorganisationerna, och då främst mot den industriella lönestatistiken. En skrivelse av år 1944 från Landsorganisationen i Sverige resulterade år 1946 i att sakkunniga tillsattes, vilka i slutet av samma år framlade ett förslag till omorganisation av den offentliga lönestatistiken (S.O.U. 1946:90, Betänkande med förslag angående den offentliga lönestatistiken).

Den framförda kritiken har för samtliga grenar av statistiken riktats mot metoderna för uppgifternas insamlande och materialets representativitet. För lantarbetarstatistiken ha de stora gårdarna varit överrepresenterade, de uppskattade uppgifterna för skogsarbetare kunna icke ge en tillfrädsställande belysning av dessas löner, vägarbetarstatistiken omfattar icke arbetare hos enskilda entreprenörer och i statistiken för trädgårdsarbetare äro de mindre företagen underrepresenterade. För statistiken rörande arbetare och tjänstemän vid industri och hantverk m. m. har den frivilliga insamlingsmetoden ansetts otillräcklig och den bristande representativiteten för småindustri och hantverk kritiserats. En brist är även att några uppgifter icke insamlas för tjänstemän inom jordbruk, skogsbruk, sjöfart, hotell- och restaurangrörelse, statlig och kommunal tjänst m. m. De upp-

skattade uppgifterna för sjöfolk, hotell- och restaurangpersonal anses otillfredsställande.

För de grenar av statistiken, där summariska uppgifter inhämtas, kritiseras att materialet ger endast möjlighet att beräkna medelförtjänsterna inom olika näringsgrenar och ortsgrupper men ej spridningen i förtjänsterna; ej heller tillåter det någon analys av lönernas beroende av ålder, yrkesspecialitet m. m.

Beräkningen av årsförtjänsterna för industriarbetare ger för höga värden, därigenom att löneinkomsten per år beräknas genom att totalsumman av arbetslön och förmåner under året divideras med medeltalet arbetare per avlöningstillfälle under redovisningsåret, vilket i regel understiger totalantalet under året sysselsatta personer, varför den tenderar att överstiga den under året faktiskt uppburna medelinkomsten.

För lönestatistikens användning inom förhandlingsarbetet har önskemål framförts om att statistik skulle kunna sammanställas för enskilda företag. Vidare krävs, att de lönestatistiska uppgifterna kunna publiceras åtskilligt snabbare än för närvarande, då det dröjer längre än ett år innan de utkomma i tryck.

I sitt betänkande föreslå 1946 års lönestatistiksakkunniga vissa förbättringar i fråga om den årliga lönestatistiken samt att Socialstyrelsens lönestatistik utvidgas genom dels årliga snabbundersökningar av det aktuella löneläget, baserade på nominativa primäruppgifter för kortare period än ett år, och dels med vissa års mellanrum verkställda löneräkningar, baserade på nominativa primäruppgifter för ett helt år, vilka skulle möjliggöra en mera ingående belysning av löneförhållandena inom olika närings- och yrkesgrupper m. m.

I samband med den första allmänna löneräkningen bör man överväga en avsevärd utökning av antalet primäruppgifter till lantarbetarstatistiken, speciellt från medelstora och mindre gårdar, samt undersöka möjligheterna att erhålla en bättre representation av mindre företag inom trädgårdsnäringsen. En särskild, preliminär lantarbetarstatistik bör årligen utarbetas för förhandlingsarbetet. Skogsarbetarstatistiken föreslås helt omorganiserad så att den grundas på nominativa uppgifter från arbetsgivare, som frivilligt åtaga sig att lämna uppgifter. Statistiken för vägarbetare bör grundas på nominativa uppgifter och dessutom utvidgas till anställda hos privata entreprenörer. Vad den årliga statistiken angående arbetare och tjänstemän inom industri och hantverk beträffar föreslår man endast en viss utökning av uppgiftsmaterialet och för tjänstemännen en ökad differentiering av primäruppgifterna.

De årliga snabbundersökningarnas omfattning och planering böra för varje gång bestämmas med hänsyn till önskemålen från arbetsmarknadens partsorganisationer. Den första allmänna löneräkningen bör hållas 1948 och nominativa uppgifter böra då inhämtas från samtliga arbetsgivare, hos vilka arbetarpersonalens arbetstid regleras genom allmänna arbetstidslagen, från ett representativt urval av arbetare inom jordbruk, trädgårdsskötsel, skogsbruk, detaljhandel, hotell- och restaurangrörelse samt sjöfart och vidare för samtliga anställda i statlig och kommunal tjänst samt personal vid sådana företag inom partihandel, bank- och försäkringsrörelse m. m.,

för vilka arbetstidslagen ej äger tillämpning. Då löneräkningarna bl. a. skola ha till uppgift att möjliggöra ett säkrare bedömande av innebörden i snabbundersökningarnas resultat, bör man under löneräkningsåret verkställa snabbundersökningar för samtliga arbetargrupper, för vilka sådana kunna tänkas ifrågakomma i framtiden.

Genom den nominativa insamlingsmetoden får man möjlighet att göra jämförelser beträffande lönenivå och lönespridning inom skilda näringsgrenar, åldersgrupper och yrkeskategorier. För grupperingen efter individuályrken måste en särskild omfattande nomenklatur utarbetas. Uppgiftsskyldighet för arbetsgivare anses nödvändig, om den nominativa metoden skall kunna genomföras. De anställda skulle få rätt att under en viss begränsad tid ta del av primärmaterialet, innan det insändes till Socialstyrelsen.

Ökad betydelse för förhandlingsarbetet skulle Socialstyrelsens lönestatistik få genom de årliga snabbundersökningarna, som skulle färdigställas i tid till lönerörelsernas början, men även genom att sekretesslagen föreslås ändrad så, att Socialstyrelsen får möjlighet att göra lönestatistiska utredningar för enskilda företag efter framställning från partsorganisation, förlikningsman eller myndighet och i förekommande fall finansierade av de organisationer, som framställt önskemål om deras verkställande.

Undersökningarna föreslås förlagda till Socialstyrelsens utredningsbyrå och en särskild rådgivande nämnd skulle inrättas. Förslagets genomförande uppskattas för år 1948 innebära en kostnad för enbart den statistiska bearbetningen av löneräkningen och snabbundersökningarna på 1,9 milj. kr. Löneräkningen skulle omfatta ungefär 1,5 milj. löntagare.

I ett särskilt yttrande ha två reserver ansett en på individuella uppgifter grundad statistik obehörlig och med hänvisning till de många arbetsuppgifter arbetsgivarna redan tidigare ha för det allmännas räkning avstyrkt förslaget om uppgiftsskyldighet för lönestatistiken. Vidare framhålls svårigheten att tillräckligt snabbt utarbeta en enhetlig yrkesnomenklatur, de jämförelsevis stora kostnaderna samt bristen på arbetskraft. Som alternativ föreslås i stället dels en effektivisering av Socialstyrelsens nuvarande lönestatistik, så att den kan publiceras snabbare, och dels ett samarbete mellan de yrkesförbund, som utarbeta yrkesspecificerad lönestatistik, och motsvarande fackförbund för gemensamt tillgodogörande av ifrågavarande förbundsstatistik.

Behovet av en utvidgad och förbättrad lönestatistik är uppenbart. De föreslagna åtgärderna skulle i hög grad bidra till att göra Socialstyrelsens lönestatistik till ett dugligt instrument för den ekonomiska och sociala politiken och för löneförhandlingarna. Kostnaderna skulle dock bli ganska stora, samtidigt som en betungande uppgiftsskyldighet skulle åläggas arbetsgivarna. Ökningen av kostnaderna för Socialstyrelsen skulle visserligen i någon mån uppvägas av en sänkning för fackförbunden och möjligen arbetsgivarorganisationerna, men i stället skulle ökade kostnader falla på arbetsgivarna. Av stort värde skulle vara, om en samordning kunde uppnås beträffande sammanställandet av statistiska primäruppgifter och om för den skull, som Socialstyrelsen föreslagit i sitt remissyttrande över lönestatistiksakkunniga's betänkande, en undersökning kunde verkställas

»beträffande arten av de statistiska primäruppgifter, som företagen lämna till olika myndigheter, organisationer m. m. i syfte att utröna i vad mån en förenkling kan åstadkommas vid det arbete, som fordras för sammanställande av dessa uppgifter».

I detta sammanhang bör även påpekas betydelsen av att möjligheterna till samordning av olika grenar av den offentliga statistiken undersökas. Som exempel skall nämnas värdet av att den föreslagna löneräkningen sammankopplades med den påtänkta nya företagsräkningen. En komplettering av speciellt årslönestatistiken skulle uppnås, om den på skattetaxeringarna grundade årsinkomststatistiken kunde, som Landsorganisationen framhållit i sitt remissyttrande, begämnas för mera differentierade studier av inkomstförhållandena för olika folkgrupper, än vad som för närvarande är fallet. Då man ännu saknar erfarenhet av såväl löneräkningar som snabbundersökningar och då en del problem, t. ex. frågan om yrkesnomenklaturen och arbetskraftsproblemet för bearbetningen, ännu icke lösts, kan det, som Kommerskollegium uttalat i sitt remissvar, synas, som om man icke borde omedelbart genomföra hela det omfattande och kostnadskrävande programmet utan begränsa sig till försöksundersökningar under något år och sålunda pröva sig fram till den lämpligaste formen för statistikens ordnande. Det gäller här att våga önskemålet att en utvidgad lönestatistik snabbt införes mot möjligheterna att på kort tid och till rimliga kostnader förverkliga detsamma.

Ake Sambergs.

Socialdemokratiska riksdagsgruppen Att partiinstansernas engagemang inför Brantings ministärbildning 1920. i regel varit starkare vid socialdemokratiska ministärbildningar än vid andra partiers har flera gånger framhållits. Den svenska socialdemokratin tillämpar i detta avseende ett tillvägagångssätt, som redan kännetecknade tillkomsten av dess första ministär på vintern 1920. I den utdragna kris, som vid detta tillfälle föregick ministärskiftet, spelade socialdemokratiska riksdagsgruppen och dess förtroenderåd en betydelsefull roll, alltifrån riksdagens början i januari och fram till H. J. Brantings mottagande av regeringsanbudet den 8 mars. Sistnämnda datum hölls ett för frågan avgörande sammanträde med gruppen, nyligen skildrat på grundval av tvenne samtida relationer, av vilka den utförligaste är det av Axel Lindqvist förda protokollet.¹

Efter denna framställnings publicerande har ytterligare en skildring av ifrågavarande partisammanträde kommit i dagen. Dess författare är folkskolläraren i Malmö Måns Bengtsson Lundberg (1867—1929), som några dagar tidigare hade tagit plats i första kammaren såsom Värner Rydén efterträdare och som just vid detta möte hälsades välkommen i riksdagsgruppen av dess ordförande, Branting. Relationen, som ställts till förfogande av fil. doktor Bengt Lundberg, är av följande lydelse.

¹ G. Gerdner, Det svenska regeringsproblemet 1917—1920. Från majoritetskoalition till minoritetsparlamentarism, s. 238, 242, 246, 249—255.

»När den första socialdemokratiska regeringen i Sverige och den första i världen bildades.

Socialdemokratiska riksdagsgruppens möte den 8 mars 1920.

Herr Branting meddelade, att han under dagen varit kallad till kungen, som efter 1½ timmars överläggning anmodat honom att bilda regering. Kungen hade därvid förklarad, att han insåg, att krigsmakten måste nedskrivs, dock icke längre än att vi fortfarande finge behålla en försvarsmakt.

Sedan Herr B. redogjort för sitt besök hos kungen, framställdes inom gruppen krav på att försvarsfrågan skulle upptagas till debatt, vilket beslöts. Herr Linder bad då att få veta den designerade krigsministerns, herr Per Albin Hanssons ställning till ett militärt provisorium. Han (P. A. H.) förklarade då, att han ansåg provisoriet böra bestämmas till 4 månaders rekrytskola och 1 månads repetitionsövningar. Efter denna förklaring uppstod en het debatt. Hrr Linder, Sävström, Johansson i Uppmälby och herr Wigforss ansågo partiets hittills förda militärpolitik för bluff. Alltjämt hade man utlovat nedsättning i militärbördorna och nu, då man stod i begrepp att bilda en soc.-dem. regering, tänkte man icke hålla löftena. Detta vore ett svek mot folket, mot valmännen, och flera av talarna förbehöll sig rättighet att rösta för eventuella förslag om 3 månader eller mindre. Herr Branting kände sig upprörd över denna debatt och särskilt över dem, som förbehållit sig fria händer med hänsyn till det militära provisoriet, bemötte herr Wigforss synnerligen skarpt samt hotade, att om hans åsikter skulle godtagas, kunde ingen soc.-dem. regering bildas; han varnade för ett oansvarigt massvälde. Herr Wigforss påpekade, huru P. A. Hansson, sedan han blivit designerad till krigsminister, ändrat ståndpunkt, och ett förbittrat replikskifte utspann sig därom. Herr E. Palmstjerna motsatte sig bestämt nedsättning i försvarsbördorna, talade som en militär och hotade med faran från öster. Hrr Möller o. P. A. Hansson, de forna antimilitaristerna, talade mot nedsättning, den förstnämnde var, sade han, socialdemokratisk försvarsvän. Engberg ställde sig i ett längre anförande på Brantings sida. Herr Wigforss replikerade.

Efter 4½ timmars debatt voterades mellan Brantings och Wigforss linjer. Den förra erhöll 44 och den senare 16 röster. Flera avhöllo sig från att rösta.

Därpå beslöts, att en soc.-dem. regering i syfte att lösa skatte- och bostadsfrågorna skulle bildas. Listan skulle ha följande utseende:

Herr Branting	Statsminister
» Palmstjerna	Utrikes »
» Undén	Justitie »
» Hansson, P. A.	Lantförsvarsminister
» Eriksson, B.	Sjöförsvars »
» Thorsson	Finans »
» Svensson	Civil »
» Olsson	Ecklesiastik »

Herr Linders eller O. Nilsson Jordbruksminister
» Sandler }
» Nothin } Konsultativa statsråd

Ordföranden påpekade önskvärdheten av att så mycket som möjligt hålla tyst med, särskilt vad som under debatten blivit sagt.

Kl. 12 midnatt avslutades mötet.

Stockholm den 8 mars 1920

M. B. Lundberg
Ledamot av första kammaren.»

Lundbergs anteckningar stämmer i stort sett väl med vad som förut är känt om gruppsammanträdet. Endast på två punkter synes hans uppgifter nämnvärt avvika från protokollets; båda rör den ministerlista, som vid sammanträdet slut föredrogs av Branting. Enligt Lundberg upptog denna lista alternativa namn på jordbruksministerposten. Protokollet omnämner däremot endast Olof Nilsson i Tånga, ej den ursprungligen designerade men vid denna tid svårt insjuknade Sven Linders. För det andra antecknar Lundberg såsom konsulter de båda sedermera utnämnda, Rickard Sandler och Torsten Nothin, medan protokollet uppger att konsulterna skulle vara »ännu icke föreslagna».

Huvudintresset knyter sig till referatet av diskussionen om försvarsprovisoriet. Lundberg återger inläggen synnerligen kortfattat och meddelar om deras sakliga innehåll inte mycket nytt utöver det utförligare protokollsreferatet. Det framgår dock att Branting skall ha sagt tydligt ifrån att den socialdemokratiska ministären inte kunde komma till stånd, därest vänsteroppositionen i försvarsfrågan segrade. Denna uppgift ger liksom Lundbergs relation för övrigt en helt annan och betydligt skarpare belysning av frågans kontroversiella natur än protokollet. Den långa debatten hade i själva verket prägeln av en delvis hetsig och förbittrad generaluppgörelse mellan tvenne åsiktsriktningar inom partiet.

De båda aktstyckena kan bidra att åskådliggöra olikheten mellan de två slag av källmaterial, som de representerar. Protokollen lämnar värdefulla redogörelser för viktiga överläggningar men kan genom sin partiöfficiella karaktär och måhända även genom sekreterarens i och för sig vällovliga strävan att framför allt framstå som den opartiske återberättaren lätt bli urvattnade eller överslätande. En deltagares privata anteckningar däremot löper i allmänhet större risk att bli subjektiva; de ger dock ofta starkare färg och liv åt de relaterade händelserna och kan därför skildra dem på ett sätt, som bättre återspeglar vad som egentligen ägt rum.

Gunnar Gerdner.

LITTERATURGRANSKNINGAR

NILS HERLITZ. *Förvaltningsförfarandet*. Förberedande utredning angående reglering av förfarandet hos förvaltningsmyndigheter i ärenden rörande enskild rätt och därmed sammanhängande frågor. Statens offentliga utredningar 1946:69. Stockholm 1946.

Professorn Nils Herlitz har i föreliggande utredning till behandling upptagit frågan om behovet av en legal reglering av förvaltningsförfarandet och, sedan denna fråga besvarats jakande, diskuterat de vägar på vilka den såsom erforderlig ansedda regleringen skulle kunna vinnas. Syftet anges därvid vara att ernå ökad rättssäkerhet, snabbhet, billighet och enhetlighet i förvaltningsärenden. Ökad likformighet anses delvis kunna vinnas genom en höjning av speciallagstiftningens nuvarande alltför låga kvalitet — behovet därav torde vara lika ostridigt som trängande. Vidare skulle vissa ämnen kunna göras till föremål för allmännare regleringar: detta skulle kunna ske i den form, att en normalreglering antoges att gälla, där ej annat var föreskrivet, eller ock på det sätt, att principbestämmelser gäves, vilka sedan sattes i tillämpning för särskilt angivna områden. Utredningsmannen diskuterar därefter för förvaltnings- och besvärsförfarandets olika led behovet av dylika regleringar och företager i samband därmed mer eller mindre ingående undersökningar av gällande lagstiftning och praxis.

Dessa utredningsmannens undersökningar av det nuvarande förvaltnings- och besvärsförfarandet äga ett högt värde för förvaltningsrättsvetenskapen och utgöra en god källa att ösa ur för kommande författare inom denna disciplin. Det torde emellertid kunna ifrågasättas, om ej utredningens väsentliga betydelse också kommer att bli begränsad härtill. Såsom anledning till utredningen anföres nämligen den omständigheten, att rättegångsbalken i 1734 års lag genom den nya rättegångsbalkens ikraftträdande upphör att gälla; bestämmelserna i förstnämnda balk tillämpades vid kollegiernas dömande verksamhet och återverkade därigenom å handläggningen inom förvaltningsmyndigheterna överhuvud, en återverkan som ännu vore skönjbar på olika områden av förvaltningsverksamheten. Efter bortfallandet av den äldre rättegångsbalken skulle denna analogisering av dess föreskrifter hänga i luften, varför det borde föreligga ett behov av en särskild förvaltningsrättslig processordning.

Det sålunda förda resonemanget är givetvis teoretiskt plausibelt och därför också bestickande. I verkligheten torde det vara till riktigheten diskutabelt och tanken på en rättegångsbalken ersättande reglering innebära ett negerande av utvecklingen.

Efter de liberala åskådningarnas inträngande genomfördes, särskilt genom 1828 och 1877 års författningar, i avsevärd omfattning ett åtskiljande av jurisdiktion och administration genom överflyttande av styrelseverkens domsrätt till de allmänna domstolarna. Några nämnvärda meningsskiljaktigheter synas icke hittills hava yppat sig om lämpligheten av denna reform; den principiella åskådning, som däri tog sig uttryck, har, vill det synas, gått oss i blodet. Först i utredningsmannens förslag att åstadkomma en sådan kompetensfördelning mellan de allmänna domstolarna och förvaltningsmyndigheterna, att de senare skulle äga med bindande verkan avgöra också rena rättstvister, möter en allvarligare reaktion häremot med en genomtänkt strävan att i större eller mindre omfattning återupprätta förvaltningsmyndigheternas domsrätt. Skulle dylika önskemål vinna lagstiftningsmaktens gehör, bleve givetvis en någorlunda fullständig reglering av det administrativa förfarandet till vinnande av likvärdighet med allmän domstols prövning en trängande nödvändighet. Skulle åter den hittillsvarande utvecklingslinjen fullföljas, begränsas administrationens uppgifter till sådana, där avgörandet skall bero av statliga ändamålsenlighetssynpunkter, medan rättstvisterna komma att tillhöra allmän domstols prövning. I detta senare fall tilldrager sig förfarandet hos förvaltningsmyndigheterna ur rättssäkerhetssynpunkt ett begränsat intresse och kan följaktligen ganska fritt få bestämmas av vad förvaltningens behov av snabbhet och effektivitet kräver. Den rättsliga prövning, som då erfordras, har som regel icke något syfte att åstadkomma bindande avgöranden av rättstvister utan avser att upprätthålla principen om förvaltningens lagbundenhet och därmed också tillgodose det allmänna intresset att lagstridiga administrativa avgöranden i möjligaste mån förebyggas. Det är därför, som utredningsmannens begränsning av de föreslagna lagstiftningsåtgärdernas tillämplighet till »ärenden rörande enskild rätt» kommer i strid med rådande förhållanden; så äger exempelvis i besvärssärenden, särskilt kommunalbesvär, enahanda prövning rum, oberoende av om enskild rätt kränkts eller andra besvärshänslysten åberopas. Vad innebär dessutom bestämningen »ärenden rörande enskild rätt»? Begreppet äger näppeligen erforderlig klarhet. Ett disciplinmål får väl anses avse enskild rätt, möjligen ehuru ingalunda säkert en tjänstetillsättning, men huru skola exempelvis bedömas ärenden om utdelning av understöd och belöningar eller beviljande av andra för den enskilde mer eller mindre betydelsefulla förmåner, i vilka ärenden myndigheterna stundom kunna vara mycket hårt bundna av författningarna, stundom åtnjuta en tämligen obegränsad frihet?

Principen om rättstvisters förbehållande åt de allmänna domstolarna har som känt ej fullt genomförts. I första hand kvarstå här vissa rudiment av den styrelseverkens ålderdomliga domsrätt, som omförmålades i äldre rättegångsbalken 10 kap. 26 §; de betydelsefullaste av dessa utgöras av taxeringsmålen, fattigvårds- och barnavårdsmålen, anmärkningsmålen, verkens disciplinärenden och länsstyrelsernas administrativa rättskipning, särskilt i tvister »dels om, huru och till vilket belopp prästerskapets och kyrkobetjäningens samt folkskollärarnes löningsrättigheter skola utgöras, dels ock om åboskap eller företrädesrättighet därtill». I andra hand är att nämna senare tillkomna områden av administrativ jurisdiktion, såsom

arbetsrådets, försäkringsrådets, hyresrådets och hyresnämndernas domsrätt; projekt hava dessutom framförts om särskilda socialdomstolar och tjänstedomstolar m. m.

Det lär vara påtagligt, att i allmänhet handläggningen av nu nämnda mål icke ens tillnärmelsevis kan anses med domstolsförfarandet likvärdig vare sig ur synpunkten av målens allsidiga utredning eller avgörandets av statliga utilitetshänsyn oberoende objektivitet; särskilt framträder i dylikt avseende taxeringsprocessens ofta påtalade, godtycke främjande brister, samt länsstyrelsernas med där införda beslutsformer och organisation alltmera framträdande otjänlighet som domstolar. Dessa reformbehov sakna emellertid samband med det förestående upphävandet av rättegångsbalken i 1734 års lag och torde därför icke i förevarande sammanhang vara aktuella. Vad som i dessa fall erfordras synes mera vara ett fortsatt realiserande av principen om rättstvisters skiljande från administrationen och koncentration till de allmänna domstolarna, än ett tillbakavridande av utvecklingen genom återupplivande av domstolsmässigheten i verkens organisation och arbetsformer. Särskilt synes det föreliggande anledning till instämmande i utredningsmannens i annat sammanhang framförda varning mot det sönderbrytande av rättsordningens enhetlighet och sammanhang, vartill inrättandet av specialdomstolar måste leda med deras anspråk på tabuliknande skydd mot avgörandenas prövning av allmän domstol.

De förutsättningar för en enhetlig reglering av förvaltningsförfarandet, vilka förelågo vid tillkomsten av 1734 års lag och förklara rättegångsbalkens subsidiära tillämpning hos förvaltningsmyndigheterna, äro icke längre för handen. Vid denna tidpunkt ägde förvaltningen en mycket begränsad omfattning och dess verksamhet var väsentligen av myndighetsutövande natur. Numera finnes ett florilegium av förvaltningsmyndigheter, sysslade med ett otal olikartade angelägenheter, från den affärsliknande verksamhet, som åtföljer statsdriften, till den rena myndighetsutövningen. I äldre tider var ämbetsmannainslaget förhärskande. Förvaltningens ledning rekryteras nu i stigande omfattning med personer utan juridisk utbildning och därför med benägenhet att låta sitt handlande bestämmas av opportunitetshänsyn eller politiska synpunkter. På senaste tid har en tendens alltmera påtagligt gjort sig gällande att minska juristinslaget i förvaltningen; belysande är den såsom allmän förvaltningsexamen tänkta men juridiskt undermåliga statsvetenskaplig-juridisk examen å enå sidan och å den andra strävandet att förbehålla domaraspiranterna den tidigare för förvaltningen utomordentligt betydelsefulla utbildningen vid underdomstolarna. Det är också uppenbart, att den redan under föregående världskrig införda och därefter aldrig helt försvunna men under det andra världskriget rikt utvecklade kristidsförvaltningen i betydande omfattning känt sig obunden av många hittills erkända förvaltningsrättsliga normer och juridiska synpunkter samt eftersträvat rent praktiskt eller politiskt bestämda avgöranden på sätt som äro oförenliga med rättsstatens principer.

Även om dessa från de socialistiska staterna och närmast Tyska riket hämtade förvaltningsformer skulle försvinna — vilket synes föga troligt —, lärer det knappast vara möjligt att sätta en parentes om denna rättssynpunkternas spelrum försvagande utveckling. Det är också påtagligt, att Kungl. Maj:ts i statsrådets avgöranden av besvär-, restitutions- och liknande frågor allt oftare bestämts mera av ändamålsenlighets- än av juridiska avväganden. Såsom utredningsmannen påvisat hava dessutom de lagstiftande myndigheterna i allmänhet vid de förvaltningsrättsliga författningarnas utformning negligerat enhetlighets- och följdriktighetssynpunkterna, något som väl får antagas bero av önskemålet att effektivt tillgodose de praktiska behoven, i den mån variationen ej föranletts av likgiltighet för formella synpunkter överhuvud. Resultatet har emellertid blivit, att förfarandet hos de olika förvaltningsmyndigheterna alltmera bestämts av effektivitetsintressen — särskilt politiska och fiskaliska —, medan äldre av rättshänsyn bestämda former kommit att te sig såsom hinderlig formalism och förkastlig byråkrati. Ej minst utredningsmannens egen framställning av förvaltningsförfarandet utgör ett övertygande bevis för att förvaltningsmyndigheterna numera tämligen allmänt anse sig befogade att handla på det sätt som uppfattas såsom lämpligast (»som man tycker») och att formernas upplösning gått så långt, att någon normalisering av betydenhet uppenbarligen icke längre är praktiskt möjlig om ens tänkbar. En dylik reglering skulle därför icke utan fog av myndigheterna kännas såsom opåkallade, effektiviteten motverkande band på deras handlingsfrihet. Det behov av författningsreglering, som omtalas i den motion, vilken bildat utgångspunkt för föreliggande utredning, är, som redan nämnts, teoretiskt framkonstruerat. Intet antyder nämligen, att en normalisering eller ens reglering av förfarandet skulle av förvaltningsmyndigheterna anses önskvärd. Några framställningar från deras sida om lagstiftning rörande förvaltningsförfarandet antydvas sålunda icke av utredningsmannen.

Det för den processuella regleringen karakteristiska består bland annat däri, att den innehåller ett antal formföreskrifter, vilka ansetts påkallade till rättssäkerhetens upprätthållande: varje formbestämmelse skall finna sin förklaring i dess oeftergivlighet ur nämnda synpunkt. Det är detta, som giver processen dess starkt formbundna karaktär. Den analogisering av rättegångsförfarandets formbestämmelser, som ursprungligen uppfattas såsom naturlig, har med förvaltningens utveckling kommit att te sig hinderlig för förvaltningens verksamhet och dessutom onödig, då förvaltningens ändamål är att uppnå ändamålsenliga resultat och icke att slita rättstvister. Ehuru detta främst gäller förvaltningsförfarandet, äger det också i stor utsträckning tillämpning å det förvaltningsrättsliga besvärsinstitutet. Dettas påfallande brist på fasta och enhetliga regler har tillfyllest ådagalagts av utredningsmannen: till flertalet positiva uttalanden nödgas han knyta flera eller färre undantag, vilka ofta sedan i sin tur måste fördes med särskilda reservationer o. s. v. Det torde likväl knappast med fog kunna göras gällande, att formlösheten vållat några allvarigare olägenheter, så långt besvärsmyndigheternas beslut icke uppfattas såsom bindande avgöranden av rättstvister. En reorganisa-

tion av besvärsförfarandet i mera formbunden riktning skulle säkerligen visa sig opåkallat hinderlig för förvaltningens effektivitet. Ett urskiljande av de från den äldre rättegångsbalken härledda regler, som ännu kunna anses upprätthållna, lär också ådagalägga, att dessa äro så fåtaliga och så föga betydande, att det näppeligen kan vara någon större anledning att fixera dem i lagtext. Den av utredningsmannen diskuterade utvägen av en normalförfattning, från vilken undantag sedan skulle göras för specialfallen, synes lätt leda till ett sken av enhetlighet utan reell motsvarighet. En författning av sekretesslagens konstruktion lär knappast vara lycklig för en processuell reglering.

Det är väl sant, att tillkomsten av Regeringsrätten skapat vissa förutsättningar för en större enhetlighet inom det dithörande besvärsförfarandet. Emellertid är Regeringsrättens grundlagsfästa uppgift att pröva och avgöra vissa besvär, som jämlikt författningarna må hos Konungen fullföljas i statsdepartementen och vilka tidigare handlagts av Kungl. Maj:t i statsrådet. Någon principiell skillnad i handläggningen kan därför överflyttningen från Kungl. Maj:t i statsrådet till Regeringsrätten knappast hava inneburit, och besvärsärendena torde därför icke heller genom denna överflyttning hava ändrat karaktär. Det är följaktligen förklarligt att, såsom utredningen giver vid handen, även Regeringsrättens praxis synes ådagalägga en stark oenägenhet mot procederet bindande formella regler och benägenhet att laga efter lägligheten. Det kan ifrågasättas, om det är önskvärt med en ändring härutinnan och införandet av en rättegångsliknande formbundenhet. I vart fall lär det vara en utopisk strävan, att söka giva besvärsförfarandet en med domstolsprocessen ur synpunkten av utredningens allsidighet likvärdig natur. Härför skulle erfordras en vittutseende omläggning av hela besvärsinstitutet. De lagar och författningar, om vilkas tillämpning i besvärsförfarandet är fråga, äro, såsom utredningsmannen framhållit, ofta utarbetade med vida mindre omsorg än de, med vilka domstolarna hava att taga omedelbar befattning. Men även om i detta hänseende en mycket önskvärd bättre ordning skulle kunna vinnas genom en höjning av de departementala lagbyråernas kvalitet och inrättandet av ett centralt granskningsorgan, vore därmed frågan icke löst. Handläggningen i lägre instans av de till Regeringsrätten fullföljda ärendena har nämligen ofta skett hos myndigheter, som sakna varje domstolsliknande karaktär, exempelvis kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, kommunikationsverken och länsstyrelserna, där följaktligen både utredning och bedömande måste befaras vara ur rättslig synpunkt bristfälliga. Regeringsrätten saknar dessutom en motsvarighet till det särskilda beredningsorgan, som genom Nedre justitierevisionen med dess väl kvalificerade tjänstemän står till Högsta domstolens förfogande; Regeringsrättens särskilda föredragande hava varken en utbildning, en avlönning eller sådana karriärmöjligheter, som tåla en jämförelse med revisionssekreterarnas. Då statsmakterna redan vid Regeringsrättens tillkomst motsatte sig anordnandet av någon motsvarighet till Nedre justitierevisionen av farhågor för att därigenom föredragningen, till nackdel för de reala synpunkterna, skulle komma att erhålla en mera formellt betonad inriktning, lär det icke vara antagligt, att de numera, då de formella synpunkterna allmänt inom för-

valtningen stå i långt lägre kurs än vid Regeringsrättens tillkomst, skulle finnas benägna att låta dessa erhålla en renässans, än mindre att de skulle vara villiga att insnöra förfarandet i en processordnings förföreskrifter.

Den sakkunnige har med rätta hävdad, att om de administrativa organens avgöranden av rättsfrågor skola undantagas från domstols prövning, måste det administrativa förfarandet erbjuda garantier för att avgörandet blir ur rättsskyddssynpunkt likvärdigt med domstols dom. Detta krav är uppenbarligen oeftergivligt. Docenten Jägerskiöld har i sin ingående undersökning av förhållandet mellan administrativ myndighet och domstol (Tre utlåtanden 1945) påvisat, hurusom den historiska förutsättningen för den i äldre rättegångsbalken, 10 kap. 26 §, omnämnda administrativa domsrätten varit procederets med domstolsförfarandet likvärdiga natur, och att därför allenast kollegiernas och andra myndigheters förvaltningsjurisdiktionella avgöranden av stadgandet åsyftats. Denna administrativa domsrätt har utgjort ett undantag från forumreglerna och alltså icke avsett att skapa någon allmän immunitet för administrativa beslut. Utvecklingen har alltså åtsnört stadgandets tillämplighetsområde, och allmän domstols prövningsrätt har såväl genom lagstiftning som rättspraxis kommit att utsträckas till alla rättstvister, där ej uttryckligt stadgande annat föranlett, och sålunda oberoende av om ett bedömande av rättsfrågor ingått i den administrativa myndighetens beslut. Utredningsmannens önskan att av omsorg om förvaltningsmyndigheternas auktoritet förvandla dessa myndigheters beslut från vad han själv kallar »oförbindande besked om vad som å det allmännas sida unnas eller fordras» till bindande avgöranden om »den enskildes rätt och plikt» strider mot det historiska innehållet av nämnda stadgande och mot den sedan liberalismens genombrott eftersträfvade skilsmässan mellan administration och jurisdiktion.

En sådan förändring av de administrativa beslutens natur måste uppenbarligen föranleda så genomgripande omläggning redan av själva besvär förfarandet — såväl ifråga om ärendenas behandling i underinstanser som den till Regeringsrätten knutna beredningens organisation och arbetsformer — att den icke är praktiskt genomförbar. Än omöjligare lär vara att giva det enkla förvaltningsförfarandet sådan gestaltning, att detsamma skulle kunna bereda betryggande garantier för ett med domstolsprövning likvärdigt avgörande. Faran vore överhängande att i stället praktiskt bestämda förvaltningsakter komme att framträda med anspråk att utgöra prejudiciella avgöranden av rättsfrågor, med resultat att medborgerlig rätt och frihet skulle äventyras.

Det ter sig också principvidrigt, att domstolarna, som i senare rättsfall tillerkänt sig rätt pröva administrativa författningars giltighet, skulle berövas möjlighet till en motsvarande prövning av vanliga förvaltningsakter. Ett överlämnande åt administrativa myndigheter att bindande avgöra rättsfrågor innebure i själva verket ett tillskapande av nya specialdomstolar med därav föranledda faror för rättsordningens oenhetlighet, för vilka utredningsmannen, såsom redan nämnts, med fog varnat. Just möjligheten att i varje aktuellt sammanhang kunna draga rättsfrågor inför

de allmänna domstolarna måste verka i riktning mot upprätthållande av enhetliga rättsprinciper över rättsordningens hela fält. En domstolsprövning omfattande ej blott lagligheten utan även i viss mån ändamålsenligheten av administrativa beslut och åtgärder förutsattes alltid av ämbetsansvaret; varför domstol i andra sammanhang, där rättsfrågan är av betydelse, skulle utestängas från en prövning även av denna, synes icke möjligt att motivera på ett ur rättssäkerhetssynpunkt betryggande sätt. Ehuru en sådan utveckling givetvis icke överensstämmer med utredningsmannens avsikt, måste det likväl erfarenhetsmässigt antagas, att alla åtgärder i syfte att skänka en domsliknande karaktär åt administrativa beslut komma att leda till ett ytterligare försvagande av rättssäkerheten i samhället.

Halvar G. F. Sundberg.

GUNNAR HECKSCHER: *Staten och organisationerna*. Stockholm 1946. Kooperativa förbundets bokförlag. 267 sid. Pris kr. 7:50.

Inför den förra året inledda tävlingskampen kring ett par av de akademiska lärostolarna i statskunskap har rektorn vid Socialinstitutet i Stockholm docenten Gunnar Heckscher gett ut ett intresseväckande arbete om »Staten och organisationerna». Det är ett uppslag som länge sysselsatt honom. Redan för ett tiotal år sedan kom som ett första synligt resultat en tidskriftsuppsats, som gav en allmän skiss över vissa sidor av ämnet.¹ Sedermera har detta vid olika tillfällen behandlats i högskoleföreläsningar, och förra hösten hade arbetet bragts i sådant skick, att förf. ansåg sig kunna lägga fram det i bokform.

Det är en utomordentligt betydelsefull samhällsvetenskaplig uppgift docenten Heckscher här gett sig in på, och man får hålla honom räkning, att han tagit itu med det synnerligen omfattande och komplicerade problemet. Självfallet har det ej kunnat bli mer än vissa sidor av det rika ämnet, som dragits in i blickfältet, och framställningen har väsentligen begränsats till en allmänt hållen översikt, varvid förf. dock avsett att »belysa några av de principfrågor, som föreligga beträffande ett fritt organisationsväsende inom det demokratiska samhällets ram». Ehuru detta organisationsväsende »verkar huvudsakligen på det ekonomiska området», har han sålunda måst gå förbi »de ekonomiska sammanhangen i och för sig» och lämna »frågan om verkningarna på näringslivets produktion och avättning i stort å sido».

Arbetet har likväl kommit att spänna över vida områden och tvingat förf. att hämta synpunkter och metoder från skilda vetenskapliga fält. Rättsliga och sociologiska aspekter ha sålunda kommit att användas vid sidan av vad man kunde beteckna som de traditionellt statsvetenskapliga och tyckas därigenom ha vållat en viss oklarhet och osäkerhet i den principiella uppläggningsen. Man skulle, med andra ord, enligt anmälarens anspråkslösa mening, ha kunnat önska en stramare komposition och en

¹ Gunnar Heckscher, Den fria korporatismen i Sverige, i Nordisk tidskrift 1936, s. 89 ff.; jfr ock en uppsats, Folkkrörelser och intresseorganisationer, i Statsvetenskapliga studier, Uppsala 1944, s. 324 ff.

fastare precision i avfattningen, i all synnerhet som det här gäller ett arbete, vilket ju framträder även med vetenskapliga anspråk. Låt vara att det först och sist är de faktiskt förhandenvarande förhållandena, som intressera förf., hade man dock gärna sett, att man jänte en beskrivande framställning av det samhälleliga organisationsväsendets utveckling under det senaste halvseklek också fått en mera genomförd och enhetlig systematisk behandling av några av de stora samhällsvetenskapliga principfrågorna.

Härför synes först och främst erforderligt, att själva de grundläggande begreppen klart och entydigt fixeras. Så förefaller dock knappast ha skett med t. ex. begreppet korporation. Från nära nog första sidan till den sista talas det om den svenska korporatismen i motsats till motsvarande företeelser på andra håll, om korporativa tendenser och drag inom samhällslivet o. s. v. Man får endast, och därtill knappast på ett fullt tillfredsställande sätt, veta vad som »i allmänhet brukat menas» med en korporation (s. 22), eller att det »i princip råder enighet» om en något annorlunda utformad definition (s. 180, jfr också s. 220 f. och s. 252), men förf. ger ej någon egen direkt bestämning i stället. På de sista sidorna i boken återkommer förf. till frågan och ger några antydningar om den principiella olikheten mellan »den fria korporatismen» i Sverige och diktaturländernas korporativa experiment. Visserligen har förf. i en not visat, att han känt till bl. a. professor Halvar G. F. Sundbergs härom året i denna tidskrift publicerade studie över den korporationsrättsliga regleringen i Sverige,² men det torde kunna sättas i fråga, om icke förf. bort tillgodogöra sig dennes principiella uppläggning på ett annat sätt, än som här synes ha skett. Likaså skulle nog professor Erik Fahlbecks i (de avsiktligt kortfattade och summariska) noterna ej omnämnda studie över offentlig förvaltning genom enskilda³ ha kunnat ge synpunkter av värde. Begreppet korporation är dock väsentligen ett förvaltningsrättsligt begrepp med sin därav betingade särskilda innebörd, och det torde knappast gå för sig att, såsom förf. i det stora hela tyckes göra, med bortseende från dess särart tunna ut det, så att det framträder såsom jämställt och likvärdigt med det allmänna, närmast rent språkliga begreppet samhällelig organisation.

I viss mån kunna väl dessa och andra därmed jämförliga anmärkningar bemötas med den invändningen, att förf. som det väsentliga föremålet för sitt arbete ställt det centrala problemet om statens förhållande till organisationerna och därför måst begränsa sig till att ge en allmän översikt i breda drag av utvecklingens gång och att i övrigt blott ställa vissa problem och med allmänna synpunkter belysa även en del av de många andra spörsmål, som en undersökning av organisationsväsendet i våra dagars Sverige eljes för med sig. Men även utan att bryta mot den gyllene regeln, att var sak bör bedömas efter sin art, må det vara tillåtet att resa erinringar sådana som de här framförda.

² Halvar G. F. Sundberg, Något om den korporationsrättsliga regleringen i Sverige, i StvT 1941, s. 209 ff.

³ Erik Fahlbeck, Offentlig förvaltning genom enskilda, i StvT 1940, s. 1 ff.; omtryckt i Förvaltningsrättsliga studier II. Sthlm 1941, s. 124 ff.

Efter en inledning, där förf. ger en överblick över några av organisationsväsendets principiella problem, lämnas i det följande kapitlet, »Organisations-Sverige», en översiktlig framställning av samhällslivets omdaning under de senaste femtio åren och därmed av bakgrunden och förutsättningarna för det nutida organisationsväsendets uppkomst och framväxt, varpå en skildring ges av de stora organisationernas frammarsch i vårt land under den sista mansåldern. Främst komma här i sikte de starka sammanslutningarna på arbetsmarknaden, vidare konsumentföreningarna samt jordbruket och övriga näringars organisationer. Här kommer förf. in på frågan om avgränsning mellan intresseorganisationer och folkrörelser eller mellan mera krasst nyttobetonade och mera ideellt inriktade sammanslutningar. Den grundläggande skillnaden söker han i nästa kapitel, »Organisationsandan», i själva den »anda», som präglar organisationerna, eller, med andra ord, i »arten och motiveringen för det solidaritetskrav», som organisationen framför allt ställer på sina medlemmar men som får återverkningar även åt andra håll. Den praktiska innebörden av kravet är flerfaldig. Här aktualiseras sålunda de betydelsefulla spörsmålen om solidaritetens förhållande till den enskildes frihet och till den statliga rättsordningen.

I det därpå följande kapitlet, som synes vara det ur systematisk synpunkt centrala och mest givande, behandlar förf. frågan om »Staten och organisationernas författningsproblem». Statens förhållande till organisationerna blev, som förf. påpekar, aktualiserat på ett relativt tidigt stadium i samband med frågan om lagstiftning rörande föreningsväsendet. Lika naturligt och tveklöst som det tedde sig att åstadkomma en rättslig ram för föreningar, som bedrevo ekonomisk verksamhet, lika vanskligt och tvistigt framstod problemet för andra sammanslutningar, s. k. ideella föreningar. Man har bland »föreningsfolket» hyst farhågor för föreningarnas frihet och självständighet och därför bestämt motsatt sig alla planer på statlig reglering av verksamheten. Under hand har emellertid utvecklingen själv tack vare organisationsväsendets egen styrka i förening med domstolarnas praxis kommit såväl behovet av som farhågorna för en särskild lagstiftning om ideella föreningar att väsentligen försvagas, så att frågan numera knappast längre kan sägas ha någon aktualitet — något som naturligtvis icke utesluter, att den i ett ändrat läge åter kan komma i den offentliga brännpunkten. Som ett karakteristiskt drag för utvecklingen, i synnerhet inom arbetsmarknadens organisationer, betecknar förf. den starka tendensen till maktkoncentration hos huvudorganisationerna och i sista hand hos Landsorganisationen och Svenska arbetsgivareföreningen. Man var länge eller till inemot mitten av 1930-talet, särskilt på många håll utomlands, benägen att betrakta känslan av solidaritet med organisationen som ett hot mot samhällssolidariteten och organisationerna själva såsom farliga medtävlare till staten. Detta var, såsom förf. understryker, helt naturligt, så länge man ansåg sig leva och verka inom ett övervägande individualistiskt och liberalt präglat samhälle. I vårt land har utvecklingen i fortsättningen snart nog slagit in på andra vägar.

Detta kommer tydligt fram i de följande kapitlen, där förf. skildrar organisationsväsendet och dess förhållande till staten under det första

världskriget, under mellankrigsperioden samt under det senaste storkriget och därefter. Det är en påfallande skillnad mellan läget därvidlag omkring 1914 och ett kvartssekel senare. Statens inställning till organisationsväsendet var länge präglad av en viss misstro, och de åtgärder som ifrågasattes hade i många fall en återhållande karaktär. Man uppfattade nämligen, som antytt, i vida kretsar bland de makthavande organisationerna såsom en fara för individens frihet, för statens auktoritet och för den lagfästa ordningen. Sedan denna negativa inställning efter medio av 1930-talet synes ha förlorat sitt egentliga grepp om sinnena, fick man mera allmänt blicken öppen för organisationernas stora betydelse för samhällsfreden. Det gällde därför att med undvikande av en utveckling, som på andra håll visat sig kunna leda till diktatur, söka taga organisationsväsendet i det allmännas tjänst och inordna det i ett positivt uppbyggande samhällsarbete och på sådant sätt främja en god lösning av aktuella svenska problem. Å ena sidan lade organisationerna i dagen en ökad självdisciplin och ett skärpt verklighetsinnehåll, å den andra visade statsmakterna på flera sätt sin uppskattning av organisationerna, bl. a. genom utvecklingen av den rättsliga regleringen med kollektivavtalslagen 1928 och förenings- och förhandlingsrättslagen 1936. Vidare fingo organisationerna direkt representation i statliga rättskipnings- och förvaltningsorgan. Men framför allt blevo de i vissa fall bemyndigade att fullgöra statliga funktioner, antingen så att organisationerna efter statsmakternas direktiv fått förfoga över statens tvångsmakt, eller så att de endast handlat inom den självfallna ramen för statens rättsordning och till dess gagn, men utan att vara uttryckligt bundna av några på förhand fastställda särskilda föreskrifter. Detta gäller framför allt om näringslivets organisationer, vilka under krisåren tjänstgjort och alltjämt fungera i den statliga bristhushållningen och först gjort denna fullt effektiv. Man får ej heller förbise den växande betydelse, som organisationer av alla slag fått i de offentliga ärendenas beredning såsom remissinstanser.

Såväl staten som organisationerna ha under de senare årtiondena starkt vidgat sitt verksamhetsfält, och vi börja närma oss det genomorganiserade samhället. I själva verket har utvecklingen i vårt land utomordentligt snabbt lett till ett fritt och självständigt framväxet system av organisationer, vilket i förhållande till landets storlek är fullkomligt enastående och vida starkare än på något annat håll. I samband därmed har en rad problem rest sig, vilka tidigare knappast varit aktuella. Vilken blir numera statsmaktens roll? Vilket omfång får organisationernas handlingsfrihet? Huru kommer individens frihet att gestalta sig? I grunden äro dock problem av denna art, såsom förf. framhåller, i likhet med de flesta andra samhällsfrågor principiellt olösliga. Det gäller här att söka komma fram till en avvägning och en samverkan mellan stat, organisationer och individer. I livets egen gärning och resultaten därav får svaret sökas.

Till den kommande utvecklingen intager förf. helt naturligt en försiktigt avvaktande hållning. Han lämnar sålunda öppet det spörsmålet, huruvida icke organisationernas allt fastare grepp över medborgarna kan bringa det samhälleliga livet att i viktiga avseenden stagnera. På en annan punkt är han däremot mera säker och bestämd, då han betonar, att det

i ett samhälle under statskontroll eller i en socialistisk samhällsordning icke finnes något utrymme för ett organisationsväsende av det nuvarandes relativt fria karaktär.

Det är, som synes, ett högintressant arbete docenten Heckscher här lagt fram, och man får vara honom tacksam för att han tagit upp en så central och modern forskningsuppgift till en första behandling inom svensk statsvetenskap, och icke minst för att han gjort det på ett klart och överskådligt sätt med i det stora hela väl avvägda, måttfulla och träffande omdömen om en del av de samhälleliga problem, som knyta sig till spörsmålet om det svenska organisationsväsendet och dess förhållande till stat och individ.

Hans Cavalli.

Die Verfassung als rechtliche Grundordnung des Staates. Untersuchungen über die Entwicklungstendenzen im modernen Verfassungsrecht von dr iur. WERNER KÄGI, privatdocent an der Universität Zürich. 1946.

Om man överblickar den moderna författningshistorien — såsom göres i föreliggande arbete — avtecknar sig trots alla motrörelser en egenartad utvecklingslinje. Den moderna författningsstaten har uppstått i kamp mot den absoluta härskarsuveräniteten och har utsträckt och befäst lagbundenheten (das Normative) genom en fortskridande indämning av den politiska makten. Detta lagbundenhetens framträngande — med normens herravälde som mål — har sedan någon tid avlösts av en stark motrörelse på så sätt, att den efter frihet strävande politiska makten söker befria sig från rättens fjättrar.

I många stater blev det en radikal förändring, i andra mer eller mindre omändrade författningar i autoritär riktning, vilket medförde, att de i författningen fastställda normerna som rättesnöre för lagstiftningen ej längre hade någon eller i varje fall ringa betydelse. Motsatsen mellan vara och böra, mellan verklighet och norm övervanns genom att politik och rätt likställdes. I ett sådant statsskick har statsrätten ingen raison d'être. Ty författning i statsrättslig mening går ej ut på politiskt avgörande, utan den är såsom ett system av normer ett resultat av detta avgörande, ej politisk vilja men väl det rättsnormerande uttrycket och därmed objektiveringen av ett bestämt politiskt viljande.

Om gränslinjerna mellan politik och rätt suddas ut, blir författningen som rättsligt normerande, grundläggande ordning en övervunnen ståndpunkt, en blott tidsbetingad objektivering av en förutvarande »borgerlig» anda. Författningen kunde i bästa fall endast bli föremål för historisk betraktelse.

Då de absoluta monarkierna besegrades och ersattes av författningsstater, hade detta resulterat i förenhetligande av den rättsliga världsbilden (Verdross). Man hade väntat, att utbredandet av inre statlig författningsrätt skulle befästa folkkrätten på så sätt, att författningsstaten skulle bli byggstenen till en solidare organisation av folkgemenskapen eller bana vägen för en kom-

mande civitas maxima, en världsstat på rättens grundval. Fundamentet för såväl statsrätt som folkrätt syntes bli konsoliderat med denna utjämning av rättsuppfattningar.

Emellertid kom under mellankrigsperioden en våldsamt reaktion med undantagstillstånd och nödrättsförordningar som rättsliga vapen med resultat, att författningsstaten på många håll sattes ur funktion. Även demokratiska regimer berördes härav.

Författningen som normgivande för rättslivet (die normative Verfassung) har visserligen aldrig haft en så central ställning som under demokratin trots att även inom det demokratiska statsskicket en viss spänning rått mellan den rättslivet reglerande normen och den demokratiska principen om majoritetsbeslut. I nutiden har denna spänning skärpts, och det blir därför en trängande uppgift för statsrätten att skilja på den författningsmässiga (konstitutionella) demokratin, i vilken just modererandet av den politiska formprincipen genom normer är det avgörande och viktiga, från den »absoluta» demokratin, för vilken enbart majoritetsbeslut är avgörande. Problemet rör sig alltså om förhållandet mellan norm och vilja i den demokratiska författningsstaten.

I sin utredning härom kommer förf. till den slutsatsen, att i såväl praxis som teori läran om den allsmåttiga, genom ingen norm inskränkta och inskränkbara pouvoir constituant vunnit allmänt om ej obetingat erkännande. I varje fall har denna lära blivit den härskande i det kontinentala Europa i anslutning till den franska teorin (Rousseau's *volonté générale*), som står i klar motsats till den angloamerikanska. Den lagstiftande makten kan allt, dess vilja är högsta rättsvilja i staten.

På detta sätt ha de grundläggande rättigheterna, som förut gällt som oföränderliga och oantastbara, kommit i fara. I statsrättsläran har man försökt att bevara de grundläggande rättigheterna åtminstone på det sättet, att man skilt mellan de grundläggande principerna i författningen och de särskilda, grundlagsenliga normerna och i överensstämmelse härmed mellan motsvarande kompetens i grundlagsstiftning och grundlagsändring. De grundläggande rättigheterna såsom grundläggande huvudprinciper i författningsstaten kunna enligt denna lära blott undanrödjas genom en totalrevision av den grundlagsstiftande makten men aldrig genom enbart en partiell grundlagsändring.

Positivisterna ha emellertid ej accepterat denna åtskillnad. Genom en partialrevision kan mycket väl, mena de, de grundläggande rättigheterna undanrödjas. Statsrättsläran har i viss mån följt med, ledd av den erfarenhet, som Richard Thoma en gång formulerade i orden: »Die kollektive Majestät der zum Staate geformten Volksgewalt schliesst jede Absolutheit von Freiheiten und Rechten der Staatsunterworfenen aus.»¹

De grundläggande rättigheterna komma under sådana förhållanden endast att gälla efter vanlig lags måttstock. Deras grundlagsenliga förankring har ingen egentlig betydelse utan utgör blott ett program, en deklamation, en politisk sentens. Deras giltighet är relativ, deras juridiska innebörd begränsad.

¹ Jfr också Carl Schmitt, *Volksentscheid und Volksbegehren*, s. 45 ff., Ruggieri, *Geschichte des Liberalismus*, s. 36 ff., som anföras av förf.

Om författningen skall bevaras såsom en obrottslig grundlag, en *lex perfecta*, måste vanlig lag hållas inom vissa skrankor, konstaterar förf. Ty blott i detta absoluta bevarande av sin företrädesrätt behåller den sin normerande, rättsligt grundläggande ordning för staten. Då det vid en prövning av lagarnas grundlagsenlighet rör sig om en objektiv tolkning, är den oavhängiga domaren principiellt den predestinerade grundlagsvaktaren. På så sätt har också de nordamerikanska domstolarnas prövorätt motiverats.² I det engelska förslaget till ny författning för det besegrade Tyskland har man också tänkt sig en domstol såsom övervakande författningens efterlevnad, en omständighet, som dock ej var känd, då förf. skrev sitt arbete.

På denna punkt borde förf., även om den sistnämnda omständigheten ej var känd och F. N:s stadga endast var i vardande, ha gått vidare och anknutit till den debatt, som försiggått inom folkrätten: internationell rätt contra nationell rätt, monistisk contra dualistisk teori, Kelsen contra Triepel. Förf. har enbart hållit sig till det för all del mycket viktiga problemet om grundlagens supremati över vanlig lag men ej tänkt på det i vår tid än viktigare problemet, huruvida internationell rätt skall gå före nationell rätt. Ty även om utvecklingen gått därhän, att de i författningen fastställda principerna i många länder förlorat mycket av sin betydelse såsom normerande för all lagstiftning, så har en motsatt utveckling på det internationella planet försiggått, en utveckling, som utgör en renässans för normerna som rättesnöre för lagstiftningen och en viss garanti mot det politiska godtycket. I olika internationella fördrag alltifrån Westfaliska freden, Wienkongressen, Berlinkongressen till minoritetstraktaterna 1920 och nu senast i F. N:s stadga och i några fredsfördrag 1947 ha vissa mänskliga rättigheter fastslagits, och bestämmelserna härom måste stå över vederbörande grundlagsbestämmelser eller ingå i grundlagen (såsom också var fallet i Rumänien, Polen, Tjeckoslovakien, Jugoslavien efter 1919). På en omväg har alltså den angloamerikanska uppfattningen segrat över den kontinentala.

Den förda statsrättsliga diskussionen, i vilken, såvitt jag vet, inga nordiska rättslärda deltagit, är för vårt lands vidkommande, ej minst i våra dagar, av särskild vikt, då frågan om vissa skattereformers överensstämmelse med § 16 i Sveriges R. F. genom prof. H. Sundbergs skrift, prof. N. Herlitz' uppsats i Svensk tidskrift (h. 2, 1947) och Svea hovrätts utlåtande aktualiserats. Det förhållandet, att justitieminister Zetterberg i ett föredrag (tryckt i Tiden, h. 3, 1947) utförligt sökt påvisa, att den påtänkta skattereformen ej står i strid med i grundlagen fastställda normer för lagstiftningen, är dock ett bevis för att man å ledande socialdemokratiskt håll vill låta lag och beskattning försiggå utan att bryta mot dessa normer. Därmed lämnar jag givetvis osagt, huruvida den ena eller andra tolkningen av R. F. § 16 är riktig.

Helge Granfelt.

² Se t. ex. W. Willoughby, *The Constitutional Law of the United States*, Bd 1.

TIDSKRIFTSÖVERSIKT.

Ekonomisk revy. Utg. av Svenska bankföreningen. **Sthm. Årg. 4: 1947. H. 2: april.** *Montgomery, A.*, Hur en stark valuta förvandlas till en svag valuta, s. 67—76. — *Winding Pedersen, H.*, Dansk Penge- og Finanspolitik efter Krigens Ophør, s. 91—98. — *Knoellinger, C. H.*, Nationalförmögenhetens omfördelning i Finland, s. 99—107. — *Palander, T.*, Socialvetenskapligt uppbyggnadsprogram, s. 108—116.

Fackföreningsrörelsen. Organ för Landsorganisationen i Sverige. **Sthm. 1947. H. 12.** *Paul, E.*, Socialiseringsproblemet i Tyskland, s. 276—80. — *Brandt, W.*, Tyska LO i vardande, s. 281—85. **H. 14/15.** *Berner, R.*, Arbetarorganisationerna i Spanien, s. 327—34. **H. 19.** *Teerimäki, N.*, Finlands LO 40 år, s. 425—32. **H. 20.** *Bådth, J.*, Engelska kolindustriens socialisering, s. 451—56.

Finsk tidskrift. Kultur, ekonomi, politik. **Åbo. T. 141: 1947. H. 3: mars.** *Olén, C.-E.*, Kring socialiseringsdebatten, s. 101—04. — *Nordström, W. E.*, Attack mot tryckfriheten, s. 105—07. — *Lindahl, P.-E.*, Idéhistoriens studievärld, s. 108—15. **H. 4: april.** *Lindman, S.*, Kring regeringskrisen, s. 149—50.

Förvaltningsrättslig tidskrift. **Sthm. Årg. 10: 1947. H. 1.** *Lundevall, A.*, Lagstiftning rörande förvaltningsförfarandet, s. 1—14. **H. 2.** *Rahm, H.*, Till frågan om rätt adressat för betungande individuella förvaltningsakter, s. 57—68. — *Ehn-bom, B.*, Nya arbetsformer i den statliga revisionen, s. 69—80.

Historisk tidskrift. Utg. av Svenska historiska föreningen. **Sthm. F. 2. Årg. 10: 1947. H. 1.** *Heckscher, E.*, Ekonomisk historia och dess gränsvetenskaper, s. 1—17. — *Kumlien, K.*, Problemet om den svenska riksdagens uppkomst, s. 18—48. — *Ahnlund, N.*, Den ekonomiska historiens ställning, s. 67—73.

Landskommunernas tidskrift. Organ för Svenska landskommunernas förbund. **Sthm. Årg. 28: 1947. H. 5: maj.** Utkåsten till den nya kommunindelningen [Östergötlands, Västernorrlands och Västmanlands län], s. 203—13. — *Rahm, H.*, Överklagade kommunala val 1946, s. 213—19.

Nordisk tidskrift. Utg. av Letterstedtska föreningen. **Sthm. Årg. 23: 1947. H. 1.** *Christensen, Chr. A.-R.*, Norge i 1946, s. 53—63.

Samtid och framtid. Tidskrift för idépolitik och kultur. **Sthm. Årg. 4: 1947. No 3: april.** *de Laval, E.*, Polens affärer. Den polska regeringens tillkomst-historia, s. 137—47. — *Eek, H.*, Socialism och frihet, s. 161—64. — *Andrén, O.*, Frågan om statskyrkans avskaffande, s. 165. — *Fritsch, W.*, Ett avpolitiserat näringsliv, s. 172—76. — *Josephy, B.*, Tvångshushållning inom utrikeshandeln, s. 177—82.

Svensk juristtidning. **Sthm. Årg. 32: 1947. H. 5: maj.** *Blomquist, G.*, Åtgärder i äldre tid för spridande av kännedom om lagarnas innehåll, s. 340—45. —

Zetterberg, H., Skatteförslaget och grundlagen, s. 345—50. — *Eberstein, G.*, Den nya »kvarlåtenskapsskatten», s. 351—52. — *Andrén, N.*, Den fjärde franska republikens författning, s. 390—93.

Svensk tidskrift. Sthm. Årg. 34: 1947. H. 2. *Herlitz, N.*, Kvarlåtenskapsskatten och regeringsformen, s. 94—102. — *Palm, Th.*, Den tyska propagandan under kriget, s. 123—27. — Händelserna midsommardagarna 1941, s. 159—60. **H. 3.** Sovjetunionen och det internationella ekonomiska samarbetet, s. 165—76. — *Fredborg, A.*, The Middleway slut?, s. 177—81. — *Josephy, B.*, Importrestriktionerna ur konjunktur- och inflationspolitisk synvinkel, s. 182—89. — *Cederström, B. G.*, Berättelse om vad i rikets styrelse sig tilldragit, s. 190—202.

Tiden. Socialistisk kritik och politik. **Sthm. Årg. 39: 1947. H. 4: april.** *Björnberg, A.*, Efterkrigsprogrammet — och sedan, s. 193—96. — *Möller, G.*, Kan trygghet skapas? Socialpolitiska översikter, 2, s. 197—209. — *Westerståhl, J.*, Några synpunkter på det socialdemokratiska partiets ställning, s. 210—16. — *Kellgren, N.*, Omkring problemet Tyskland, s. 217—23. — *Krag, J. O.*, Aprilstemning i Danmark, s. 228—33. **H. 5: maj.** *Fredriksson, K.*, Propagandakriget, s. 257—61. — *Sterner, R.*, Westerståhl och efterkrigsprogrammet, s. 277—81.

Utrikespolitik. Utg. av Utrikespolitiska institutet. **Sthm. Årg. 2: 1947. No 1: mars.** *Viklund, D.*, Tyskland i stöpsleven, s. 1—14. — *Birnbaum, I.*, Den tysk-polska gränsfrågan, s. 15—27. — *Simonsson, R.*, Den nya franska författningen, s. 28—39. — *Fischer, J.*, Turkiet och arabstaterna, s. 40—44.

Gads danske Magasin. Khvn. Aarg. 41: 1947: mars. *Bölling, H.*, Demokratiets Krise, s. 129—37. — *Welle-Strand, E.*, Svalbard er trukket ind i storpolitiken, s. 138—45. — *Möller, E.*, Paris—London—Moskva, s. 169—83.

Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfundsspørsmål. **Oslo. Årg. 56. H. 3.** *Wigforss, H.*, Den neutrala attityden, s. 149—59. — *Bull, F.*, Bjørnson kontra Nietzsche, s. 160—68. — *Langfeldt, G.*, Tilbake til samfunnet, s. 169—78. — *Vogt, B.*, Quisling: menneske og forbryter, s. 182—99. — *Goplen, A.*, Politikk og vitenskap, s. 200—04. **H. 4.** *Sternberg, F.*, Bakgrunnen for verdens krise, s. 211—18. — *Hjort, J.*, Individets renessanse, s. 219—34. — *Schlytter, Th.*, Vår økonomiske politikk, s. 235—41. — *Getz Wold, K.*, Planøkonomiens fremtid, s. 242—48.

Foreign affairs. An American quarterly review. **New York. Vol. 25: 3. April 1947.** *Dickey, J. S.*, Our treaty procedure versus our foreign policies, s. 357—77. — *Woodward, E. L.*, Middle England, s. 378—87. — *Dexter, B.*, Unesco faces two worlds, s. 388—407. — *Galín, A.*, Europe: split or united?, s. 408—20. — *Dulles, A. W.*, Alternatives for Germany, s. 421—32. — *Géraud, A.*, The new French constitution, s. 433—50. — *Rist, Ch.*, The French financial dilemma, s. 451—64. — *Ehrmann, H. W.*, French labor goes left, s. 465—76. — *Romualdi, S.*, Labor

and democracy in Latin America, s. 477—89. — *Stowe, L.*, Hungary's agrarian revolution, s. 490—502. — *Bauer, P. T.*, Nationalism and politics in Malaya, s. 503—17.

International affairs. Publ. by the R. institute of international affairs. **London.**
Vol. 23: 1947. No 1: Jan. *Hudson, C. E.*, The church and international affairs, s. 1—10. — *Wolfers, A.*, The United States in search of a peace policy, s. 20—29. — *Whyte, Anne*, Quadripartite rule in Berlin, s. 30—41. — *Woodruff, D.*, Strong nations or strong states?, s. 61—71.

The political quarterly. **London. Vol. 18: 1947. No 2: April/Juni.** *Waterlow, S.*, The decline and fall of Greek democracy 1933—1936, s. 95—106. — *Zink, H.*, The current political scene in the United States, s. 106—15. — *Smith, H.*, Accountancy in the modern state, s. 116—22. — *Calder, R.*, Unesco's task, s. 123—36. — *Holden, F. W.*, The administrative reconstruction examination, s. 137—42. — *Samuel, E.*, The Jewish communal villages in Palestine, s. 143—60.

Political science quarterly. Ed. for the Academy of political science by the faculty of political science of Columbia university. **New York. Vol. 62: 1947. No 1: Mars.** *Jessup, Ph. C.*, The crime of aggression and the future of international law, s. 1—10. — *Wechsler, H.*, The issues of the Nuremberg trial, s. 11—26. *Almond, G. A.*, The resistance and the political parties of Western Europe, s. 27—61. — *Salomon, A.*, Hugo Grotius and the social sciences, s. 62—81. — *Zimmerman, J. L.*, A note on the occupation of Iceland by American forces, s. 103—06.

Revue politique et parlementaire. **Paris. Année 49: 1947. No 565: mars.** *Goblet, Y. M.*, Les réperenssions internationales de la politique intérieure britannique, s. 227—36. — *Valayer, P.*, Dantzig adriatique, s. 237—43. — *Lacroix, A.*, Lumière sur la Roumanie, s. 244—56. **No 566: avril.** *Messain, Mary*, Les diverses facettes du problème marocaine, s. 42—51. — *Dubosco, A.*, Les Américains en Extrême-Orient, s. 52—61. — *Lormel, P.*, Les Indes en marche vers l'indépendance (1), s. 62—70.

SAKKUNNIGUTLÅTANDEN

AVGIVNA I OCH FÖR ÅTERBESÄTTANDE AV SKYTTEANSKA
PROFESSUREN I VÄLTALIGHET OCH STATSKUNSKAP
VID UPPSALA UNIVERSITET

I. PROFESSOR GEORG ANDRÉNS UTLÅTANDE.

Till Skytteanska stiftelsens patronus.

Till fullgörande av det uppdrag, som jag haft äran mottaga av Upsala Universitets humanistiska sektion, får jag härmed avgiva yttrande angående sökandena till den skytteanska professuren.

Av dessa är docenten *Edvard Thermænius* den till levnadsår och akademiska tjänsteår äldste. Han har väl också den kvantitativt största produktionen.

Thermænius' hittills största och vetenskapligt mest betydande arbete är hans doktorsavhandling »Lantmannapartiet. Dess uppkomst, organisation och tidigare utveckling» (XXIII + 475 s., 1928). Det är den första vetenskapliga undersökningen av ett svenskt parti, det bygger på ett omfattande handskriftsmaterial, som förf. till icke ringa del själv hopbringat, samt på det stora och svårhanterliga källmaterial, som den samtida pressen, broschyrlitteraturen och det officiella trycket utgör. På grundvalen av dessa källor, som begagnas med ett gott kritiskt omdöme, ger Thermænius icke bara en värdefull skildring av lantmannapartiets historia intill 1880 utan överhuvudtaget betydelsefulla inblickar i vårt lands parlamentariska historia under tiden närmast efter representationsreformen. Arbetet präglas av stor exakthet i fråga om detaljerna — som kanske ibland bli onödigt många — samt av klarhet och reda i framställningen, även om denna någon gång blir något omständlig. De oväsentliga anmärkningar, som kunna framställas mot denna avhandling, förringa icke nämnvärt dess betydande vetenskapliga värde.

Några av de väsentliga, förut opublicerade källorna till sin avhandling bringade Thermænius till offentligheten i arbetet »Svensk Bondepolitik. Memoarer och brev från ståndstidens slut och lantmannapartiets tidigare år» (VI + 384 s., 1931). De inledande och fortlöpande kommentarerna till denna källpublikation vittna liksom avhandlingen om förf:s stora förtroget med 1860- och 1870-talens politiska liv i vårt land. Det är mycket »tålmodigt och taktfullt» arbete, som ligger bakom denna betydelsefulla och intressanta utgåva.

Sitt rika vetande om det svenska partiväsendet efter representationsreformen har Thermænius sammanfattat dels i det mera populära arbetet

»Sveriges politiska partier» (195 s., 1933), dels i det mera inträngande men ändå överskådliga verket »Riksdagspartierna», ingående i Sveriges Riksdag (2: XVII; 297 s., 1935). Den populära skriften skildrar såväl riksorganisationernas som riksdagspartiernas uppkomst och utveckling, det senare verket lägger — som boktiteln säger — helt tyngdpunkten på riksdagspartierna, även om, som naturligt är, riksorganisationerna icke helt kunna lämnas utanför framställningen. En ännu mera väsentlig olikhet mellan de båda arbetena är måhända, att de historiska perspektiven äro starkt beskurna i den populära redogörelsen, däremot mera utförliga och innehållsrika i det senare arbetet. Såsom vetenskaplig merit är detta sistnämnda verk klart överlägset det förra, som mera har karaktären av en aktuell och initierad redovisning för politiskt intresserade. Såsom en historisk översikt över det svenska partiväsandets utveckling under tvåkammerssystemets tid uppfyller »Riksdagspartierna» högt ställda krav, även om dokumentationen för tiden efter 1880 icke är lika rik och pålitlig som i verkets tidigare del. För tiden efter representationsreformen 1918—21 blir framställningen mindre pragmatisk och ofta mera krönikeartad, vilket ur åtskilliga synpunkter kan vara förklarligt. I stort sett är emellertid detta arbete ett förtjänstfullt verk, icke lika djupplöjande som doktorsavhandlingen men säkrare i stil och komposition än denna. Vad man måste beklaga är framför allt frånvaron av idéhistoriska perspektiv. De nakna, kortfattade redogörelserna för de olika partiprogrammen säga ju — av naturliga skäl — icke så mycket.

Till Thermænius' vetenskapliga skrifter rörande det svenska statsskicket hör också hans utredning om »Remissdebatten» (i Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt, s. 299—413, 1930), ehuru förf. som en bakgrund till det behandlade svenska institutet tecknat vissa drag i jämförliga parlamentsdebatter i England, Danmark och Norge. Thermænius' stora förtrogenhet med tvåkammarriksdagen, dess partier och personer, kommer även här till synes liksom också den noggrannhet i fråga om detaljerna, som utmärker hans vetenskapliga författarskap. Remissdebattens utveckling får i denna studie en ingående skildring och en mångsidig belysning.

Vid sidan av dessa större vetenskapliga arbeten har Thermænius publicerat dels en rad mindre vetenskapliga artiklar, dels några populärvetenskapliga eller helt pedagogiska skrifter, som beröra det svenska statsskicket. De vetenskapliga artiklarna utgöras dels av bokrecensioner, dels av essayer, som mer eller mindre anknyta till hans större arbeten rörande svensk historia efter representationsreformen 1866. De äro självklart av växlande vetenskapligt intresse. Ett särskilt omnämnande förtjäna hans biografiska skisser över Carl Ifvarsson och Carl XV (i Svensk tidskrift), över A. P. Danielson och Louis de Geer (i Svenskt Biografiskt Lexikon) och Nils Larson i Tullus (i Saxons bok på 75-årsdagen), hans studier över »Källorna till Louis de Geers Minnen» (i Festskrift till — — Axel Brusewitz) och »Ministärskiftet den 19 april 1880» (i Statsvetenskapliga Studier 1944) samt hans recensioner av Timelins, Rönbloms och Andgrens doktorsavhandlingar samt av »De nordiska ländernas statsråd». De fullständiga bilden av Thermænius' vetenskapliga intressen och kunnande — utan att skänka den några nya drag.

Bland Thermænius' populärvetenskapliga översiktsartiklar märkas främst hans »Sveriges politiska historia» (Verdandis småskrifter, 2:a uppl. 1941, 79 s.) och hans bidrag till »Svenska folket genom tiderna» och till »Svenska flottans historia» samt hans årsredogörelser i Nordisk tidskrift för vårt lands politiska utveckling, skildrande åren 1938—43.

Rent pedagogiska syften präglade hans läse- och läroböcker »Svenska folkets historia efter 1809» (218 s., 1939) och »Svensk statskunskap med samhällslära» (1944); i sistnämnda arbete ha även andra författare medverkat. Dessa arbeten kunna självklart icke tillerkännas något positivt värde i en vetenskaplig speciminering. Mot det sistnämnda arbetet kunna onekligen vissa invändningar riktas. Det torde emellertid finnas skäl för att i detta sammanhang bortse från dessa.

Rörande främmande länders statskick har Thermænius publicerat ett större arbete, »Adressdebatten i underhuset» (236 s., 1942). Detta arbete är en värdefull studie över ett i den engelska vetenskapliga litteraturen föga observerat institut. Med stor noggrannhet har förf. redovisat resultaten av sina källstudier i det engelska parlamentstrycket. Den omfattande biografiska litteraturen har däremot — som förklarligt är — icke i samma mån utnyttjats. Det hade ju varit önskvärt, om förf. beaktat de övriga tillfällen till »generaldebatter», som Englands parlamentariska ordning ger (i samband med förslag till misstroendevotum, översikter över sessionens arbete etc.). Vad förf. här bjuder är emellertid av stort intresse, denna begränsning till trots.

Thermænius' begränsade orientering i den biografiska litteraturen leder honom också någon gång till förhastade omdömen. Ministären Salisbury övervägde sommaren 1892 tanken att möta parlamentet utan att prestera det sedvanliga trontalet. Thermænius synes (s. 225) betvivla detta, då han endast känner en »helt isolerad uppgift» härom, hämtad ur Gardiners Harcourtbiografi (II, s. 184). Ett studium av den stora biografien över underhusets dåvarande ledare — en källa, som i detta fall har större värde och som det borde ha legat nära till hands att begagna — bekräftar emellertid den icke »helt isolerade uppgiften» (Dugdale, Balfour, I, s. 210 f.). Tanken att undvika adressdebatten och dess eventuella konsekvenser i form av misstroendevota genom att helt enkelt icke prestera något trontal är tillräckligt intressant för att ha förtjänat ett närmare beaktande. Dessa anmärkningar till trots betecknar emellertid detta arbete en betydande vetenskaplig insats.

Engelska förhållanden behandlar Thermænius dessutom i en artikel om »Den engelska fasciströrelsen» (Statsv. tidskr. 1934) och i en recension av John Scanlons arbete om det engelska arbetarpartiet (ibid. 1935). Båda dessa inlägg belysa förf:s väldokumenterade intresse för moderna partirörelser.

En särställning i Thermænius' författarskap intager artikeln »Geopolitik och politisk geografi» (Statsv. tidskr. 1937, s. 281—328). Förf. tecknar geopolitikens historia och redogör för de olika begreppsbestämningarna — med deras gränsdragning såväl mot geografien som mot statskunskapen. Som lärdomshistoriskt specimen äger denna skrift ett betydande intresse. Undersökningen skulle måhända ha vunnit i värde, om förf. sett geopoli-

tikens utveckling i dess intima samband med nationalismens och imperialismens.

Ett omnämmande förtjänar också Thermænius' ungdomsskrift »Finlands frihetskamp 1914—1919» (69 s., 1923).

I manuskript har Thermænius till sina ansökningshandlingar fogat dels fem studier över svensk utrikespolitik under det senaste världskriget, dels tvenne populärvetenskapliga studier rörande svenskt statsliv.

Thermænius' på uppdrag av Utrikesdepartementet företagna utredningar angående våra diplomatiska relationer under det andra världskriget behandla väsentliga avsnitt i vårt lands senaste historia. De ämnen, som sålunda utredas, äro »Krigsutbrottet och storkrigets första månader» (31 s. + bilagor), »Handelsförhandlingar med Tyskland och England 1939» (29 s.), »Sveriges utrikespolitik inför och under finsk-ryska kriget 1939—40» (247 + XIV s.), »Sveriges utrikespolitik före och under kriget i Norge» (197 s. + bilagor) samt »Transiteringen av tysk materiel och personal genom Sverige från Tyskland till Norge och vice versa, tiden ¹⁰/₆—³¹/₁₂ 1940» (108 s. + bilagor). Till sitt innehåll äro dessa utredningar väsentligen diplomatisk historia och icke statskunskap i vedertagen mening. Institutionella problem — konstitutionella eller administrativa — tagas icke upp till verklig behandling, även om en eller annan inblick gives i utrikesnämndens förhållanden eller i relationerna mellan den centrala utrikesledningen och den yttre diplomatiska tjänsten. Ur statsvetenskapliga synpunkter äga dessa skrifter ett meritvärde framför allt genom den belysning de skänka åt förf:s historiska metod, som — såvitt man kan förstå — även i dessa arbeten är god. Vid en jämförelse med de redogörelser, som jämlikt R.F. § 54 avgivas till utrikesnämnden, visar det sig, att Thermænius ger mindre av den internationella bakgrunden men att han i stället på vissa punkter mera ingående skildrar den svenska diplomatiens aktioner och reaktioner. Framför allt redovisar Thermænius utförligare än de officiella redogörelserna källorna för de olika uppgifterna. Självklart ha många problem icke kunnat få en slutgiltig belysning. En sådan kräver icke blott grundliga studier i främmande kabinets arkiv utan också kännedom om de interna diskussioner, som förekommo inom de olika svenska riksdagsgrupperna. I formellt hänseende är Thermænius' framställning förtjänstfull.

Thermænius' i maskinskrift inlämnade arbete »Svenska Folkets historia 1857—1866» (104 s.) ger en fyllig, korrekt och intressant skildring av ett betydelsefullt skede i vår nyare historia. Den ger kanhända icke mycket i sak nytt, men sammanställningen är skickligt gjord och vittnar gott om förf:s förtrogenhet med denna tid.

Samme förf:s »Studier rörande Sveriges statsskick efter författningsrevisionen 1918—1921» (71 s.), som också föreligga i manuskript, lämna däremot mycket övrigt att önska. Vad Thermænius här har presterat är till vissa delar mera ett löst utkast med tillhörande materialsamling än en verklig undersökning. Jag vågar emellertid antaga, att det icke varit eller är förf:s avsikt att publicera arbetet i dess nu befintliga skick.

Thermænius har också i manuskript inlämnat en serie tidningsartiklar, som belysa statsvetenskapliga och historiska problem. De äro genomgående välskrivna men kunna självklart icke ha något större vetenskapligt värde.

Av vad ovan anförts rörande huvudmomenten i Thermænius' stora produktion torde det framgå; att han väl styrkt sin kompetens till en professur i statskunskap.

Docenten *Ragnar Simonsson* är föga mer än ett halvt år yngre än Thermænius men disputerade 10 år senare än denne och har en avsevärt mindre produktion.

Simonssons största och värdefullaste arbete är hans doktorsavhandling »Millerands presidentur. En studie över presidentmakt och parlamentarism i Frankrike» (XVI + 319 s., 1938). Förf. har med berömvärd energi samlat ett mycket stort material för att belysa Millerands dramatiska presidentur under åren 1920—24. Man får naturligtvis icke utesluta möjligheten, att en kommande forskning, som kan bygga på ett ännu så länge okänt arkivmaterial, på vissa punkter kan revidera den uppfattning, som Simonsson hävdar. Förf. begagnar emellertid sina källor med en utpräglad kritisk försiktighet och ett säkert politiskt omdöme. Han ställer frågorna med stor precision och besvarar dem med all möjlig pregnans — men också med alla nödiga reservationer. Denna försiktighet synes mig vara en förtjänst. Den livliga författningsdiskussion, som uppstod när en aktiv president övertog ett degenererat ämbete, redovisas med klarhet och översiktlighet. Det skulle måhända ha varit till fördel för arbetet, om den äldre diskussionen av samma problem mera hade fått komma till sin rätt. Millerands slutliga konflikt med Frankrikes parlamentariska traditioner får en rikt nyanserad belysning. Förf:s stil är klar och fast.

Franska problem har Simonsson också behandlat i trenne översikter, publicerade i Statsv. tidskr. åren 1934—1936 under rubriken »Statsreformen i Frankrike». Det var författningsdiskussionen under åren 1934 och 1935, som klart och översiktligt belystes i dessa korta studier. I uppsatsen »Från Doumergue till Pétain» (Festskrift till ... Axel Bruswitz, 1941, s. 393—415) har förf. skänkt oss ett nytt bidrag om den franska författningsutvecklingen.

I manuskript har Simonsson till sina ansökningshandlingar fogat brottstycken till en utförligare skrift över samma ämne, men fört fram till 1946. Väsentliga problem har förf. ännu icke kunnat taga upp till behandling. Mot bakgrunden av den äldre franska författningsdiskussionen redovisar förf. emellertid författningsförslaget av april 1946 samt behandlar diskussionen om tvåkammarsproblemet fram till 1936 samt debatten om regeringsmakten t. o. m. 1945. Redan i sitt nuvarande ofullständiga skick innehåller detta nya verk väsentliga bidrag till belysning av den aktuella franska författningsrevisionen. Blir arbetet fullbordat enligt den uppgjorda planen torde vi kunna motse ett verk av stort vetenskapligt värde.

I fråga om det svenska statskicket har Simonsson hittills visat ett påfallande ringa intresse. Bortsett från ett par recensioner i Statsv. tidskr. har förf. endast publicerat en studie om den svenska författningsutvecklingen, »Offentlighetsgrundsatsen i svenskt statsliv. Några historiska grundlinjer» (Statsvetenskapliga studier 1944, s. 520—570). Detta problem hade fått ökad aktualitet under andra världskriget och förf. är fullt medveten

om dess centrala betydelse. Simonsson ger en god överblick över striderna om offentlighetsprincipen, begreppet fattat i dess vidaste betydelse.

Det är uppenbart, att Simonssons vetenskapliga produktion är relativt liten och att den präglas av en ovanlig koncentration och ensidighet. Det är det moderna Frankrikes författningsstrider, som främst äro föremålet för hans statsvetenskapliga studier. Denna snäva begränsning av Simonssons statsvetenskapliga intressesfär kan självklart anföras som ett allvarligt skäl mot en kompetensförklaring till den professur, han nu söker, liksom också hans relativt ringa vetenskapliga produktion. Med hänsyn till den goda kvalitet, som genomgående utmärker hans författarskap, har jag emellertid till sist — dock icke utan tvekan — kommit till den uppfattningen att han kan anses inneha nödig kompetens för en professur.

Docenten *Carl Arvid Hessler* är nära 10 år yngre än docent Simonsson men utnämndes till docent nära ett år tidigare än denne. Han har redan ett både kvantitativt och kvalitativt betydande författarskap bakom sig, omspännande olika områden av statskunskapen.

Redan i sin första statsvetenskapliga studie, »Fascismens statslära» (Nord. tidskr. 1931, s. 380—396), visade Hessler sitt intresse för ideologiska problem. Men han visade också något annat: sin förmåga att se det väsentliga och att finna klara och pregnanta formuleringar för sina iakttagelser. Dessa drag ha sedan präglat hans författarskap, vare sig detta har rört sig på idéhistoriens eller författningshistoriens fält. De kommo till syns i hans väl nyanserade analys av »Liberalismens frihetsdoktrin» (Svensk tidskr. 1932, s. 276—289), med dess säkra bestämning av frihetsbegreppet hos Humboldt, Mill och Treitschke. De ha framför allt burit upp hans största idéhistoriska arbete och hans hittills mest betydande verk, »Geijer som politiker», vars första del presenterades som doktorsavhandling, medan en andra del i icke fullt färdigt skick har ingivits i manuskript.

Om Hesslers första större arbete, hans doktorsavhandling (VIII + 355 s., 1937), har jag redan tidigare yttrat mig. Jag tillåter mig att citera de väsentliga delarna av den motivering, som jag i Göteborgs Högskolas Lärarerråd anförde för mitt förslag till betyg å avhandlingen: »Fil. licentiat Carl Arvid Hesslers avhandling 'Geijer som politiker' t. o. m. 1830 års riksdag gäller ett ämne av central betydelse för svensk bildningshistoria. ... Av den litteraturhistoriska forskningen har ämnet ofta varit behandlat eller åtminstone berört. Men ingen har tidigare med samma vetenskapliga penetration och samma statsvetenskapliga sakkunskap behandlat ett så långt skede i Geijers politiska utveckling.

Det kan icke komma i fråga att i detalj belysa de nya resultaten av Hesslers forskning. I förbigående må blott nämnas att avhandlingen till fullo visat, att Geijers tidigaste författarskap tillkommit under starkt intryck från 1700-tals 'liberalismens' civistiska idékrets och att inflytandena från Schelling och Hegel varit mycket betydande under Geijers följande utveckling, mera betydande, än man förut trott. Särskilt har det starka Hegelinflytandet på ett mästerligt sätt blivit klarlagt genom Hesslers avhandling. För den som nu läser dessa delar av undersökningen kan upp-

giften synas lätt nog. Men den, som något känner det material, varpå en sådan undersökning måste bygga, underskattar icke svårigheten att med varandra konfrontera de olika tanke-systemen, även om Hesslers genomskinligt klara framställning låter uppgiften synas lättare, än den egentligen är. Genom Hesslers undersökning har det blivit visat, att den geijerska tankevärldens originalitet icke var så stor, som man förut kanske ansett. Men samtidigt har kontinuiteten i hans utveckling på ett vackert sätt blivit belyst. Med rik nyansering och med ett moget och säkert omdöme tecknar Hessler förskjutningarna i Geijers åskådning. Kanske skulle man kunna anmärka, att det psykologiska förloppet icke blivit analyserat och orsakerna till förskjutningarna icke alltid klarlagda. ... Minst tillfredsställande är kanske slutkapitlet, där ideologen Geijers ställning i ett starkt realpolitiskt betonat prästestånd och gentemot en opportunistisk och kompromissande regering icke blivit tillräckligt mångsidigt belyst. Geijers ställningstagande i de aktuella riksdagsfrågorna innesluta idé- och intresse-moment, som hade förtjänat att närmare beaktas.

Hessler har behandlat sin uppgift med mönster-gill objektivitet och stor metodisk säkerhet. Hans beläsenhet är respektingivande, hans förmåga att klart fixera problemen är betydande, och med logisk stringens, med varsamhet och omdöme löser han desamma. Den vetenskapliga apparaten vittnar om grundlighet och precision.

De egenskaper, som utmärka innehållet i denna avhandling, komma också till uttryck i stilen. Denna har en renhet och klarhet, som gör den till ett smidigt verktyg för en vetenskaplig framställning. Den har en pregnans och en nyansrikedom, som låter analysens distinktioner och syntesens överblickar fullt ut komma till sin rätt. Och den vetenskapliga grundligheten har icke blivit lidande på den nästan essayistiska lätthet, varmed författaren behandlat sitt ofta svåra ämne. ...

Till detta yttrande vill jag nu endast foga den anmärkningen, att jag betraktar Hesslers doktorsavhandling som det bästa av de specimina, som föreligga till bedömande i denna konkurrens.

I detta sammanhang vill jag också behandla Hesslers senaste stora arbete, hans i manuskript föreliggande fortsättning på »Geijer som politiker», som redogör för Geijers utveckling t. o. m. 1840—1841 års riksdag. Denna andra del utmärkes i stort sett av samma förtjänster som gradual-avhandlingen: en koncentration kring det väsentliga, en fin och rikt nyanserad analys av Geijers uttalanden och en stor stilistisk säkerhet. Hessler kan denna gång mera än förut stödja sig på tidigare forskning men har icke desto mindre åtskilligt nytt att komma med. Det är framför allt de stora huvudlinjerna i Geijers utveckling, som dragas upp — och med större säkerhet och pregnans än någon gång tidigare. Av största vikt är Hesslers analys av vissa utländska inflytanden.

Geijer har själv i olika sammanhang hänvisat till olika arbeten av Tocqueville m. fl. samt till artiklar i Quarterly Review och Edinburgh Review. Sedermera har Alf Kjellén närmare behandlat vissa av de impulser Geijer fått utifrån, särskilt i samband med hans behandling av fattigdoms-problemet. Hessler fullföljer framgångsrikt denna linje, och kan — liksom förut Kjellén — understryka de starka intrycken från den

engelska liberalismens ledande tidskrift, *Edinburgh Review*. Det är av stort intresse att på detta sätt få Geijers idéutveckling infogad i dess rätta internationella sammanhang. Tyvärr har Hessler emellertid icke försökt att utreda författarskapet till de artiklar ur *Edinburgh Review* och *Quarterly Review*, som påverkat Geijer. (Om möjligheterna härtill, se för *Edinburgh Review* främst A. Aspinall, *Lord Brougham and the Whig Party*, 1927, s. 256 ff.) Belysningen av Geijers beroende av främmande inflytelser blir ofta alltför trång, då Geijers idéer icke ställas i närmare relationer till de olika riktningar, som i den internationella diskussionen på olika sätt kombinerade kristna huvudmotiv med olika politiska, konstitutionella och sociala idéer. Både den engelska, tyska och franska idédebatten visade under 1830-talet en utomordentlig livaktighet och företedde många varianter av »reformkonservatism» och »liberalism» — med en mycket växlande inställning både till de konstitutionella och de sociala frågorna. Genom att icke beakta denna debatts olika riktningar har Hesslers granskning av Geijers litterära beroende blivit något »närsynt».

I Hesslers eljest så förträffliga arbeten om Geijer spela böcker och artiklar den avgörande rollen — låt vara att det ofta är fråga om böcker, som spegla tidens eget liv. Geijers personliga problem och hans reaktioner mot omgivningen betyda i varje fall ytterst litet i Hesslers framställning. Det i egentlig mening »biografiska» lyser nästan helt med sin frånvaro. Man kan i Hesslers framställning steg för steg följa de ideologiska förändringarna; det psykologiska förloppet blir föga beaktat. Geijer blir på detta sätt i sin intellektuella utveckling ett offer för sin läsning. Men kvar står ju då alltid problemet, varför just vissa böcker — och ej andra — så starkt påverkade hans åskådning. Man måste nog också ifrågasätta, om ej vissa personliga upplevelser och personliga intressen ha bestämt hans utveckling mera, än som framgår av Hesslers arbete. Geijer ställde ju själv under sin stora kris 1836 kravet, att kunskapen skulle vara »på ett levande sätt ... tillägnad, ... genomlevad, prövad, fostrad av inre och yttre erfarenhet». Vad denna »erfarenhet» har varit, därom ha vi hittills fått mycket ringa besked. Kanske bör det anmärkas, att Hessler i förbigående erinrar om den ekonomiska krisen 1837—1838 och dess betydelse för Geijers utveckling. Englands samtida ekonomiska kris befäste Cobdens frihandelslära och ledde till skapandet av *Anti-Corn-Law Association* i Manchester (okt. 1838). Två år tidigare hade några ledande engelska radikala bildat en liknande organisation i London, men av mycket mindre betydelse.

Dessa reservationer till trots beteckna emellertid Hesslers båda böcker om Geijers politiska utveckling en mycket stor vinning för vår statsvetenskapliga och idéhistoriska litteratur.

Hessler har också behandlat författningshistoriska problem. Detta skedde redan i studien över »Gustaf II Adolfs konungaförsäkran» (*Scandia* 1932, s. 167—204), där förf. ger en skarpsinnig analys och en ny tolkning av händelseförloppet vid Gustaf II Adolfs trontillträde. En mera översiktlig framställning av ett väsentligt problem i vår äldre författningshistoria ger Hessler i »Den svenska ståndsriksdagen» (*Scandia* 1935, s. 19—63). Hessler vill i denna studie se vår författningsutveckling mot bakgrunden av den

politiska och sociala maktkampen. Synpunkten är självklart icke ny; i intet av våra författningshistoriska verk har den emellertid blivit konsekvent genomförd. Sveriges sociala historia är nog också alltför litet genomforskad för att detta skall vara möjligt. Hessler söker emellertid att i stora drag genomföra synpunkten, med alla reservationer för det ofta bristfälliga underlaget. Det är icke förf:s fel, att artikeln blir mera anmärkningsvärd genom sina intentioner än genom nya resultat. Hesslers framställning är emellertid ett beaktansvärt försök att inom ett trängre format lägga en enhetlig och väsentlig synpunkt på den svenska riksdagens historia.

Större vetenskapligt intresse än sistnämnda studie har helt visst Hesslers idéhistoriska och historiografiska skrift »Aristokratfördomandet. En riktning i svensk historieskrivning» (Scandia 1943, s. 209—266). Det är uppenbarligen den kända kontroversen mellan Geijer och Fryxell om adelns betydelse i Sveriges historia, som förmått Hessler att upptaga problemet till behandling. Hans undersökning bekräftar Fryxells tes, att den svenska historieskrivningen i stor utsträckning präglats av »aristokratfördomande».

I artikeln »En forskningsuppgift» (Svensk tidskrift 1942, s. 168—173) pekade Hessler på vissa nya tendenser i modern statsvetenskap: å ena sidan behovet att understryka de sociologiska frågeställningarnas betydelse för en rätt förståelse av statslivets utveckling, å andra sidan tendensen att följa den moderna statsmaktens expansionslinjer. Redan föregående år hade Hessler tagit upp ett begränsat problem till behandling inom den sistnämnda ämneskretsen i uppsatsen »Debatt kring en lönestat (Festskrift till ... Axel Brusewitz, 1941, s. 49—60) och 1942 publicerade han »Staten och konsten i Sverige» (125 s.). Hessler skildrar i detta lilla arbete knappt och klart den svenska statens insatser till konstens fromma från 1739 till våra dagar och den idédiskussion, som uppstod i samband därmed. Uppslaget är nytt för vårt lands vidkommande och förtjänar efterföljd för andra områden än konstens.

Främmande länders statsskick har Hessler behandlat dels i en populär bok om det engelska statslivet, dels i en längre studie om förbundsstatens befogenheter, ingående i ett arbete om Förbundsstaten, som utgivits i samarbete med Brita Skottsberg.

Hesslers skrift »Engelskt statsliv. Ett perspektiv» (211 s., 1940) ger icke bara en teckning av den engelska parlamentarismens mekanism och utvecklingshistoria utan infogar också denna i dess sociologiska och ideologiska sammanhang. I själva verket är det dessa utblickar, som skänka det välskrivna arbetet dess väsentliga intresse. Författarens knappa och klara stil kommer väl till sin rätt i detta sammanfattande arbete. Det lilla formatet har självklart tvingat till begränsning såväl i fråga om data som synpunkter. Och understundom frågar man sig måhända varför icke *andra* förhållanden och andra synpunkter observerats. Varför har t. ex. Greens försök till en syntes mellan engelsk individualism och tysk statslära skänkts så mycket beaktande, när Carlyles uppfattning eller John Stuart Mills senare utveckling ej uppmärksammats. Greens akademiska förkunnselse rörde sig väsentligen inom ramen för John Brights betydelsefulla parlamentariska insatser och de principer, som präglade den liberala regerings-

politiken åren omkring 1870. I förbigående bör anmärkas, att förf. (å sid. 188) gör sig skyldig till en svårartad felöversättning: »if you don't go I will» översattes till »om Ni inte går, vill jag att Ni gör det», en översättning, som helt fördunklar den konstitutionella tanke, som ligger i Harcourts ord till Gladstone (se Gardiner, Harcourt, I, s. 509). Dessa anmärkningar kunna emellertid icke nämnvärt förringa de stora förtjänster, som utmärka detta arbete.

I detta sammanhang förtjänar det omnämnas, att Hessler i Statsvetenskaplig tidskrift publicerat några recensioner, som behandla främmande länders statsskick samt en artikel i Svensk tidskrift om »Litvinoff och freden» (1940).

Hesslers studie »Förbundsstatens befogenheter» (i Brita Skottsberg — Carl Arvid Hessler, Förbundsstaten, 1943, s. 103—183) är förf:s enda arbete på den komparativa statsvetenskapens och den juridiska analysens områden. Det möter självklart betydande svårigheter att inom ett begränsat utrymme behandla de besvärliga och tungrodda problem, som kompetensfördelningen mellan förbundsstat och särstat måste aktualisera. Förf. har emellertid skickligt bemästrat dem.

Av vad ovan anförts torde det framgå, att Hessler väl styrkt sin kompetens till en professur i statskunskap.

Docenten *Gunnar Heckscher* är den yngste av sökandena; två år yngre än Hessler, disputerade han för doktorsgraden fyra år före honom. Vid sidan av Thernænius har han den mest omfattande vetenskapliga produktionen.

Heckscher har samlat sig till flera större arbeten. Kring dessa gruppera sig en rad mindre studier, som dels ha karaktären av förstudier, dels ingå i den efterskörd, som lösningen av en större vetenskaplig uppgift gärna leder till.

Heckschers doktorsavhandling »Konung och statsråd i 1809 års författning» (XXXVI + 484 s., 1933) är förf:s hittills största och mest betydande arbete. Det bygger på ett mycket stort källmaterial, som förut endast i ringa utsträckning blivit genomforskat, och kan därigenom skänka en ny belysning åt problem, som hittills varit skäligen outhärliga. Med en sällsynt energi har förf. utnyttjat det rika materialet och de bearbetningar, som beröra hans ämne. En anmärkning kan jag emellertid i detta sammanhang icke underlåta att framföra: riksdagstrycket borde i större utsträckning ha utnyttjats. Att enstaka misstag föreligga i en avhandling, som bygger på ett så stort material och omspänner så många år (1809—1858, utom sista kapitlet, som av någon för mig obegriplig anledning stannar omkring 1840), är icke särskilt anmärkningsvärt. I fråga om dessa kan jag hänvisa till fakultetsopponentens, doc. G. Hesslens grundliga och objektiva recension i Statsv. tidskrift 1934 och samme förf:s studie om kontractionsvägran enligt R.F. § 38 (ibid.). Med stor sakkunskap ger Heckscher i detta arbete en mångsidig och objektiv belysning av ett väsentligt problem i svensk författningshistoria. Verket är en märklig prestation av en förf., som vid dess avslutande var föga mer än 24 år gammal. Stilen är

som regel klar och framställningen är lättflytande, trots den stora börda av sakuppgifter den har att bära på. Heckschers språk är här, som i senare arbeten, en vetenskaplig normalprosa, alltid livlig, stundom uttrycksfull, någon gång elegant.

I anslutning till detta arbete förtjänar nämnas: 1) Heckschers för sin tid anmärkningsvärda studie om statsrådsberedningens uppkomst (Stats. tidskrift 1929, s. 456—485), som presenterade både nytt material och nya synpunkter till belysning av det intressanta spörsmålet, 2) »Riksdagen och statsrådets reservationssrätt åren 1809—1858» (Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt, 1931, s. 25—52), som likaledes var en för sin tid värdefull förstudie till doktorsavhandlingen, ehuru institutet här mera betraktas från riksdagens än från konungamakterns och statsrådets horisont. 3) Publikationer och kommentarer av handlingar ur A. G. Mörners och F. B. von Schwerins papper (i resp. Hist. tidskr. 1933 och Statsv. tidskr. 1936) samt biografien över M. G. Danckwardt (Sv. Biogr. Lex. X, 1931, s. 159—165).

Heckschers nästa större arbete är hans utförliga bidrag till den levnadsteckning över Johan August Hazelius, som publicerats av honom tillsammans med Verner Söderberg och Henry Olsson (1936, s. 217—536, 551—564) och som ger en livfull skildring av Hazelius' bana efter 1830. Det är den engelska »Life and Letters»-stilen, som varit förf:s förebild och han behärskar den väl. Skildringen äger ett statsvetenskapligt intresse framför allt genom sin redogörelse för Hazelius' politiska verksamhet, icke minst hans publicistik. Heckscher har haft ett intressant källmaterial att ösa ur och är mycket förtrogen med den tid, som skildringen omfattar. Hazelius intog ju knappast en förgrundsplats i sin tids politik, men hans idéutveckling saknar icke sitt intresse och i olika sammanhang framträda mera betydande politiker i denna brett lagda levnadsteckning.

I arbetet »Svensk konservatism före representationsreformen» (I, 257 s., 1939; II, 271 s., 1943) har Heckscher ålagt sig en stor och svår uppgift. Som ingen annan är han förtrogen med den tid han skildrar; på väsentliga punkter kan han också bygga på andras arbeten. Heckscher ger en bred och intressant redogörelse för vissa ideologiska utvecklingslinjer under 1800-talets första hälft, med starkare eller svagare relationer till samtidens praktiska politik. Begreppet »konservatism» är emellertid icke lätt att fixera och vissa av de behandlade författarna röra sig med en romantisk begreppsarsenal, så dunkel och oklar, att en precisering av deras verkliga åsikter måste bereda stora svårigheter. Dessa primära svårigheter har Heckscher helt visst icke alltid kunnat bemästra; i vissa fall är det uppenbart, att den vetenskapliga analysen måste nöja sig med att konstatera, i vilka avseenden de begagnade begreppen äro oklara och de propagerade åsikterna osammanhängande. I vissa fall har Heckscher också stannat vid denna utväg, trots att ett motto från Geijer och ett eget, oklart uttalande (I, s. 17) synes beteckna denna uppgift som mindre väsentlig. I andra fall har Heckscher uppenbarligen försummat den logiska analysens primära krav — och därför icke heller med tillbörlig klarhet kunnat nalkas det nästa, historiskt intressanta problemet: hur skall man psykologiskt och

intressepolitiskt förklara den föreliggande oklarheten. Den beror ju icke alltid bara på en bristfällig logik hos de behandlade auktorerna.

De invändningar till trots, som sålunda kunna göras — och som med mycket eftertryck redan gjorts av Tingsten och Frykholm — hindra icke, att stora delar av detta arbete ha betydande vetenskapliga förtjänster. Icke minst intresseväckande är teckningen av Hartmansdorffs politiska insatser. Ingen torde vara mera skickad än Heckscher att giva oss den stora biografi över denne politiker, som på grund av mannens betydelse och det föreliggande källmaterialets omfattning är en stor och lockande uppgift. Ett specialproblem till Hartmansdorffs biografi har Heckscher f. ö. behandlat i en uppsats publicerad i Karl Johans Förbundets handlingar (1938—42, s. 32—58).

Heckschers senaste större arbete inom den svenska statskunskapens domäner är »Staten och organisationerna» (267 s., 1947), ursprungligen inlämnat i manuskript, nu utkommet av trycket. Det behandlar det stora och betydelsefulla problemkomplexet om intresseorganisationerna (mindre de ideella organisationerna) och deras förhållande till staten i vårt moderna svenska samhälle. Arbetet ger en nyttig och klar översikt och har en betydande uppgift att fylla i vår litteratur om det svenska samhällslivet. Det begränsade formatet har icke tillåtit förf. en mera djuplodande framställning; alla mera väsentliga problem och utvecklingslinjer äro emellertid klart och redigt redovisade. Minst lyckad är kanske förf:s diskussion av suveränitetsproblemet i det moderna svenska samhället (s. 16 ff.). Suveränitetsbegreppet är ett rent statsrättsligt begrepp och att detta begrepp ej kan appliceras på organisationerna (en eller flera tillsammans) torde ligga i öppen dag. Det förhållandet, att en organisation är så stark, att dess vilja kan påtvingas statsmakten, hindrar ej, att suveräniteten vilar hos staten, så länge denna vilja ej blir gällande ordning, förrän den kommit till uttryck i statsorganens behöriga beslut. I en stat, där ett parti har majoriteten i alla de högsta beslutande statsorganen, är staten fortfarande suverän — och ej majoritetspartiet — så länge de formella besluten fattas enligt de av statsrätten reglerade normerna. Om det sedan finnes ett rättsområde, som staten tillåter de fria organisationerna att fritt reglera, utgör detta förhållande icke ett förnekande av statens suveränitet, så mycket mindre, som det i regel är fråga om rättsförhållanden, som aldrig förut varit föremål för statens ingripande. Arbetet behandlar för övrigt ömtåliga problem med en berömvärd objektivitet.

I skilda mindre skrifter har Heckscher behandlat arbetsrättens och fackrörelsernas problem, första gången i Nordisk tidskr. 1936, sedermera i Statsv. tidskr. och i American Bar Association Journal 1938, i The Journal of Politics 1941, i Statsvetenskapliga Studier 1944 samt i en särskild uppsats, inlämnad i korrektur, om »Läget vid folkrörelsernas uppkomst». De vittna — liksom det ovan nämnda huvudarbetet — om förf:s stora kunskaper och ihärdiga intresse inom ett område, som förut endast i ringa grad varit föremål för statsvetenskapliga studier.

Svenska statsvetenskapliga spørsmål har förf. dessutom behandlat i en rad mindre studier och recensioner. Den intressantaste och mest betydande av dessa är uppsatsen »Några drag ur representationsfrågans sociala bak-

grund» (i Festskrift till ... Axel Brusewitz, 1941, s. 20—48). De statistiska sammanställningar, som förf. bygger på, äro av ett mycket växlande värde. Heckscher gör emellertid de nödiga reservationerna, och de slutsatser han drar av materialet torde vara hållbara.

Heckscher har även behandlat främmande länders statsskick, främst Englands. Hans stora arbete »Parlamentarism och demokrati i England» (XII + 342 ss., 1937) vittnar om förf:s livliga intresse för ett av statskunskapens klassiska problem. Vissa misstag och inadvartenser till trots är det också ett gott prov på förf:s stora kunskaper inom ett ämnesområde, som icke är så lätt att behärska.¹ Naturligtvis kan man understundom ha en annan uppfattning än förf. angående betydelsen av olika fakta och synpunkter och angående det val, som förf. därvid träffat. Arbetets tillkomsthistoria, som redovisas i förordet, har icke alltid varit till fördel för arbetets komposition och stil och för det konsekventa fashållandet av vissa grundläggande synpunkter och genomgående perspektiv. Arbetet har å andra sidan bevarat något av den livlighet, som präglar förf:s föreläsningkonst.

I detta sammanhang bör också nämnas Heckschers populärvetenskapliga skrift »Brittiska imperiet» (134 s., 1939). Arbetet ger en för den större allmänheten avsedd redogörelse för imperiet och dess mångahanda problem — de ekonomiska och befolkningspolitiska likaväl som de militära och konstitutionella. Skriften är klar och redig — detta gäller kanske främst de ekonomiska och konstitutionella avsnitten — men får understundom karaktären av en relativt elementär lärobok. Imperiets tillkomst och imperialismens förutsättningar och historia hade måhända förtjänat att mera beaktas. Skriften vittnar emellertid om en icke obetydlig beläsenhet i en omfattande litteratur och om ett klart sinne för de svårigheter, som Storbritannien kämpar med.

Författaren har dessutom i några mindre artiklar och recensioner behandlat engelska problem. Även Japan, Schweiz, Tyskland och U. S. A. ha fångat hans intresse för studier i mindre format. Tyngre väger emellertid hans statistiskt-sociologiska undersökning om »Statsrådet i Danmark 1848—1934» (i De nordiska ländernas statsråd, 1935, s. 113—153). Till sist förtjänar det omnämnas, att Heckscher i ett par mindre studier behandlat statsvetenskapliga metodfrågor (»Politisk idéhistoria» i Statsv. tidskrift

¹ Det å s. 39 medtagna berömda citatet är ej från 1760-talet utan från april 1780. — Uppgiften å s. 80 att Peels s. k. »Tamworthmanifest» var ett tal är felaktig; det var i stället ett brev till väljarna i hans valkrets, som vann spridning över hela landet. — Upplysningen å s. 88, att Disraeli 1881 »för några yngre anhängare» givit uttryck åt tanken, att de irländska problemen inom kort skulle dominera engelsk politik, är nog riktig; viktigare är emellertid, att han uttalade denna farhåga redan i sitt valmanifest 1880 (i brev till hertigen av Marlborough). — Uppgiften å s. 96 att man först under 1800-talets slut »började ... hålla verkliga partimöten» är mycket missvisande. Sådana hade förekommit redan under 1700-talets början, och särskilt vid parlamentssessionernas begynnelse voro de ganska vanliga under 1800-talet. — Uppgiften å s. 108, att utomstående ej in kallats till kabinettsammanträden under den klassiska parlamentarismens tid är ej fullt korrekt; hertigen av Wellington fick nämligen 1848 närvara i ett av den sittande whigregeringens sammanträden (*Walpole*, Russell, II, s. 68, *Guedalla*, Wellington, New York, s. 467).

1937 och »Det sociologiska betraktelsesättet» i Årsbok för kristen humanism 1939). Det gäller naturligtvis om Heckscher som om alla andra, som behandlat dylika spörsmål, att de icke alltid själva tillämpat de riktiga principer de förfäktat.

Av vad ovan anförts torde framgå, att Heckscher väl styrkt sin kompetens för en professur i statskunskap.

Det återstår till sist att söka gradera kompetensen hos de fyra sökandena till professuren. Det torde då först och främst vara uppenbart, att Simonssons kvalifikationer, framför allt på grund av specimineringens ensidighet, stå efter de andras. Han bör därför, enligt min mening, placeras i fjärde rummet.

Heckscher och Thermænius ha den största vetenskapliga produktionen. Båda ha också gjort betydande insatser som forskare och vunnit värdefulla resultat. Deras bästa arbeten präglas av en god vetenskaplig metod. Det kan vara tveksamt, vem av dessa båda det är, som har de överlägsna vetenskapliga kvalifikationerna. Om jag till sist tillerkänner Heckscher ett visst företräde, så beror det framför allt därpå, att hans vetenskapliga intressen varit mera mångsidiga och att han tagit upp till behandling problem, som varit svårare att bemästra.

Att Hessler måste få en förnämlig placering i denna konkurrens torde ligga i öppen dag. Ingen av de övriga sökandena har en så genomgående hög kvalitet på sina arbeten som han. Hans produktion är visserligen mindre än Heckschers och Thermænius', men hans mångsidighet är det icke. I fråga om vetenskaplig metod och i fråga om språkets precision och klarhet är han sina medtävlare överlägsen. På dess grunder sätter jag Hessler i första rummet.

Jag uppför alltså sökandena till den Skytteanska professuren i följande ordning:

1. Hessler,
2. Heckscher,
3. Thermænius,
4. Simonsson.

Lerum den 31 mars 1947.

Georg Andrén.

II. PROFESSOR AXEL BRUSEWITZ' UTLÅTANDE.

Till Skytteanska Stiftelsens Patronus:

Härmed får jag vördsamt avge utlåtande angående skickligheten hos de sökande till den ledigförklarade skytteanska professuren. Följande sökande, nedan nämnda efter tjänsteålder, ha anmält sig:

Edvard Thermanius (f. 1896), docent i statskunskap i Uppsala 1928, i Lund 1930, i Göteborg 1938 och i Stockholm 1944; docentstipendiat 1930—1937, fakultetsopponent på fem avhandlingar; förordnad flera gånger under längre eller kortare tid att förestå professuren i statskunskap i Lund (även professuren i historia i Uppsala); har företagit studieresor till flera länder; lektor i historia med samhällslära i Kalmar 1937, i Göteborg 1938 och i Stockholm 1944.

Gunnar Heckscher (f. 1909), docent i statskunskap i Uppsala 1933, i Stockholm 1941; docentstipendiat 1934—1941, fakultetsopponent på åtta avhandlingar; förordnad flera gånger under längre eller kortare tid att förestå professur i statskunskap i Uppsala och Göteborg (även professuren i förvaltningsrätt och statsrätt med folkrätt i Uppsala); har företagit studieresor till Förenta staterna och England; biträdande, sedermera t. f. föreståndare vid Socialinstitutet i Stockholm 1941—1945; fast anställd lärare i stats- och kommunalkunskap samt rektor vid institutet 1945.

Carl Arvid Hessler (f. 1907), docent i statskunskap i Göteborg 1937; docentstipendiat f. o. m. 1938; lärarrådets opponent på två avhandlingar; förordnad flera gånger under längre eller kortare tid att förestå professuren i statskunskap i Göteborg.

Ragnar Simonsson (f. 1897), docent i statskunskap i Uppsala sedan 1938; fakultetsopponent på två avhandlingar; biträdande lärare i seminariet för statskunskap 1938—1946 (förordnad att förestå professuren i statskunskap i Uppsala, halva undervisningsskyldigheten, under läsåret 1946—1947); har företagit studieresor till Frankrike; lektor i historia med samhällslära och modersmålet vid Sigtunaskolan.

Ovanstående utdrag ur de sökandes meritförteckningar visa att samtliga styrkt sin undervisningsskicklighet, de tre förstnämnda genom lång lärarverksamhet i egenskap av docentstipendiater samt genom ett flertal professorsförordnanden.

Docent *Thermanius* har efter särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t ingivit följande på uppdrag av dels informationsstyrelsen, dels utrikesdeparte-

mentet utarbetade skrifter (i maskinskrift) över Sveriges utrikespolitik under andra världskrigets första år: 1) Krigsutbrottet och storkrigets första månader (tiden $\frac{1}{6}$ — $\frac{31}{12}$ 1939, 31 sid.); 2) Handelsförhandlingar med Tyskland och England 1939 (tiden $\frac{1}{6}$ — $\frac{31}{12}$ 1939, 29 sid.); 3) Sveriges utrikespolitik inför och under finsk-ryska kriget 1939—1940 (tiden $\frac{1}{6}$ 1939— $\frac{13}{3}$ 1940, 247 sid.); 4) Sveriges utrikespolitik före och under kriget i Norge (tiden omkr. $\frac{1}{1}$ — $\frac{9}{4}$ — $\frac{9}{6}$ 1940, 197 sid.); 5) Transiteringen under 1940 (tiden omkr. $\frac{10}{6}$ — $\frac{5}{12}$ 1940, 108 sid.). På det hela taget ha dessa skrifter, väsentligen baserade på aktmaterial i utrikesdepartementet, karaktären av referatmässigt hållna krönikor över vad som tilldragit sig, stort som smått om vartannat, med talrika inströdda avskrifter av aktstycken som bilagor. Framställningen är föga genomarbetad, och som vetenskapliga prestationer kunna ifrågavarande skrifter ej tillerkännas större värde. Jag har ingen anledning att gå in på deras innehåll, då jag icke kan betrakta dem som specimina i statskunskap. De beröra endast de utrikespolitiska händelserna och ge intet bidrag till frågan om statsmakternas befogenheter beträffande utrikespolitiken, varför de helt falla inom den diplomatiska historiens område. Det är inte alltid lätt att dra upp en gränsskillnad mellan politisk historia och statskunskap. I detta fall är dock saken klar. Som sakkunnig vid återbesättandet av professuren i statskunskap i Göteborg 1929 hade jag att ta ställning till ett diplomatiskt-historiskt arbete (om Trippelalliansen). Jag yttrade då, att »diplomatisk historia ... har mer än andra grenar av historien sin hemortsrätt inom denna disciplin otvetydigt givet. Att hänföra den till statskunskapen låter sig icke göra, för så vitt någon gränsskillnad mellan de båda disciplinerna över huvud skall upprätthållas, och det spelar härvidlag tydligen ingen roll vare sig från eller till, om de behandlade diplomatiska ämnena ligga närmare eller fjärmare vår egen tid».¹ Vad jag då yttrade har sin fulla tillämpning på ifrågavarande specimensskrifter.

Ojämförligt viktigast inom Thermænius' omfattande författarskap äro arbetena rörande det svenska partiväsendet, remissdebatten och den engelska adressdebatten.

I gradualavhandlingen, »Lantmannapartiet» (1928), behandlar förf. detta parti under dess storhetstid fram till 1880. Den ingående utredning han ger av partiets uppkomst är väl motiverad, om den också här och var blivit något vidlyftig. Av intresse är påvisandet av lantmannapartiets historiska samband med bondeståndet, ehuru förf. synes mig gå för långt — längre än vad källmaterialet tillåter — i betonandet av partiets ursprung ur vissa partibildningar inom bondeståndet under de två sista ständsriksdagarna. Vidare skildras, år för år, partiets utveckling 1867—1880 samt i ett sammanhang dess organisation under denna tid. En sammanfattning av lantmannapartiets politiska verksamhet hade varit önskvärd, varigenom man fått en bild av dess strävan att realisera sitt program, dess taktik och förhållande till regeringen. I ett slutkapitel, vars anknytning till avhandlingen i övrigt är något lös, meddelas åtskilligt av

¹ Statsvet. tidskr. 1929, s. 559 f. Liknande uppfattning uttalades av övriga sakkunniga, professorerna Varenius och Westman. Ibid. ss. 572 f., 593.

intresse rörande lantmannapartiets förbindelser med vänsterpartierna i Norge och Danmark. Ett ännu större intresse hade en jämförelse mellan de nordiska bondepartiernas politiska uppträdande erbjudit icke minst till belysning av det svenska bondepartiets särpräglade karaktär. Avhandlingen har stort värde såsom vägröjande på ett dittills obearbetat forskningsfält. Den vilar på ett vidsträckt primärmaterial — till stor del brev och minnesanteckningar från bondehåll — vars samlande och sovring förtjänar det största erkännande. Genom grundlighet, rikedom på nya resultat och mögnad i omdömet är avhandling~~en~~ en synnerligen förtjänstfull forskningsprodukt. Dess formella förtjänster framtråda i en klar och uttrycksfull stil. — I en volym kallad »Svensk bondepolitik. Memoarer och brev» (1931) har förf. publicerat ett urval av det under arbetet med avhandlingen funna och i denna använda memoar- och brevmaterial. Den omsorgsfullt gjorda och med upplysande inledningar och kommentarer försedda publikationen har stort både politiskt och kulturhistoriskt intresse genom den närbild den ger av lantmannakretsarnas syn på dagens frågor och händelser.

En kortfattad beskrivning av det svenska partiväsendet i början av 1930-talet lämnar förf. i det populärt hållna arbetet »Sveriges politiska partier» (1933). I synnerhet uppehåller han sig vid rikspartiernas organisation, medan deras historia och program mera summariskt beröras. De två slutkapitlen, där man bl. a. får redogörelser för riksorganisationernas uppträdande i valen och riksdagsgruppernas betydelse för riksdagsarbetet, tilldra sig största intresset. I det hela är det en välgjord och nyttigt handbok — den första i sitt slag — som förf. åstadkommit.

I verket Sveriges riksdag har Thormænius författat framställningen av »Riksdagspartierna» (Bd 15, 1935), utgörande en historisk skildring av kamrarnas partiväsen under tvåkammartiden. Några mera ingående undersökningar har förf. helt naturligt ej kunnat göra, men han kommer med en hel del nya bidrag av intresse. Uppgiften har varit att åstadkomma en översikt på ett vidsträckt, dittills tämligen outforskat område. Efter en kort återblick på ståndtidens partiförhållanden, som nog kunde varit mera givande, behandlar förf. i en första avdelning partiväsendets utveckling till 1911. Arbetets tyngdpunkt ligger på denna avdelning. Förf. har väl löst sin ingalunda lätta uppgift. Klart och överskådligt reder han ut 1800-talets växlande, mot slutet alltmer invecklade partiförhållanden och tecknar uppkomsten av de moderna partiformationerna under 1900-talets första årtionde. Den senare avdelningen (efter 1911) är genom sin skelettartade uppläggning av mindre intresse. Arbetet har en alltigenom deskriptiv karaktär, och man saknar en analys av de faktorer av olika slag, sociala, ekonomiska, politiska och ideologiska, som inverkat på det svenska partiväsendets utveckling och utbildning. Dessa faktorer skymta väl fram här och var, men de upptas ej till en diskussion, som kunnat ge framställningen behövt perspektiv.

Arbetet om »Remissdebatten» redovisar i detalj, för vissa perioder med överflödande detaljrikedom, denna debatts historiska utveckling under tvåkammarriksdagen. De avgörande utvecklingsmomenten framhävas klart och övertygande: remissdebattens omvandling till en politisk generaldebatt i

början av 1870-talet och dess moderna utformning och organisation i samband med partiväsandets konsolidering under åren 1908—1912. Träffande skildras sammanfattningsvis remissdebattens allmänna karaktär och betydelse som kontroll- och opinionsinstrument under de två decennierna fram till 1930-talet. Förf. har förtjänst att första gången ha upptagit till undersökning detta institut, en undersökning som kan sägas vara uttömmande.

I ett visst inre samband med studien över remissdebatten står arbetet om »Adressdebatten i underhuset. En studie i parlamentarisk teknik och tradition» (1942). Redan i nämnda studie har förf. berört det engelska institutet jämte den norska trontaledebatten och den danska finanslovdebatten som paralleller till den svenska remissdebatten. Märkligt nog har adressdebatten tidigare inte gjorts till föremål för en närmare vetenskaplig undersökning. Förf. påvisar dess uppkomst och utbildning under 1700-talets tidigare hälft, han ger en översikt av dess utveckling fram till våra dagar och skildrar ingående institutet i dess nutida gestaltning. Det är företrädesvis adressdebattens former och organisation som behandlas. Avslutningsvis går dock förf., om än en smula knapphändigt, in på dess politiska betydelse. Både hans skicklighet att lägga fram ett historiskt händelseförlopp och hans sinne för den minutiösa detaljen kommer till sin fulla rätt i detta för kännedomen om det behandlade ämnet grundläggande arbete. Det vilar väsentligen på parlamentstrycket. Fullt så förbisedd i litteraturen, som förf. synes utgå från, är dock inte adressdebatten. Uttalandet, att en systematisk genomgång av den väldiga Life and letterslitteraturen knappast skulle lönat mödan, synes plausibelt men är litet oförsiktigt. Hade han gjort flera stickprov, kunde han exempelvis ha funnit att för den viktiga perioden 1720—1750 redogörelser lämnas för ett flertal adressdebatter, inte sällan ganska utförliga, i de gamla biografierna över Walpole och Pelham av William Coxe, andra fyndställen att förtiga.

Av Thermænius' övriga skrifter skola i korthet nämnas några, vilka framträda med vetenskapliga anspråk.

»Källorna till Louis De Geers Minnen» är en värdefull källkritisk undersökning. Uppsatsen »Ministärskiftet den 19 april 1880» ger vissa bidrag, som förtjäna uppmärksammas, men lämnar obeaktade väsentliga moment ägnade att belysa frågan om den parlamentariska karaktären av regeringsskiftet De Geer—Posse. Uppsatsen »Från konstitutionalism till parlamentarisk demokrati. Några synpunkter» efterlämnar intrycket att detta betydelsefulla, ofta i både större och mindre framställningar behandlade men ingalunda slutbehandlade ämne i någon mån överstigit förf:s krafter. Med utgångspunkt från en artikel, kallad »Sveriges statsskick 1941», har förf. senare (1946) skrivit en längre framställning under titeln »Studier rörande Sveriges statsskick efter författningsrevisionen 1918—1921» (i maskinskrift, omkr. 70 sid.). Delvis bygger den på förf:s årsöversikter i Nord. tidskr. 1938—1943 över den politiska utvecklingen i Sverige. Då förf. i förordet förklarar att han här bedriver »statskunskap vid gränsen — gränsen för skeendet, gränsen även för vetenskapligheten, gränsen slutligen också för vetandet, på vilkens andra sida börjar förmodandet, gissandet, tyckandet, kanske även önskandet och viljandet», är man benägen att utan vidare gå förbi denna avhandling. I själva verket äro dock de ämnen förf. för den an-

givna tiden i olika kapitel behandlar: konungen, regeringen, förvaltningen, riksdagen, folket, pressen, etatismen, ingalunda så ogripbara som han låter förstå. Resultatet har blivit föga givande. Men den ytlighet, som vilar över det mesta av framställningen, beror vida mindre på stoffet än på behandlingen. En avhandling om »Geopolitik och politisk geografi» har intresse genom den redogörelse, som där lämnas över vissa delar av Kjelléns statslära. I en uppsats om »Den engelska fasciströrelsen» (1934) skildrar förf. denna rörelses framträdande och program. Nämnas må även, att förf. skrivit ett flertal recensioner i Statsvetenskaplig tidskrift och att han i tidskriftens avdelning för Politiska meddelanden, vars redaktör han varit sedan 1933, medverkat med ett antal artiklar.

Thermænius' mycket omfattrika populärvetenskapliga och journalistiska författarskap behandlar företrädesvis ämnen inom svensk historia, parti-, författnings- och personhistoria från 1850-talet till våra dagar. Detta författarskap, som mestadels faller utanför eller endast har indirekt beröring med statskunskapen, kan i detta sammanhang ej tillmätas någon egentlig betydelse. Det ligger i allmänhet på ett mycket elementärt plan, och av nya synpunkter och utblickar finner man ej mycket. Detta gäller även sådana delar, som äro av författningshistoriskt innehåll, såsom de översikter över »Sveriges statsskick efter 1809», vilka ingå i historieverket Svenska folket genom tiderna. I ett annat samlingsverk har han författat »Svenska folkets historia 1857—1866» (i maskinskrift, 104 sid., till tryckning godkänt 1938). Den kortfattade framställning, som här ges av ministärens uppkomst och representationsreformens genomförande, bygger helt naturligt på tidigare arbeten, men en del tvivelaktiga påståenden finnas, såsom att De Geers offentliga uttalande i representationsfrågan i januari 1862 var »till intet förbindande» och att den på fyrktalet vilande andra kammaren i det konservativa representationsförslaget 1865 var mera demokratisk än andra kammaren i regeringsförslaget. Något överraskad blir man av påståendet att även i fråga om Karl XV gäller, särskilt för tiden till 1866, »Geijers ofta citerade och missbrukade ord att Sveriges historia är dess konungars» — den tid då den personliga kungamaktens deklination på allvar tar vid. Vad han har att säga om opinionsläget inom adeln före representationsförslagets antagande, 1865 och betydelsen av den stora deputationen den 28 november för det slutliga avgörandet är av intresse, även om hans mening tål att diskuteras. — Det förtjänar till slut nämnas, att han författat en lärobok i svensk statskunskap (för Hermods korrespondensinstitut), som för sitt syfte synes mycket brukbar.

Thermænius' författarskap har en övervägande deskriptiv karaktär. Han är historisk skildrare, och man märker i hans skrifter berättar- och upp-täckarglädjen, som ibland förleder honom till en viss omständlighet. För problemanalys har han mindre sinne. Hans grundliga forskning visar säker behärskning av det med mycken omsorg insamlade materialét och metoden för dess framläggande. Då han i vissa skrifter — jämförelsevis fåtaliga i hans produktion — upptagit konstitutionella, själva statsskickets centrala delar mera direkt berörande ämnen, har handlaget inte visat sig fullt lyckligt. Inom svensk statskunskap har han gjort en betydande vetenskaplig insats, främst genom arbetena om partiväsendet, och även inom engelsk har

han i den grundläggande avhandlingen om adressdebatten framlagt forskningsresultat av bestående värde. Jag finner, att Thermanius styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Heckscher* började tidigt sin vetenskapliga bana med ett par mycket värdefulla undersökningar om »Statsrådsberedningens uppkomst» samt »Riksdagen och statsrådets reservationsrätt». Båda kommo till användning i hans gradualavhandling »Konung och statsråd i 1809 års författning» (1933). Han ger där på grundval av ett omfattande, till största delen otryckt material en ingående framställning av den viktiga men dittills jämförelsevis föga behandlade frågan om regeringsmaktens inre gestaltning under det nya statsskickets första halvsekel. Tyngdpunkten i avhandlingen ligger i de tre första stora kapitlen om statsrådets organisation, dess rekrytering samt reservationspraxis. Till dessa sluter sig som sammanfattning kapitlet om »allenastyrandet», varefter ytterligare följer en ganska vidlyftig exposé av konung och statsråd i den politiska diskussionen. Kompositionen kunde ha varit fastare. Minst lyckat är det sista kapitlet, som med försummande av riksdagstrycket väsentligen bygger på tidningar och broschyrer. Det står tämligen isolerat från den övriga framställningen, varigenom dess i flera avseenden värdefulla resultat ej blivit tillbörligt utnyttjade. Sammanfattningen i kapitlet om allenastyrandet är förtjänstfull och innehåller dessutom en hel del nytt av intresse, men man skulle här rörande själva huvudproblemet önskat en mera genomförd principdiskussion. De anmärkningar, som i vissa avseenden kunna riktas mot avhandlingen, väga inte särdeles tungt vid sidan av de starkt framträdande förtjänsterna. I de nya högst betydande forskningsresultat förf. avunnit sitt stora och ganska svärbemästrade ämne ligger avhandlingens bestående värde. De förträffliga utredningar förf. lämnat t. ex. av beredningssystemets och reservationsrättens tillämpning äro av grundläggande betydelse, och även om de slutsatser, som dragas rörande statsrådsrekryteringen, inte i allo synas mig acceptabla, är den ingående behandlingen av detta spörsmål i hög grad givande. Över huvud har regeringssystemet, sådant det faktiskt fungerade, av förf. för första gången blivit närmare klarlagt. Han har därigenom givit ett viktigt bidrag till belysning av vårt statsskicks utbildning.

Rörande författningsutvecklingen under här ifrågavarande tid har förf. ytterligare publicerat en del mindre bidrag och arkivfynd. Särskilt bör nämnas den givande och synnerligen väl genomförda undersökningen »Några drag ur representationsreformens sociala bakgrund». I detta samband kan också uppmärksammas förf:s mycket förtjänstfulla biografi över »J. A. Hazelius 1830—1871» (1936). Redogörelsen för Hazelius' deltagande i broschyrstriden på 1830-talet, för hans fortsatta publicistiska verksamhet och framför allt hans redaktörskap för Svenska Tidningen 1851—1859 är ett intressant bidrag till pressens och opinionsbildningens historia.

Studierna i samband med gradualavhandlingen, där *Heckscher* i olika sammanhang kommer in på tidens politiska idéer, ha tydligen väckt hans intresse för idéhistoria, som sedan satt frukt i det stora arbetet »Svensk konservatism före representationsreformen», I—II (1937, 1943). I första

delen, som behandlar Den historiska skolans genombrott i Sverige, ges en systematisk översikt av denna skola utomlands, sådan den företrädades av vissa tänkare; vidare beröres »upplysningskonservatismen» i Sverige omkring 1809 och romantiken i opposition, varefter huvudparten av denna del ägnas Geijer och Järta. Framställningen av de utländska tänkarnas åskådningar har liksom försöket i slutkapitlet att bestämma konservatismens begrepp av Herbert Tingsten² utsatts för grava och så vitt jag kan se välgrundade anmärkningar. Mot förf:s framställning av vad han kallar upplysningskonservatismen känner man sig benägen göra vissa invändningar. Under denna beteckning sammanförs något obestämt en rad personer och meningsgrupper med skiftande åsikter, även Järta (ovisst för vilken tid). Man frågar sig varför inte vissa av dessa personer, t. ex. von Asp, om vilka man närmare vet att de influerats av 1700-talets politiska och konstitutionella frihetsidéer, med lika, för att inte säga större rätt kunnat betecknas som upplysningsliberala. Beträffande en del andra av de ifrågavarande personerna, vilkas idépolitiska åsikter inte äro närmare kända, är en terminologisk bestämning över huvud tämligen meningslös. Även i andra avseenden, t. ex. karakteristiken av gustavianerna, ger detta kapitel anledning till kritik. Av de följande kapitlen tilldra sig de om Geijer och Järta största intresset. Över bådas åskådningar ges systematiskt uppställda översikter, ett i någon mån vanskligt företag som förf. lyckats väl utföra. Framställningen är mycket värdefull som en orientering i den svenska historiska skolans idévärld. Den är byggd på grundliga studier i Geijers och Järtas skrifter, och förf. har i olika avseenden framfört nya synpunkter, särskilt, synes mig, i fråga om Järta. Vad Geijer angår har han helt naturligt varit beröende av den föregående rika forskningen, bl. a. av Hesslers arbete. Även beträffande Järta har han haft en föregångare, Sigfrid Wallengren, vars metodiska fel han undvikit men vars ingående arbete över Järta som politisk teoretiker tydligen betytt en hel del för honom. Influenser, som Järta mottagit från utländsk statsfilosofi, har Heckscher närmare påvisat. — I arbetets andra del, där förf. först skildrar Hartmansdorffs tidigare utveckling och framträdande vid riksdagen 1840—41 samt därefter i ett fristående kapitel ger en framställning av Bibergs, Grubbes och Boströms statsfilosofi, går han över till att huvudsakligen behandla den konservativa ståndpunkten i den politiska diskussionen till vissa av tidens huvudfrågor: representationsfrågan, regeringsproblemet och den sociala frågan. Han följer därvid väsentligen riksdagsdebatten. Framställningen innehåller mycket av intresse. Sålunda kompletterar förf. för tiden mellan 1840—41 års och 1865—66 års riksdagar på ett värdefullt sätt Rexius' bekanta arbete om representationsfrågan. Man saknar en närmare analys av de maktpolitiska strävanden, som ytterst buro upp de konservativa representationsförslagen. Ur idépolitisk synpunkt hade det varit av intresse att få kunskap om Geijers och Järtas inflytande, t. ex. på en sådan representationsteoretiker som Hartmansdorff.

Det stora arbetet företer onekligen en något mosaikartad karaktär. Vid sidan av brister uppvisar det i flera av de enskilda partierna stora för-

² I Statsvet. tidskr. 1939, s. 499 ff.

tjänster: Vidsträckta studier och forskningar ligga till grund för dess genomförande. När det bedömes, kräver rättvisan en erinran om de stora svårigheter, som varit förenade med ett arbete av så vittomfattande anläggning som detta. För utforskande av svensk politisk idéhistoria har förf. gjort en betydelsefull vetenskaplig insats.

Heckschers intresse för Englands statsckick är av tidigt datum, varom vittnar en liten uppsats om »Engelsk författningsutveckling under 1900-talet» (1930). Hans viktigaste insats på detta område är det stora översiktsarbetet »Parlamentarism och demokrati i England» (1937), som mot social bakgrund och med beaktande — stundom oproportionerligt utförligt — av den politiska utvecklingen i allmänhet ger en historisk framställning av ämnet från 1600-talets slut till våra dagar. Man kan anmärka på den något lösa kompositionen i detta verk, och en del uttalanden, som synas väl hastigt nedskrivna, inbjuda till frågetecken och motsägelser. Metoden att skildra olika utvecklingsperioder med utgångspunkt från eller hjälp av vissa äldre auktoritativa författares arbeten (Blackstone, Bagehot och Sidney Low) har ur historiografisk synpunkt sitt intresse, men synes mindre fruktbara, när det gäller en historiskt verklighetstrogen skildring. Vad beträffar den klassiska parlamentarismens tid, som förf. knappast fullt motiverat låter sluta omkr. 1900, framstår det allt klarare att den innehåller flera skeden, vilka i arbetet knappast tillräckligt markeras (inledningsskedet 1830—35 och minoritetsparlamentarismen 1846—68). En viss ensidighet i uppfattningen framträder ibland i förf:s behandling av omdiskuterade parlamentariska spörsmål, såsom frågan om drottning Victorias personliga inflytande, vilket överskattas. Upplysande hade varit med en redovisning för sådana fall, där drottningens försök till ingripanden tillbakavisats. Förf:s resonerande sammanfattningar, vilka stundom röja alltför stor lust att säga allmänsanningar, kunde varit mera givande. Det ligger nästan i sakens natur att arbetets svåra och krävande art, varom förf. är fullt medveten, skall väcka invändningar till liv. Det hindrar emellertid inte erkännandet att förf. i det hela på ett mycket förtjänstfullt sätt löst den uppgift han satt sig före och som han själv formulerat så att han velat »lämna ett bidrag till kännedom om det parlamentariska statsckicket i dess engelska gestaltning». Arbetet, som vilar på ingående studier och forskningar, vittnar om stor kunskapsrikedom på ett viktigt område inom statskunskapen. — Engelskt statsliv och därmed sammanhängande ämnen behandlas av förf. även i en del andra skrifter. Viktigast bland dessa är »Brittiska imperiet» (1939), en välskriven populär handbok, som behandlar riksenheten ur konstitutionella, politiska, ekonomiska och militära synpunkter. — Även inom amerikansk statskunskap har Heckscher författat en del förtjänstfulla uppsatser, berörande såväl statsckicket (Roosevelts försök till domstolsreform) som den kommunala förvaltningen och arbetarelagstiftningen.

I Heckschers författarskap framträder ett starkt sociologiskt intresse, som avsatt ett flertal studier rörande folkrörelserna och organisationsväsendet inom samhällets yrkes- och intressegrupper. Tidigast av dessa studier är »Den fria korporatismen i Sverige». Småningom har förf. samlat sig till ett större arbete, »Staten och organisationerna» (ingivet i korrektur, numera publicerat). Efter en inledning, där förf. diskuterar organisationer-

nas maktställning — att inblanda det juridiskt bestämda suveränitetsbegreppet i denna diskussion synes ej motiverat — lämnas en redogörelse för olika organisationer i vårt land och den anda som upphär deras strävanden. Förf. berör vidare lagstiftningen för ideella och ekonomiska föreningar och skildrar sedan historiskt (från och med första världskriget) statens förhållande till och samarbete med organisationerna. Det är de stora intresseorganisationerna, representerade av arbetsgivare-, arbetare- och jordbrukaresammanslutningar, som stå i skildringens förgrund. Förf. kommer naturligtvis i olika sammanhang in på frågan om dessa organisationers förmåga att influera statsverksamheten, men det hade varit intressant att få denna fråga i skilda lägen belyst genom mera konkreta undersökningar av statsmakternas beroende av och hänsynstagande till organisationerna. Bl. a. ge deras inverkan på, för att inte säga infiltration i partilivet uppslag — av förf. visserligen inte obeaktade — som härvidlag kunnat vara värda att närmare ta fasta på. Arbetet är både instruktivt och nyttigt. Det förtjänar betecknas som ett pionjärarbete, varigenom förf. röjt väg på ett forskningsområde, som hittills föga odlats inom statskunskapen. — En socialt betonad studie av annat slag är den detaljerat noggranna undersökningen över den sociala sammansättningen av »Statsrådet i Danmark 1848—1934».

Heckscher har författat ett flertal anmälningar i Statsvetenskaplig tidskrift samt ett stort antal artiklar i pressen (de senare ej bifogade).

Man får ett livligt intryck av den intellektuella rörlighet, snabba arbetstakt och mångsidighet i intressen som utmärker Heckschers produktion. Skäl finnas att anmärka på bristande skärpa och precision i vissa delar av hans författarskap. Det framträder inte alltid i det fullt genomarbetade skick, som varit önskligt. Hans arbetsenergi är beundransvärd och beläsenheten mycket vidsträckt. Tidigt har han orienterat sig på flera olika forskningsområden och inom vart och ett av dessa efter hand samlat sig till omfattande arbeten, kring vilka gruppera sig en mängd smärre uppsatser och studier. Hans intressesfär sträcker sig över svensk författningsutveckling och idéhistoria, det svenska organisationsväsendets utveckling och betydelse samt Englands statskicks. Han har även, ehuru i mindre mån, varit inne på frågor inom amerikansk och dansk statskunskap. Även om vissa ojämnheter finnas i hans produktion, har han åstadkommit forskningsresultat av stort och bestående värde. Särskilt förtjänar framhållas den betydande vetenskapliga insats han gjort genom avhandlingen om statsrådet och andra undersökningar rörande det tidigare 1800-talets politiska liv, varav han dokumenterat sig som en verklig kännare. Jag finner, att Heckscher styrkt sin kompetens till det sökta ämbetet.

Docenten *Hessler* ger i sin gradualavhandling »Geijer som politiker» (1937) en framställning av Geijers utveckling till 1830. I en andra del (i maskinskrift, 291 sid.) föres framställningen fram t. o. m. 1840—41 års riksdag.

Arbetet är utomordentligt fängslande genom den klarhet det skänker över de växlande faserna i Geijers utveckling. Den nytta förf. haft av tidigare Geijerforskning bör påpekas. Samtidigt förtjänar framhållas den självständighet, grundad på förnyad och fördjupad forskning, som alltigenom,

både i detaljer och helhetssyn, präglar detta framstående verk. Intressant är den klarläggning man får av Geijers upplysningsliberalism under ungdomsåren, av betydelse inte minst för förståelse av hans stegvis ändrade uppfattning av frihetsbegreppet under den närmast följande tiden, då övergången sker till en traditionsbunden konservatism under påverkan av den romantiska filosofien. Uppvisandet av hur denna påverkan skett och över huvud hur Geijer personligt tillägnat sig utifrån mottagna influenser hör till arbetets stora förtjänster. Man fäster sig kanske mest i första delen vid de med mönstergill klarhet utförda avsnitten om Geijers mognade konservativa åskådning, uttryckt i skrifterna »Feodalism och republikanism» samt »Nytt ett och annat», där Geijer ur olika aspekter söker och ger en lösning av det centrala problemet om motsatsen mellan allmänt och enskilt. Att den förra skriften liksom den senare har en politisk karaktär, synes otvivelaktigt. Förf. berör men kunde möjligen närmare ha påvisat även det idépolitiska försvar för den konstitutionella monarkien och ständsrepresentationen i 1809 års författning, som i de båda skrifterna kommer till uttryck. — I andra delen tilldrar sig frågan om Geijers övergång till liberalismen — avfallet — uppmärksamheten. Förf. preciserar på goda grunder dateringen av Geijers omvändelse till den ekonomiska liberalismen till år 1835, då Geijer kom fram till en »omvärdering av medelklassens idéer». Att den senare övergången till den politiska liberalismen genom jämlikhetstankens principiella accepterande starkt influerats av Tocqueville gör förf. i hög grad sannolikt. De historiska studiernas primära betydelse för avfallet, som av tidigare författare betonats i anslutning till Geijers bekanta brev till Järta i febr. 1838, avvisas bestämt av förf., som finner förklaringen i Geijers intryck och erfarenheter av samtidspolitiken. Den tolkning han ger av brevet till Järta synes slående. En närmare diskussion på denna punkt kunde dock ha varit motiverad. Framställningen av Geijers liberala åskådning — särskilt ingående beträffande skrifterna i de ekonomiska frågorna — är skarpsynt och genomträngande men kan i fasthet måhända inte mäta sig med hans framställning av den konservativa åskådningen. Upplysande skildringar ges även av Geijers politiska verksamhet som representant för Uppsala universitet vid riksdagarna 1829—30 och 1840—41, mest upplysande i fråga om den senare riksdagen.

Den stora och svåra uppgiften att klarlägga Geijers politiska utveckling har av förf. lösts på ett mästerligt sätt. Åsiktsförskjutningarna och på samma gång det inre sammanhanget i Geijers tänkande framträda i ny och väsentligt fullständigare belysning än förr. Skärpan i förf:s problembehandling, den pregnanta fixeringen av de undan för undan vunna resultatet och inte minst den genomtänkt enhetliga kompositionen, som sammanhåller verket, äro ägnade inge beundran. Den stora Geijermonografien är en förnäm vetenskaplig prestation, den förnämsta som framkommit i denna konkurrens.

Förf:s intresse för idépolitiska uppgifter yttrade sig tidigt i ett par skrifter, »Fascismens statslära» och »Liberalismens frihetsdoktrin», vilka båda vittna om hans förmåga att inom en trång ram ge vida utblickar över stora och omfattande ämnen.

Ett viktigt, ofta diskuterat problem i svensk författningshistoria tar Hess-

ler upp i den uppmärksammade undersökningen »Gustaf II Adolfs konungaförsäkran». Genom en på källmaterialet baserad skarpsinnig analys av konungaförsäkrans tillkomst och av den faktiska nyreglering den genomför av den kungliga maktutövningens organisation och konstitutionella gränser uppvisar förf. på ett övertygande sätt, hur denna försäkran formades till ett troget uttryck för rådsaristokratiens konstitutionalistiska maktsträvanden. Intressant är påpekandet att dessa maktsträvanden, som framför allt riktade sig mot kungadömet, hade en medveten spets riktad även mot ständerna. Med rätta betonas förf. betydelsen av 1611 års konungaförsäkran, vilken han ställer in i ett större historiskt perspektiv, såsom det första konstitutionalistiska genombrottet i nyare tid. Undersökningen är ett viktigt bidrag till vår författningshistoria.

Den omdebatterade frågan om aristokratiens ställning i svensk författningsutveckling behandlar förf. ur historiografisk synpunkt i en större uppsats, »Aristokratfördömandet». En riktning i svensk historieskrivning.» Efter en undersökning av 1700-talets historieskrivning, vars aristokratfientlighet under inverkan av en tydlig röjalistisk tendens lägges i dagen, går förf. närmare in på Geijers och Fryxells historieuppfattning och berör tillika den strid, som uppstod dem emellan. Den fint och måttfullt avvägda framställningen, som visar Geijers hittills alltför mycket förbisedda beroende av 1700-talstraditionen och Fryxells småningom framväxande reaktion mot denna, leder till en välmotiverad omvärdering av de båda hävdateknarnas ställningstagande och på samma gång en tillrättaläggning av tidigare traditionellt fasthållna åsikter om deras historieuppfattning.

I en överblick av »Den svenska ståndsriksdagen», som sträcker sig över dess historia från medeltiden till representationsreformen, vill förf. visa, hur den politiska och sociala kampen om makten, »maktstriden mellan kungadöme, högadel, lågadel och ofrälse», verkat som den drivande och bestämmande faktorn i utvecklingen. Man får ett starkt intryck av det givande i problemställningen. Skriften är ett utmärkt prov på syntetisk framställning med stramt fasthållande av den ledande tankegången. Den grundar sig på det stora jubileumsverket Sveriges riksdag, i någon mån också på egna undersökningar, och utgör i vissa delar en granskning av detta verk. På flera punkter framför förf. träffande anmärkningar och självständiga, i hög grad beaktansvärda uppslag till förnyade undersökningar.

Även i arbetet »Engelskt statsliv. Ett perspektiv» (1940) spela de socialt betonade synpunkter förf. ofta anlägger rollen av sammanbindande tankeelement. Boken har ett mera begränsat utrymme än Heckschers motsvarande, men ämnet är vidare, varigenom svårigheterna ökats. I det hela har förf. på ett högst erkännansvärt sätt löst sin uppgift. Anmärkningar kunna dock göras mot arbetets utförande, på en och annan punkt (monarkens ställning) delvis av samma slag som mot Heckschers. Det är naturligt att urvalet ur det rika stoffet inte ställer sig lätt. Men överhusreformens genomförande — för att nämna en detalj — kan svårligen förstås, om man som förf. underlåter att sätta det i samband med den irländska frågan. Partiväsendet hade otvivelaktigt förtjänat mera uppmärksammas. Den rätta avvägningen mellan de socialhistoriska momenten och de författnings-

politiska kan diskuteras, men det vill synas som om de senare kunnat beredas en fylligare plats utan att de förra behövt otillbörligt försummas. Hessler's arbete ger helt naturligt på grund av sitt mindre format inte så mycket av faktisk kunskap som Heckschers, men framställningen är klarare, bättre underordnad perspektivet, och i synpunkterna mera givande.

Ytterligare ett arbete över utländskt ämne föreligger av förf:s hand, »Förbundsstatens befogenheter», ingående som senare avdelning i den tillsammans med Brita Skottsberg publicerade boken »Förbundsstaten» (1943). Han är här inne på den komparativa statskunskapens område. Framställningen har lagts som en systematisk jämförande överblick över förbundsstatens kompetensreglering. Med utgångspunkt från dennas olika befogenheter visas hur den reglerats i skilda stater, varvid Förenta staternas, Schweiz' och Tyska rikets författningar fått tjänstgöra som jämförelsematerial. Arbetet, som har en övervägande statsrättslig karaktär, är utfört med förf:s sedvanliga stringens. Det vittnar om ingående beläsenhet på området och grundlig kännedom om vederbörande länders konstitutioner.

En plats för sig i Hessler's produktion intar i viss mån, med hänsyn till det ovanliga ämnesvalet, arbetet om »Staten och konsten i Sverige» (1942).³ Intressant är att här återfinna samma problemställning, som ligger under förf:s tidigare författningshistoriska skrifter och boken om engelskt statsliv. I en samtidigt publicerad, i hög grad beaktansvärd liten programskrift, kallad »En forskningsuppgift», betonar förf. angelägenheten av att inom statskunskapen ta upp till undersökning statens expansion på olika områden av andlig och materiell kultur under särskilt beaktande av vad de i regering och riksdag härskande sociala grupperna därvid betytt som drivande eller återhållande krafter. Programmet tillämpas nu på den gren av statens kulturella verksamhet förf. valt till undersökningsobjekt. Askådligt och levande visar han, hur de olika socialt och ekonomiskt betona intressegrupperna i riksdagens stånd och kamrar under utvecklingens lopp ställt sig till frågan om konstens främjande genom statliga åtgärder av skilda slag, såsom konstinköp, inrättande av konstanstalter eller understöd för konstens popularisering. Inte minst intresse väcker skildringen av konstvärdens upptagande som en verkligt positiv angelägenhet i den moderna kulturstaten. Det är en stimulerande insats förf. gjort genom sin uppslagsrika, elegant genomförda exposé över svensk konstpolitik genom tiderna.

Förf. har skrivit ett flertal tidskriftsanmälningar och dessutom omkring 50 recensioner i dagspressen (de senare ej bifogade).

Hessler's produktion, som vittnar om mångsidighet i intressen, rör främst idéhistoria och i övrigt så vitt skilda ämnen som äldre svensk författningshistoria, svensk kulturpolitik på konstens område, engelskt statsliv samt förbundsstatens kompetensreglering. Den utmärker sig för framstående skicklighet i problemställningen, genomträngande skärpa i analysen och vid utsikt i ämnesbehandlingen. En fast komposition sammanhåller framställningen under ledande synpunkter, som ständigt hållas i sikte. Det vilar ofta ett drag av intellektuell spänning över Hessler's på idéer rika författar-

³ En av undertecknad författad recension av detta arbete (Statsvet. tidskr. 1943, s. 82 ff.) bifogas.

skap, som i förening med den fulländat klara stilen gör studiet av hans skrifter till en njutning. Originaliteten i hans vetenskapliga begåvning är omisskännlig. Han har riktat forskningen med resultat av högt och bestående värde. Jag finner, att Hessler styrkt sin kompetens till det sökta ämbetet.

Docenten *Simonsson* har i sin gradualavhandling, »Millerands presidentur. En studie över presidentmakt och parlamentarism i Frankrike» (1938),⁴ tagit till uppgift att ur den i undertiteln angivna synpunkten dels ge en faktisk skildring av den kris i franskt statsliv som präglar Millerands fyra-åriga presidentur, dels ge en resonerande analys av krisens förutsättningar och innebörd. Båda dessa uppgifter lösas på ett framstående sätt. Ämnet är begränsat men av stort principiellt intresse. Behandlingen är grundlig och utförd med den största noggrannhet. Det är första gången detta ämne gjorts till föremål för en ingående metodisk vetenskaplig undersökning. Avhandlingen är alltigenom sällsynt väl genomtänkt, vilket framgår både av den synnerligen klara dispositionen och av den stringent genomförda framställningen. Vissa smärre inadvartenser finnas, man skulle kunna önska en och annan detalj i dispositionen annorlunda, och man kan diskutera vissa av förf:s omdömen och slutsatser. Men dessa anmärkningar äro inte av någon väsentlig betydelse. Förf. har lyckats ge en både i detaljerna och de stora linjerna synnerligen fast och överskådligt tecknad bild av krisens hela förlopp och historiska bakgrund. Med stor skicklighet fixerar och bemästrar han de under krisens fortgång uppkommande frågorna. Förf:s intresse för själva problembehandlingen är starkt framträdande och de resonerande partierna, vilka intaga en bred plats i framställningen, äro värda särskilt erkännande. Analysen av de uppställda spörsmålen är utmärkt för stor kringsynthet, den är kritiskt väl avvägd och rikt nyanserad, stundom kanske ända till den grad försiktigt avvägande att man kan stanna i tvekan om det slutresultat, vartill förf. vill komma. Arbetet är i det hela en mogen vetenskaplig prestation. Framställningens form utmärker sig för stora förtjänster.

Simonsson har efter avhandlingen fortsatt sina studier och forskningar rörande fransk författningsutveckling. I tre mindre uppsatser under den gemensamma titeln »Statsreformen i Frankrike» ger han en instruktiv framställning av det intressanta förslaget till författningsrevision, som under förra delen av 1930-talet sysselsatte de franska statsmakterna. En senare uppsats, »Från Doumergue till Pétain», utgör en välskriven aperçu över 1930-talets reformdiskussion. Dessa skrifter utnyttjas delvis i ett stort anlagt arbete, även det kallat »Statsreformen i Frankrike» (i maskinskrift, 158 sid.). Arbetet, av vilket en del kapitel återstå, är inte fullbordat. Förf. redogör först för de allmänna konstitutionella reformsträvanden, som uppstodo i samband med »parlamentarismens kris» under tiden mellan världskriget och övergår därefter till en ingående framställning av författningsförslaget den 19 april

⁴ En av undertecknad författad recension av detta arbete (Statsvet. tidskr. 1939, s. 400 ff.) bifogas.

1946, dess tillkomst, de partistrider det förorsakade och dess slutliga utformning. Härtill sluta sig två kapitel rörande tvåkammarfrågan och regeringsmaktens ställning med utförliga återblickar på debatter och förslag i dessa frågor under decennierna närmast före kriget. Av stort intresse är skildringen av det ekonomiska nationalrådets inrättande som en rådgivande organisation vid sidan av riksförsamlingen. De avdelningar av arbetet, som föreliggande, äro med sin klara och sakrika framställning i och för sig betydelsefulla bidrag till utforskande av modern fansk författningsutveckling. Av allt att döma kommer det planerade verket i fullbordat skick att bli av största värde.

Inom svensk statskunskap har Simonsson författat en större uppsats, »Offentlighetsgrundsatsen i svenskt statsliv. Några historiska grundlinjer». Framställningen sträcker sig från frihetstiden till våra dagar. Offentlighetsgrundsatsen uppfattas av förf. i ordets vidaste mening. Han berör naturligtvis tryck- och yttrandefrihetens utveckling, men bestämmelserna därom spela inte huvudrollen i framställningen. Han tar fasta på själva statslivet och vill visa, hur offentlighetsprincipen under olika tider tillämpats i statsmyndigheternas verksamhet och i allmänhetens förhållande till dem. Han skildrar t. ex. hur offentlighet så småningom fått insteg i riksdagens arbete, dess förhandlingar och omröstningar samt vid valen (den offentliga kandidaturen), hur den konstitutionella kontrollen verkat för publicitet i allmänna angelägenheter, hur sekretessen i rättsskipningen lätats, vad pressen med sin opinionsbildande makt betytt för att påverka statsmakterna och göra till verklighet den i grundlagen erkända principen om allmänna ärendens offentlighet. Vad de senaste åren beträffar kommer förf. in på sekretesslagstiftningen, sekretessåtgärderna under kriget och deras begynnande avveckling. Det är ett stort ämne han haft att behandla inom en begränsad ram. Framställningen, som inte har någon motsvarighet av samma läggning, är väl avvägd och ger en utmärkt översikt av offentlighetsprincipens gradvisa utveckling och erkännande på det svenska statslivets skilda områden.

Förf. har jämte en del tidskriftsanmälningar författat ett större antal populärvetenskapliga artiklar i dagspressen. Av dessa senare förtjäna nämnas två artiklar om »Bondeståndet i riksdagen».

Simonssons genomgående mycket förtjänstfulla författarskap vittnar om framstående vetenskaplig begävnig. Hans skrifter röra huvudsakligen det franska statslivet, inom vilket område han gjort en betydande vetenskaplig insats. Hans produktion är av jämförelsevis ringa omfattning. Inom svensk statskunskap är den påfallande liten. Med hänsyn till den ringa orienteringen inom detta för professuren viktiga område kan tvekan uppstå om hans kompetens. Den höga kvaliteten av hans författarskap gör dock att jag anser mig böra förklara att han styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.

När det till slut gäller att bestämma de sökandes inbördes företräde till det sökta ämbetet, står avgörandet mellan Thormænius, Heckscher och Hessler. Samtliga ha ådagalagt fullgod kompetens. De båda förstnämnda kunna uppvisa en kvantitativt större produktion än den sistnämnde, ett

förhållande som dock i och för sig ej kan tillmätas någon egentlig betydelse. I fråga om produktionens kvalitet — den avgörande bestämningsgrunden — har Hessler ett bestämt företräde. I förmågan att ställa fruktbara problem och konsekvent fullfölja deras lösning, i tankeskärpa och vetenskaplig originalitet — egenskaper som för en forskare äro väsentliga — är han de båda andra sökandena överlägsen. Någon tvekan kan enligt min mening ej råda att Hessler med avseende å graden av ådagalagd vetenskaplig skicklighet bör ställas i första rummet. Svårare är att bestämma ordningsföljden mellan Thermænius och Heckscher. Bådas författarskap uppvisar stora förtjänster men tillika vissa svagheter. Håller man sig till deras bästa arbeten synes svårt att i fråga om kvaliteten av deras författarskap fastställa någon bestämd gradskillnad. Man kunde därför vara benägen att likställa dessa sökande. Med hänsyn tagen till att Heckschers produktion är mångsidigare synes han dock böra tillerkännas något företräde.

Med stöd av vad jag i utlåtandet anfört uppför jag de sökande i följande ordning: Hessler, Heckscher, Thermænius, Simonsson.

Uppsala den 31 mars 1947.

Axel Brusewitz.

III. PROFESSOR FREDRIK LAGERROTHS UTLÅTANDE.

Till Skytteanska Stiftelsens Patronus.

Till fullgörande av det uppdrag Uppsala Universitets Humanistiska Sektion lämnat mig att avgiva yttrande angående sökandenas till den ledigblivande Skytteanska professuren i vältalighet och statskunskap kompetens till det av dem sökta ämbetet, får jag härmed vördsamt anföra följande:

Docenten *Gunnar Heckscher* är född 1909 och yngst av de sökande. Han har lång tid varit knuten till Uppsala universitet först som student, sedan som docent. I fråga om examina är han rätt enkelriktad. Utom i statskunskap kan han ej uppvisa något annat överbetyg än Med beröm godkänd i historia i fil. kand. examen. Han har som professorsvikarie i stor utsträckning förvärvat erfarenhet rörande de förpliktelser, som äro knutna till den professur han söker. Å icke mindre än åtta avhandlingar har han opponerat å sin fakultets eller däremot svarande institutions vägnar. Som student vid Cambridge University och genom studieresor i Förenta Staterna och England har han förvärvat ingående kännedom om icke blott statsvetenskapen utan också universitetsorganisationen, ja förvaltningen överhuvud i nämnda länder. På senare tid har han varit knuten till Socialinstitutet i Stockholm för fullgörande av såväl administrativa som pedagogiska uppgifter. På flerfaldigt sätt ha hans krafter tagits i anspråk för utredningsuppgifter, som stå i närmare eller fjärrare samband med en professors ämbetsgärning.

Hans produktion omfattar icke mindre än 53 nummer, en del smärre tidskrifts- och tidningsartiklar, som ej bifogats hans ansökningshandlingar, oräknade. Även av hans bifogade skrifter äro många av så ringa betydelse att de här ej behöva särskilt namngivas. Vid granskningen kan jag icke konsekvent följa kronologisk ordning utan ser mig nödsakad också anlägga systematiska synpunkter. Jag gör det dock icke i så stor utsträckning att utvecklingslinjen bortskymmes.

Heckschers debutarbete, som under rubriken »Till frågan om statsrådsberedningens uppkomst» publicerades i Statsv. tidskr. 1929, är en förstahandsundersökning, byggd på både offentligt och enskilt material. Den vittnar om djupt inträngande i den svenska beredningsorganisationens labyrinter. Ur konstitutionell synpunkt kom den en gång att särskilt intressera mig genom vad den har att säga om statsrådsberedningen som ett uttryck för — vi följa förf:s ord — »gryende självständighetssträvanden inom statsrådet». Genom den bereddes nämligen möjlighet till »förhandsöverenskom-

melse om ett enhälligt votum, med vilket man kunde framträda inför konungen och kronprinsen». Förf. har senare framhållit, huru därigenom traditionerna från riksrådstiden kunde fullföljas.

I en uppsats året efter, kallad »Riksdagens och statsrådets reservationsrätt åren 1809—1858», har förf. vänt sig från råds- till riksdagsprotokollen. Fallen genomgås omsorgsfullt, och resumén är klar och givande.

Till samma forskningsgebit hör »Ett förslag från Karl-Johanstiden om reform av grundlagens ansvarighetsbestämmelser». Fynden äro intressanta. Man kunde blott önskat att de diskutērats närmare.

Nu nämnda skrifter äro att betrakta som förarbeten till den doktorsavhandling »Konung och statsråd i 1809 års författning, regeringsmaktens inre gestaltning under det nya statskicketes första halvsekel», som förf. försvarade 1933 vid 24 års ålder. De citeras uti densamma men ha endast delvis uppgått däri. Avhandlingen, som är den största förf. hittills utgivit, behandlar ett synnerligen centralt ämne inom statskunskapens gamla gränser och det både med hänsyn till den rättsliga organisationen och den praktiska tillämpningen. Med båda synes förf. vara lika förtrogen. Som forskningsprodukt är den imponerande. Förf. har vidtagit vittomfattande forskningar både i offentliga och enskilda arkiv. Tydligen måste den erfarenhet, som han vunnit, även bli andra till gagn. Någon författningshistorisk inledning förekommer icke, vad ur kompositionssynpunkt kan sägas vara en fördel — boken har fått en fast avrundning både bakåt och framåt i tiden — men ur innehållssynpunkt så till vida är en förlust som förf. ej får blick för huru gamla problem gå igen. Stringensen är värd allt erkännande. Inga avvikelser göras från form- till sakfrågor. Ibland är förf. tvärtom så njugg i fråga om de senare att förståelsen försvåras. Detta utesluter ej att han har en klar blick för de personliga faktorernas betydelse. Med de agerande synes han vara väl förtrogen. Som en avsevärd merit räknar jag den rättsliga analysen i bokens början av R. F. § 38. Några epokgörande resultat kan boken ej sägas ha gett. Förf:s styrka ligger i de nyanseringar, med vilka han tecknar alla skiftningar i statsrådets förhållande till konung och riksdag från tid till tid. Finare äro de dock icke än att man framdeles måste taga dem med även i relativt summariska framställningar av tidens författningsutveckling. Särskilt betydelsefulla äro de olikheter, som förf. framhåller mellan Carl-Johans och Oskar I:s ställning till statsrådet. Icke minst intressant finner jag slutkapitlet, låt vara jag däri saknar ett framhållande av hurusom man sedan 1751 i Sverige uttryckligen gjort upp med föreställningen om rådet såsom en aristokratisk mellanmakt. För den, som gjort sig förtrogen med frihetstidens statskick med dess oansvarige konung och ansvariga råd, var det fängslande att se, huru under Carl-Johanstiden omöjligheten att kräva ansvar av statsråden i de fall då de reserverat sig ledde till att man i trots av R. F. § 3 ställde konungens person i skottgluggen och började tala om abdikation, d. v. s. realiter avsättning. Man föll tillbaka på den medeltida konstitutionalismen med en ansvarig konung.

En viss anknytning till doktorsavhandlingen har Heckschers andel i den 1936 publicerade biografien över »Johan August Hazelius». Stora partier därav sakna dock anknytning till statskunskapen. Mest nytt ur Heckschers synpunkt är vad som berättas om förhållandet mellan regering och press.

Även från »senare år» finns åtskilligt av statsrättsligt intresse rörande förvaltnings- och statsregleringsfrågor. Den biografiska rämnen har dock ej tillåtit åsikternas principiella belysning. Heckschers andel av boken är ett nytt vittnesbörd om förf:s intima kännedom om den senare ståndstiden, men något stort plus till meriteringen överlag är arbetet icke.

Anknytning till doktorsavhandlingen kan också den undersökning anses ha, som Heckscher 1935 publicerat under rubriken »Statsrådet i Danmark 1848—1934». De sociala synpunkter, som han där likmätigt det syfte, som är gemensamt för hela den serie, vari skriften ingår, anlägger på det danska statsrådet, har han nämligen redan till en del anlagt å Carl-Johan tidens svenska statsråd, låt vara utan tabeller av det slag, som i stor utsträckning fylla den danska undersökningen. Till stor del ger denna exakt besked om vad man förut hade på känn. Andra resultat ha något mer av nyhetens behag. Om jag, som själv i min produktion aldrig använt statistiska metoder, skall göra någon anmärkning rörande undersökningens syfte, skall det vara den att läsaren väl så gärna kan vilja veta, huru lång tid en viss social grupp varit företrädd i statsrådet som genom huru många ledamöter det skett. Att förf. måste förstå en sådan tankegång framgår därav att han finner riktigt bortse från så kortvariga expeditörsmän som Liebe och Friis. Ur andra synpunkter vill jag anmärka på förf:s påstående s. 120, att adeln i Danmark under hela perioden spelat en förhållandevis liten roll. Hur stor del av Danmarks befolkning tillhörde adeln? Som bekant har Hans Jensen gjort gällande, att tiden efter 1866 är att beteckna som en pånyttfödelsens tid för den samhällsklass, som 1660 störtades från makten. Jag betvivlar, att riktigheten av denna tes kan bestridas med de av förf. använda metoderna.

Bland skrifter före disputationen märkes också »Engelsk författningsutveckling under 1900-talet», intagen bland Statsv. tidskrifts översikter och meddelanden. Om den nå det vara nog att säga, att den visar förf:s förtroget med de stora engelska författningsförändringarna i vårt århundrade. Så väl den som ett »meddelande» av 1937, »Abdikationen i England», ha för övrigt utnyttjats i förf:s bok »Parlamentarism och demokrati i England» av 1937. Den är Heckschers viktigaste eller i varje fall största specimen inom utländsk statskunskap. Dock är den ej jämförlig med doktorsavhandlingen redan av det skälet att den ej är en förstahandsundersökning utan helt är baserad på litteraturstudier. Även ett sådant arbete kan dock våga tungt. Om nämnda bok ej så gör, beror det på att den saknar vad doktorsavhandlingen i hög grad ägde: stringens. Den grundar sig enligt förf:s eget vittnesbörd på hans föreläsningar, och framställningen bär syn för sigen. Jag hörde nyligen en äldre akademiker gentemot dem, som funno föreläsningar onödiga, då vad de innehöllo alltid, om det var av något värde, utgaves som bok, framhålla, att en bok vore bunden av sin komposition. På sina föreläsningar kunde man, så var tydligen meningen, ge associationerna friare tyglar. Det är detta förf. gör i sin bok, som återger föreläsningar i låt oss säga rå form. Han talar, medan han ändock är i farten, om ungefär allt vad han vet om Englands författning. Dock ser man, att han haft vissa ledmotiv, och det är ej svårt för mig att ange, huru han skulle ha gått till våga för att göra mig till lags. Den röda tråden är tydligen statsformernas

förvandling: av maktodelningsförfattningen vid framställningens början uppstår den klassiska parlamentarismen, och denna övergår sedan till vad man kallat den plebiscitära kabinettscaesarismen. Vardera skulle haft sin stora avdelningsrubrik och knutits till sin särskilda teoretiker, de tre av förf. närmare refererade Blackstone, Bagehot och Low. Till sist skulle följt en avdelning om huru kabinettscaesarismen igen uppmjukats till förmån för underhusets makt. Också skulle förf. ha gjort mer allvar av sin förklarade avsikt att undersöka vad som kännetecknar just den engelska parlamentarismen i motsats mot andra varianter. Särskilt borde förf. gjort jämförelser med den svenska parlamentarismen både under 1700- och 1900-talen. Det kunde varit skäl framhålla, huru frihetstidens parlamentarism låter sig förklara utan hänvisning till korruptionen. Hade man ej vetat om den genom källornas vittnesbörd, skulle man icke av utvecklingsgången slutit sig till att den förekommit. Utan något sådant vittnesbörd skulle man däremot ändå räknat sig till korruptionens tillvaro i England för att få förklaring på huru den gamla dualismen utan författningsändring övergått i monism. Och från våra dagar vilket myller av jämförelsepunkter skulle ej erbjudit sig! Villigt skall medgivas, att förf. har många intressanta ting att meddela och för tidigare epoker många goda formuleringar. Men vad man saknar är det fasta grepp på ämnet, som man märker i doktorsavhandlingen. Särskilt mot slutet av sin nya bok ger sig förf. tid att berätta om alldeles ovidkommande ting från den allmänna politikens område. Överlag betecknar den ett steg bakåt i utvecklingen.

Till Heckschers meritering på den engelska statskunskapens område hör också en helt kort uppsats »Parlamentarismen i England», ingående i den bekanta under Englands mest kritiska tid utgivna publikationen *Det isolerade öriket* (1940). Uppsatsen har de förtjänster, som jag efterlyst i den stora boken: fasthet och klarhet. Dock tycker jag, att den klassiska parlamentarismen fått passera revy alltför hastigt. Den för ett land mest typiska statsformen behöver, såsom jag förstår saken, ej vara den, som där ägt bestånd den längsta tiden.

Heckscher har därjämte utgivit tvenne populära småskrifter om det engelska imperiet, nämligen »Brittiska imperiet» (1939) och »Brittiska imperiet i krig» (1941). Till stor del falla de inom geografiens område, och jag känner mig föga skickad att bedöma deras värde. Att de väl fylla sin uppgift att sprida kunskap tycker jag mig förstå. Betydelse som meritering för ifrågasvarande professor sakna de icke heller.

Heckscher har också meriterat sig inom amerikansk statskunskap. Främst är härvid att nämna »Roosevelts försök till domstolsreform» (1938), Heckschers enda vetenskapligt dokumenterade bidrag till den utländska statskunskapen. Så vitt jag kan se, är bidraget värdefullt. Man kan dock undra, om det icke skulle tett sig mindre märkvärdigt inför en amerikansk publik. Heckscher har också ett par smärre framställningar av amerikansk stadsförvaltning, av vilka dock den i Svenska stadsförbundets tidskrift publicerade får anses helt falla utanför ämnet statskunskap. Av större betydelse i detta sammanhang är »statskunskap i amerikanskt akademiskt liv» (1938). Det lilla meddelandet är ett nytt vittnesbörd om det livliga intresse för undervis-

ningsproblem, som Heckscher enligt vad vi sett i högre grad fått tillfälle ådagalägga som medverkande i en rad svenska kommittéutredningar.

Till den amerikanska intressesfären hör också »Amerikansk arbetsrätt» (1938). Den faller dock helt utanför statskunskapen. Därför utan anges den vara författad av icke blott Gunnar Heckscher utan också James J. Robbins. Då ingen upplysning ges om vem som gjort vad, vore det lönlös möda att söka granska den. Vad jag berömde, resp. kritiserade kunde ju härröra från den senare och ej från den förre.

Redan från tiden före doktorsavhandlingens tillkomst föreligger en liten skrift av Heckscher i allmän statslära, »Modern Konservatism». Man väntar sig, när man ser rubriken i meritförteckningen, någonting snarlikt Hesslers i samma årgång av Svensk tidskrift publicerade uppsats om liberalismens frihetsdoktrin men finner strax, att uppsatsen är en slags anmälan av icke mindre än tre olika skrifter. Framställningen är genomgående journalistisk i mindre god mening. Förf. kastar sig hit och dit, har ett ord att säga om en statsfilosofisk auktor och så ett annat om en annan. Någon reda och överblick blir det icke. Jag för min del fick intet ut av de 11 sidorna, och jag skulle icke ha uppehållit mig vid den obetydliga skriften, om jag icke fått det intrycket att Heckscher fört med sig sin journalistiska framställningsmetod, när han gripit sig an med sitt stora arbete i allmän statslära. Till detta kan i högre grad än nu nämnda skrift den uppsats betraktas som förberedelse, vilken Heckscher 1937 publicerade under rubriken »Politisk idéhistoria». Den är ett försök till metodik. Jag ställer mig något tvivlande till gagnet av en sådan, när det gäller en uppgift av så personlig karaktär och tänker på orden: Bilde, Künstler, rede nicht. Skriften lider av en viss oklarhet men innehåller vid sidan av truismer också goda ting. Men icke kan det vara förf:s mening att man ej får diskutera riktigheten av en politisk åskådning som man kritiserar ett filosofiskt system sen man väl återgett dess grundtankar? Kuriös är den missuppfattning av De Geers drift med Boströmianismen, vartill Heckscher gör sig skyldig s. 429. Hade förf. som student lika nära konfronterats med Boströms filosofi som jag och min generation, skulle han förstått De Geer bättre.

År 1939 övergår Heckscher »from sounds to things» genom »Svensk konservatism före representationsreformen, I, Den historiska skolans genombrott i Sverige», som är förf:s andra större självständiga vetenskapliga arbete och avser samma tidsskede som det stora verket om Sveriges statsråd. Det kommer dock långt efter detta både i fråga om kompositionens fasthet och innehållets värde.

Kompositionens brister framträda särskilt starkt i den åt konservatismen utanför Sverige ägnade inledningen. Förf. låter oss ej lugnt följa de statsfilosofiska strömningarna i tiden på så sätt att han först ger oss de allmänna dragen och sedan de individuella nyanseringarna filosof för filosof med särskilt framhävande av det som sedan blir av betydelse för svensk utveckling. Det blir någonting ryckigt och oroligt över framställningen. Jag erkänner, att förf. tagit på sig en besvärlig uppgift, när han i stället för att aktualisera den främmande spekulativen undan för undan i samband med den svenska i ett inledningskapitel söker ge en samlad överblick över densamma, men detta kan ej hindra mig att konstatera,

att han ej lyckats nå fram till en klar överblick över det hela. En sådan presterar han ej heller i fråga om den svenska spekulationen. Det behövs blott en blick på innehållsförteckningen för att man skall se, huru oredig dispositionen är. Förf. förutsätter i inledningen för mycket såsom bekant. Reda saknas i betänkelig grad. Å s. 20 talas om »åtminstone tre eller fyra huvudriktningar» inom den tyska 1800-talskonservatismen, och man väntar att de skola få var sin typografiskt markerade avdelning i det följande, men därav blir intet. Man frågar sig förgäves vilka de äro. Då förf. vill ge en systematisk framställning, hade man väntat samma ordningsföljd mellan delproblemen i de olika avdelningarna, men i inledningen kommer för att taga ett exempel »det religiösa inslaget» före historieuppfattningen, i avdelningen om Geijer historieuppfattningen före »det religiösa». Mellan båda dessa rubriker har inskjutits »Geijer i praktisk politik». Typiskt är att många dylika rubriker satts inom parentes. Den kronologiska skildring, förf. icke kunnat avstå från, har han haft svårt att förlika med den systematiska aspekten. Han har icke heller kunnat hålla sig inom ämnets ram. Det är icke nog med att han i teckningen av Geijer sporadiskt drar in skrifter från tiden efter avfallet. Under rubriken Nationellt — universellt ägnar han två hela sidor åt den liberale Geijer. Till alla dessa formella onöjaktigheter kommer ytterligare mycken oklarhet i fråga om vad förf. menar. Jag nöjer mig med att hänvisa till exempel, som Tingsten anfört i en anmälan i Statsv. tidskr. 1939.

Vad innehållet i boken beträffar, hänvisar jag för så vitt angår inledningskapitlet till Tingsten, som ju själv skrivit en bok om de konservativa idéerna. Recensionen är mycket negativ. Dock tror jag icke, att man bör överdriva betydelsen av att Heckscher i en skildring, som ändock är rätt löslig och har otillräcklig förbindelse med den svenska, tagit med en författare, Calhoun, som skrev efter det både Geijer och Järta gått ur tiden. För egen del skall jag sysselsätta mig med det andra och det femte kapitlet.

I det förstnämnda uppehåller sig förf. vid dii minores, som i allmänhet haft små bidrag att lämna till den idépolitiska diskussionen. Framställningen är vag och föga givande. Belägg saknas i hög grad. Att von Asp övervärderas vågar jag påstå under hänvisning till vad jag själv skrivit om mannen. Vad det döljer sig för djupsinnigheter bakom det som förf. s. 71 säger om frihetstiden lär förbli fördolt för mig. Ej heller förstår jag vad Heckscher kan ha att invända mot Andgrens trepartischema för 1809—10 års riksdag.

Och så till Järta, i fråga om vilken förf. mot mig riktar en lång polemisk not, så sakligt hållen att jag gärna tar den till utgångspunkt för min fortsatta framställning. Ingen må invända, att ett sakkunnigutlåtande ej är platsen för en försenad replik. Det är väl klart, att de erkännanden, en sakkunnig kan ge en sökande, må taga formen av medgivanden i fråga om gamla vetenskapliga trätoämnen. Pliktskyldig kritik må i sin tur taga formen av fortsatt vidhållande av vad redan sagts.

Heckscher anser, att Järta 1809 var meningsfrände till den gamla jantan, Silverstolpe ej minst, men samtidigt framhåller han Järtas historism. Det är dock känt och vittnat, att en positiv sådan var främmande för Silverstolpe. Han såg i de historiska traditionerna blott hinder för förverkligan-

det av ett rationellt statsklick. Berättelsen om Järtas medarbetarskap i Silverstolpes broschyr kan ej gälla något gentemot den påtagliga skillnaden mellan broschyr och memorial att vad den förra tar den senare på allvar. Erik Fahlbeck har ju framhållit den andra skillnad mellan Järta och Silverstolpe, som består däri, att den förra redan i Korsbergerska memorialet visat samma misstro mot ett siffermaterials upplysande förmåga, som sedan möter i »Statistik», medan Silverstolpe i sitt förslag till lag- och hushållsberedning just ivrigt efterlyste statistiska utredningar. Själv har jag framhållit, att Järta i själva memorialet lyckats ge uttryck för en misstro mot det sorgfälliga avvägandet av maktförhållandet, som skulle vara regeringsformens essentiala och liberalernas hetaste åstundan. Heckscher förbiser icke — se sid. 222 —, att en motsättning kan föreligga mellan tanken på statsmakternas inbördes inskränkning och talet om ett allmänt tänkesätt, men bestrider, att Järta redan 1809 träffat sitt val till förmån för den senare principen. Själv kan jag vid upprepad läsning av memorialet ej komma bort från, att reservationen mot ett outrerat balanssystem är sekreterarens personliga insats. I mitt tal om att han känt sig som Pegasus under oket vid utförandet av sitt sekreterarevärv ligger otvivelaktigt en överdrift, men detta därför att vad man krävde av sekreteraren var en motivering ej för regeringsformens kontrollparagrafer o. d. utan för den rörelsefrihet, kungen skulle äga inom rådkammaren men utskottets ordförande, velat bestrida honom. Heckscher menar, att vad Järta i sådant sammanhang urgerar är den starka regeringsmakten och ej har något — så är väl meningen? — med hans senare heroiska historieuppfattning att göra. Det synes mig dock tydligt att Järta, när han nedskrev orden om att varje stark regent skulle frestas undanrödja vad som söndrade enheten och kraften av hans verksamhet, haft de svenska hjältekungar i tankarna, som han senare i sina skrifter apoteoserat. Naturligtvis kan man, vad Heckscher försummar att göra, mot mig invända att den allmänna kraft, varom memorialet talar, är något annat än den »lifskraft», varom Järta ordar i Statistik; den senare kan vara uttryck för en under 1700-talet vanlig civism, den senare ger uttryck för en organisk statslära. Att för sådana i memorialet även använda begrepp som nationalvilja och nationalkraft söka urgamla biologiska analogier låg dock nära till hands och redan 1814 finna vi, såsom av Heckschers citat framgår, Järta använda termen »statsorganisk». Jag gör gärna Heckscher det medgivandet att det kan ligga någon överdrift i att säga, att Järta var färdig 1809, men den logik i hans utveckling, som jag 1938 urgerade som ett minimum, håller jag fortfarande på. Jag vore frestad med Heckscher säga, att han härvid resonerade bakåt, från den aktuella politikens krav till den allmänna teorien. Närmast sanningen tror jag mig dock komma, om jag säger, att han sökte den åskådning, som passade hans temperament.

Vare med Järtas ståndpunkt 1809 huru som helst, obestridligt är att det är under 1820-talet som hans statsuppfattning närmare utformas. Också hejdar Heckscher sin kronologiska översikt vid Svar till Allmänna Journalen för att med utgångspunkt därifrån ge en systematisk översikt därav. Någon oriktighet i denna framställning kan jag icke uppvisa. Vad jag påtalar är att Heckscher gått förbi det intressantaste. Han citerar in extenso det kända parti, vari Järta ger en ironisk skildring av huru det skulle ha

gått till vid samhällsfördragets tillkomst. Det är emellertid icke det otänkbara i en dylik historisk tilldragelse, som för Järta är det väsentliga, utan det logiskt orimliga. Man må, säger han (Valda Skrifter V. s. 388), undersöka, huruvida det diktade naturtillståndet erbjuder det, som till ett fördrag erfordras. »Därvid förekomma först rättsliga subjekt, personer behöriga och benägna att med varandra avhandla. Olika i olika stater har den positiva lagstiftningen bestämt, vilka skola i särskilda rättsfall erkännas att vara sina egna herrar (sui juris); och inga andra anses kunna kontrahera. Men vad bestämmes detta i naturtillståndet? Finnes där någon enda, som ej måste hänföras under det omyndighetsbegrepp, vilket i vårt lagspråk uttryckes med termen: litet vetande.» Men detta är dock samma kritik, som Georg Jellinek, andra nutida rättslärda ej nämnda, i sin Allgemeine Staatslehre, Zweite Auflage s. 208, riktar mot kontraktsteorien. »In allen ihren Nuancen geht sie aus von einem Rechte, das ohne alle gesellschaftliche Organisation existiert. Sie nimmt einen oder mehrere Sätze einer bestehenden staatlichen Rechtsordnung um aus ihr den Staat herzuleiten, was nichts anderes als ein naives *ὄστερὸν πρότερον* ist.» Men Järta räknar också med ett slags kunskapsteoretiskt apriori liksom Geijer — här till återkommer jag i mitt utlåtande om Hessler — i polemik mot en engelsk kontraktsteoretiker. Huru skulle, frågar han i nyssnämnda skrift (Valda Skrifter II s. 392), grova vildpublicister hava kunnat genom ett fördrag enhälligt avgöra redan före den borgerliga sammanlevnadens begynnelse ett statsändamål, om vilket bildade nationers vise män haft så olika meningar. »Måste man icke för att antaga blotta möjligheten av ett sådant faktum förutsätta, vad likväl Locke och alla empirister bestritt, nämligen medfödda begrepp. Huru står då deras statslära att förena med deras begrepp?» Båda resonemangen skulle jag väntat finna hos Heckscher, när han å s. 200 övergår från Järtas historiska kritik av samhällsläran till andra argument emot densamma.

Också skulle jag ha väntat att Heckscher när han å s. 294 kommer in på Järtas uppfattning om konstens uppgift i samhällslivet haft mera sinne för vad konstverket betydtt för honom, när det gällt att illustrera omöjligheten av att genom summering eller abstraktion komma från statens delar till dess enhet. Denna måste finnas a priori såsom idé. Det är intressant att se, huru Järta härvid skiljer mellan idé och abstraktion. Med idéer menar han »sådana förnufts och bildningsförmågans föreställningar av det levande, det innerliga, det organiskt fortverkande i världen, som icke kunna stängas inom de stela, mekaniskt bestämda formerna för abstrakta förstånds-begrepp» (Valda Skrifter II s. 262). Borde icke sådana antiteser givit anledning till analyser i anknytning till transcendentalfilosofernas distinktioner? Järta har å s. 313 i Valda Skrifter II en glänsande bild för att klargöra, huru livet, varmed han rimligen först och främst avser statsidén, stelnar och dör, när man söker komma åt det genom abstraktioner. Jag har därvid kommit att tänka på Bergson. Men man kan också tänka på Fichte, vars »Thathandlung» ofta sammanställles med Bergsons »nuflöde». Också den förra blir en stelnad produkt, när man söker göra den till föremål för reflexion.

Mellan Geijer och Järta har Heckscher i slutet av sin bok gjort jämförelser, som äro alltför allmänt hållna för att ge mig något av väsentligt värde. Jag tror, att en komparativ metod skulle givit mer, om den inriktat sig på bestämda uttalanden av de båda tänkarna. Det finns ställen i Järtas Svar till allmänna journalen, som direkt leda tankarna på Geijer, vars viktigaste statsvetenskapliga skrifter ju också omnämnas i sagda verk. Så ledes man från Järtas ovannämnda »historiska» skildring av samhällskontraktets ingående över till Nytt ett och annat (Samlade Skrifter VIII s. 472 uppl. 1875) och från Järtas uttalande (Valda Skrifter II s. 411) om regering och folk som »liktidiga» statsorgan till det angrepp, som Geijer i sagda skrift i lika grad riktar mot legitimism och folksuveränitet (Samlade Skrifter, VIII s. 469). Se även den nya Geijerupplagan III s. 472 och 469.

Jag har länge nog förhållit mig kritisk till Heckschers bok. Dock förbiser jag icke, att den har sina förtjänster. Den vittnar om en stor om också ännu något osmält lärdom. Att han genom sin mot mig riktade kritik givit mig anledning att igen övertänka min uppfattning av Järta och något revidera den är en sak, som jag gärna krediterar hans konto. Han har också många intressanta ting att komma med. Särskilt har jag fäst mig vid den förbindelse han knyter mellan Järtas tanke på ett härskarfördrag utan samhällsfördrag och utskottsmemorietals ord: »en lagligen bestämd och därigenom befästad styrelsemakt utgjorde nu vårt samhälles viktigaste angelägenhet». Är Heckschers tanke riktig skulle vi äntligen få något belägg, sådant det nu är, för att Järta 1809 ej var främmande för en naturrätt, men mot kontinuiteten i hans utveckling talar det ej, alldenstund han ju 1809 skulle ha haft samma mening som 1823. Intressant fann jag också Heckschers förklaring till att von Schwerin icke räknade med att oppositionen en gång skulle bilda regering. Det är hans »brittiska» studier, som spela in. »Under det långa toryregementet från år 1787 till 1830 kunde det», förklarar Heckscher s. 108, »verkligen förefalla, som om oppositionen icke spelade någon annan roll än att leverera en offentlig kritik mot ministären utan allt hopp om att någonsin kunna träda i dess ställe.»

Den fortsättning på Svensk Konservatism, som den åsatta »ettan» utlovade, lät vänta på sig flera år. Under tiden publicerade Hessler tvenne mindre skrifter, som trots det de ej tillhöra den allmänna statsläran fått en icke ringa betydelse för »tvåan», när den kom. Detta vittnar om en viss brist på stringens i fråga om avgränsningen av ämnet för denna, som senare påtalas. Om skrifterna i och för sig har jag knappt annat än gott att säga. Den ena, »August von Hartmansdorff och den konservativa partibildningen vid 1840—41 års riksdag» (1941), lämnar i en på sina ställen något obearbetad form ett, så vitt jag kunnat döma, självständigt bidrag till vår partihistoria av icke ringa betydelse. Den andra »Några drag ur representationsfrågans sociala bakgrund». (1941) ger, som rubriken utlovar, besked om de förskjutningar till förmån för de ofrälse, som under ståndstidens sista årtionden äga rum så väl vad angår egendoms- som ämbetsinnehav. De teser, vari undersökningen till sist utmynnar, kan man återfinna t. ex. i Erik Fahlbecks framställning i riksdagsverket, men så underbyggda som hos Heckscher vet jag ej, att de blivit av andra forskare. Av samtiden till trycket befordrade besked rörande taxeringar och lagfarter o. a. ha utnytt-

jats efter statistiska metoder. För så vitt jag kan se, utgör den lilla skriften på mindre än två ark en betydande merit.

»Svensk Konservatism före representationsreformen II» kom 1943 och hade underrubriken »Doktrin och politik 1840—1865». Man kan icke säga, att denna — för att nu använda ett vulgärt men expressivt ord — riktigt gånger sig med föregångarens underrubrik. Förf. har känt detta och lämnat en motivering i sitt förord för den delvis nya inriktning han givit sin forskning. Man kan ge honom rätt i vad han säger, för så vitt det är fråga om övergång från »ideologer» till »frågor», men man blir besviken, när man i stället för med breda idéströmningar, som utgöra destillatet av vad som sagts och skrivits, får stifta bekantskap med broschyrer, motioner och riksdagsanföranden i långa rad och i vad jag skulle vilja kalla rå form. Det är förmodligen denna anpassning efter händelseförloppet, som gjort att »politik» kommit med i underrubriken. Till omväxling har en del av boken ägnats åt trenne akademiska förkunnelser utan någon närmare relation till den praktiska politiken. Också däri avviker n:r 1 från n:r 2 att den förra icke hade en tidsbestämning, sådan som 1809—1840. Inkongruensen blir icke bättre, därför att förf. vet vad han gör, när han upprepade gånger i n:r 2 överskrider årtalet 1840 bakåt i tiden. Så när det gäller Biberg och Grubbe, så också när det gäller »frågorna». Huru skulle han också ha kunnat handla annorlunda, då ju dessa ej bli aktuella först 1840 och ej fått någon framställning utanför ideologernas krets före 1840. En mängd biografica störa den som är inställd på att stifta bekantskap med idéer och principer. Över huvud får boken betecknas som ett mixtum compositum.

Detta är nu formella anmärkningar, som visst icke äro oväsentliga och kunde ha kompletterats med mången reprimand för bristande klarhet i uttryckssättet. De reella gå ut på att framställningen ger så litet nytt. Att Hartmansdorff i sina representationsförslag förräknat sig på århundradets sociala omvälvningar är i alla fall intressant att få veta. Av intresse är också det band, förf. knyter mellan nationalekonomi och allmän statslära, då han framhåller sambandet mellan Agardhs konservativa folkbegrepp och hans ekonomiska uppfattning. Men huru ofta brister han i förmågan att hålla läsaren i spänning! För korrektheten av hans referat av Bibergs, Grubbes och Boströms läror borgar väl att de granskats av en professor i filosofi, men något personligt grepp kunde jag icke konstatera ens beträffande Boström, som jag dock själv ägnat en viss uppmärksamhet i min produktion. Det hade, när Boström kommit med i en milieu av aktiva politiker, varit av intresse få se, i vad mån hans rationalism är en maskerad empirism. Av sådana försök märker man något men ej tillräckligt. Man uttrötts av de långgrandiga debattreferaten under rubriken »regeringsproblemet», om man icke ler, när förf. berättar, att vederbörande föredragande »som bekant» öppnade 1841 års dechargedebatt. Framställningen under »representationsproblemet» tynges av detaljuppgifter, och icke ens syntesen blir rätt fängslande, i varje fall icke, om man minns vad Rexius förmådde. Den blick förf. låter oss kasta framåt i tiden verkar ej rätt motiverad. Man förstår icke, vad belysning förf. vill ge Harald Hjärnes åskådning genom att draga honom in i sammanhanget.

Till Heckschers omfattande författarskap på den allmänna statslärans

område äro ytterligare att räkna trenne skrifter, alla av 1939. I »Calhoun's idea of 'concurrent majority' and the constitutional theory of Hegel» konfronterar förf. tvenne statsfilosofer, som redan sysselsatt honom i inledningen till Svensk Konservatism I. Likheterna finner jag påfallande och har intet annat att invända mot skriften än att jag gärna skulle sett begreppet »concurrent majority» ännu närmare belyst genom exempel än som skett.

»Den nordiska demokratiens livskraft» och »Det sociologiska betraktelsesättet» utgöra i än högre grad, enligt min mening, trots det fåtal sidor de omfatta, icke oväsentliga plus till förf:s meritering. De äro moget och väl avvägda och vittna om att han väl smält auktorer, han läst och till en del tidigare refererat, och att han förstått tillgodogöra sig deras teser för en egen mer konstruktiv framställning.

Hittills ha fyra skrifter passerat revy nog stora att kunna kallas böcker. Därtill har Heckscher efter ansökningstidens utgång lagt ännu en bok, »Staten och organisationerna» (1946). Då den i maskinskrift eller korrektur bifogats ansökningshandlingarna, måste den även här upptagas till bedömande. Till den sluta sig en rad tidigare skrifter över samma ämne, som förebåda boken. Jag nämner »Den fria korporatismen i Sverige» (1936), »Collectiv bargaining in Sweden» (1938), »The constitutional theory of autonomous groups» (1941), »Folkrörelser och intresseorganisationer» (1944) och »Läget vid folkrörelsernas uppkomst». Då de båda engelska skrifterna även ha James Robbins till författare och den förstnämnda så väl som den lilla uppsatsen om läget vid folkrörelsernas uppkomst knappast innehålla något, som faller inom statskunskapens domäner, kunna egentligen blott två av de uppräknade numren här komma i fråga till bedömande, och knappast ens de. De ha nämligen s. a. s. uppslukats av boken.

Till en början vill jag om denna säga, att den ej är behäftad med de fel, som jag påtalat i tre av förf:s tidigare böcker. Varken mot kompositionens fasthet eller stilens klarhet synas mig några vägande anmärkningar kunna göras. Heckscher tycks ha tagit åt sig de anmärkningar, som i dessa stycken tidigare av recensenter riktats mot honom. Att långa partier äro tunglästa ligger i ämnets natur. Boken måste ofta vara deskriptiv och enumerativ.

Rimligtvis kan man fråga, om boken verkligen hör statskunskapen till. Till vissa delar gör den det otvivelaktigt icke. En stor del är civilrätt, en annan del i bästa fall förvaltningsrätt. Såsom icke-jurist har jag förden skull bitt prof. Bergendal, vilken som bekant utrett frågan om »tredje mans» rätt, medelpunkten för ett av bokens kapitel, att yttra sig om densamma helst i dess helhet. Det omdöme, som han avgivit, har varit klart positivt. Arbetet gäve ej anledning till några anmärkningar av betydelse ur juridisk synpunkt. Förf. hade fått med det väsentliga. Överhuvud vore den resultat av skicklig kombinationsförmåga. Så långt prof. Bergendal. Själv kan jag icke undgå att anse, att detta omdöme väger tungt till Heckschers förmån. Det kan ej vara likgiltigt att en förf., som valt ett ämne, som faller inom flera akademiska discipliner, även behärskar dem, som ej äro hans egna.

För egen del vitsordar jag gärna värdet av de mer humanistiska partierna, till vilka jag särskilt räknar inledningen, större delen av det näst

sista kapitlet och den briljanta avslutningen. Intressant var att se, i vilken stor utsträckning staten kommit att utöva sin förvaltningsmakt genom de s. a. s. naturvuxna organisationerna, vilkas olikhet med den autoritära statens korporationer på ett fängslande sätt belyses. Ämnet i dess helhet hör till statskunskapens nyodlingar redan av den grunden att organisationerna äro en skapelse av en relativt sen tid, och det är en stor förtjänst att förf., som i sin vetenskapliga start i så hög grad meriterat sig på statskunskapens klassiska mark, också har en så vaken blick för det nya i tiden. Dock är han icke ensam på platsen. Utom honom ha Sundberg, Fahlbeck, Westerstähl o. a. ägnat sig åt ämnet. De två förstnämnda ha mer i detalj belyst sådana ting, som äro förvaltningsrättsligt relevanta, och den sistnämnde har funnit mer av intressanta analogier mellan statens och korporationernas författningsproblem. Vid korporationernas betydelse för representationsproblemet har förf. föga uppehållit sig och ännu mindre vid den konkurrens de upptagit med det svenska folkets gamla legala representation, riksdagen. Överlag har hans framställning i de humanistiskt betonade delarna en rätt essayistisk karaktär. Men även i en sådan form kan man komma intrikata problem in på livet. Dit hör vad förf. säger om staten och suveräniteten. Han har en annan uppfattning än t. ex. Kelsen, som dock av sin uppfattning föranledes att tillerkänna endast den personifierade folk-rätten, civitas maxima, verklig statskaraktär. En diskussion på denna punkt skulle föra för vitt. Ej heller skall jag upptaga någon diskussion rörande förf:s förklaring, att det till historien gångna svenska ståndssamhället saknade korporativ karaktär. Jag reserverar mig endast rätten att tala om en korporativ princip. En ständerstat sådan som den tyska låg dock i den förlängda linjen av det svenska samhället. Förf. talår ju också om korporativa »inslag i den äldre ordningen» och å s. 184 förklarar han, att utvecklingen mot intressepartier — och som sådana kunde ju de forna stånden betraktas — utgör ett sätt för genomförande av ett slags korporativ representation.

Till nu redovisade skrifter har Heckscher fogat en rad i Statsvetenskaplig tidskrift införda recensioner. Till större delen ligga de inom områdena för hans egen produktion eller ha tillkommit i samband med hans utövning av en opponents kall. De vittna om sin förf:s stora lärdöm samt vakna och kritiska blick. Att träffa ett avgörande i de fall, då rec. anmäler en annan åsikt än författaren, låter sig nu ej göra. Därtill skulle ju krävas ett studium av ett stort antal böcker, som jag nu ej har aktuella. Det ligger i sakens natur att Heckscher i sina recensioner ej haft tillfälle demonstrera den framställningsmetod, som jag efterlyst i fråga om vissa hans skrifter och funnit i andra, framför allt i den sista ovan namngivna.

När det gäller att avge ett totalomdöme om Heckschers produktion, är det mångsidigheten, som först faller i ögonen. Han har behandlat såväl positiv svensk statsrätt som allmän statslära, svensk statskunskap såväl som engelsk och i någon utsträckning amerikansk. Han är lika förtrogen med klassiska författningsinstitut som med de sista dagarnas aktualiteter. Ehuru utan avsevärda examensmeriter utanför statskunskapen har han

visat förtrogenhet både med nationalekonomi, statistik och juridik, historia och geografi att förtiga. Tydligt är hans lärdom omfattande. Men man kan också hos Heckscher konstatera mycken ojämnhet. Utom böcker av god kvalitet har han utgivit sådana, mot vilka berättigade anmärkningar kunna riktas. Framför allt avse de komposition och framställningssätt. Emellertid utmärkas de av mig och tidigare av andra kritiserade böckerna icke heller av någon större originalitet. Stora upptäckter har han för övrigt icke gjort ens genom sina erkänt goda böcker. Men den fina nyanseeringen är också en konst. Det märkliga är att så väl om hans första som om hans sista bok i allt väsentligt endast positiva omdömen kunna fällas. De svagare böckerna ligga däremellan. Han har gått ned och gått upp igen. Man har skäl att i fortsättningen vänta goda resultat av hans okuyliga initiativkraft, hans starka forskarhåg och hans förmåga att underlägga sig nya områden inom en i rik utveckling stadd vetenskap. Jag förklarar honom kompetent till det av honom sökta ämbetet.

Docenten *Carl Arvid Hessler*, som är född 1907, har både som student och docent genomgående varit knuten till Göteborgs Högskola. I hans betyg över avlagd kandidatexamen frapperas man av tvenne laudatur i resp. nationalekonomi och historia, ämnen som båda kunna betecknas som granndiscipliner till det ämne, vari han nu söker professur. I rätt stor utsträckning har också hans produktion fått en historisk, i vida mindre en nationalekonomisk inriktning. Egendomligt nog med hänsyn till hans rika meritering i allmän statslära har han ej avlagt någon examen i praktisk filosofi. Vid Högskolan har han två gånger om fungerat som förste opponent å doktorsavhandlingar inom centrala områden av resp. svensk och utländsk statskunskap. I mycket stor utsträckning har han fullgjort en professors skyldigheter. Därigenom har han förvärvat en rik erfarenhet av en professors ämbetsplikter. Men däri torde också ligga en förklaring till att förteckningen över hans produktion rymmer jämförelsevis få nummer. Som lärare vid Göteborgs Polisskola i icke blott stats- och kommunalkunskap utan också socialkunskap har han måst orientera sig åt det håll, dit statskunskapen numera gärna med rätt eller orätt expanderar.

Hesslers debutarbete är ej en förstahandsundersökning utan en populärvetenskaplig framställning. Dess föremål är »Fascismens statslära» (1931), som återges på ett sätt, som vittnar om både goda kunskaper och förmåga av klar framställning. Särskilt har jag funnit den relation intressant, vari fascismen till sist sättes till äldre statsläror. Uppsatsen har en tid upptagits bland fordringarna för betyget Godkänd i statskunskap för fil. kand.- och ämbetsexamen vid åtminstone Lunds universitet. Den må betecknas som en lycklig start.

Nästa nummer i ordningsföljden är en rikt dokumenterad framställning av ett författningshistoriskt ämne av central betydelse, nämligen »Gustaf II Adolfs konungaförsäkran» (1932), som av tidsuppgifterna i meritförteckningen att döma tydligt tillkommit i samband med att förf. kompletterade sin kandidatexamen i historia. En betydande nyhet har den att bjuda genom den förklaring, som den ger av huru ständerna kunde trots det Gustav

Adolfs rätt till tronen enligt Norrköpings arvförening var odisputabel göra avläggandet av en särskild konungaförsäkran utöver konungaeden till villkor för hans utövning av regeringsmakten. Förklaringen ligger i samma förénings bestämmelser om konungs myndighetsålder. Gustav Adolf hade, säger Hessler, »att välja mellan att antingen godkänna den föreslagna försäkran eller att under ett år vara helt omyndig och under ytterligare sex vara avstängd från halva regeringsmakten. — Han godkände konungaförsäkran.» I en uppsats, kallad Revolution eller rättskontinuitet, också den införd i Scandia, har jag accepterat förklaringen. Förgäves har jag emellertid sökt en rättsligt tillfyllestgörande förklaring på att ständerna både tidigare och senare avkrävt en arvkönung en försäkran utan sådan grund som den, vilken förelåg 1611. Troligen skulle de ej nekät sig att ställa nämnda krav på Gustav Adolf, även om trönskiftet inträffat sedan han fyllt 24 år. Reflexionen må dock ej anses som ett försök att bestrida förf:s omisskännliga fyndighet. Hans uppsats' förtjänster äro icke heller inskränkta till vad han har att säga om försäkrans rättsgrund. Den ger också besked om de historiska förutsättningarna för dess särskilda bestämmelser på ett sätt, som vittnar om huru väl orienterad förf. är i svensk författningshistoria under de tider det gäller. Särskilt har det glatt mig se, huru starkt han främhåller den svenska aristokratiens konstitutionella strävanden. Min glädje skulle blivit större, om han i sådant sammanhang också nämnt mitt namn. I fråga om överensstämmelser öss emellan hänvisar jag till not 1 i nämnda uppsats, Scandia 1936 s. 3 f.

Av samma år som sist angivna skrift är ett nytt bidrag till den allmänna statsläran kallat »Liberalismens frihetsdoktrin» (1932). Den lilla essayen, som väger vida tyngre som specimen än sidoantalet låter förmoda, är väl-skriven och medryckande och vittnar så väl om inlevelse i en rad uppfattningar om individens förhållande till staten, som icke alla tillhöra de mest diskuterade, som om kringsynthet i problemdebatten överhuvud.

I anledning av det stora verk, varmed Sveriges riksdag 1935 celebrerade sitt 500-årsjubileum, enkannerligen dess första avdelning, publicerade Hessler s. å. en ny Scandiauppsats, som kallas »Den svenska ståndsriksdagen» (1935) och var avsedd att råda bot på den brist, som han med rätta ansåg vidlåda »bolagshistorien», nämligen frånvaron av en konsekvent genomförd helhetsuppfattning. Onekligen är det rätt stora pretentioner, varmed en så ung man framträder, och det kan vara spännande att se, huru han går i land med sin uppgift att, låt vara »i litet format», uppvisa den maktstrid mellan konungadöme, högadel, lågadel och ofrälse, som går som en röd tråd genom svensk riksdagshistoria men det oaktat skulle av riksdagshistorikerna i allt för ringa utsträckning beaktats. Att förf. genomgående rör sig med kända sakförhållanden länder honom kanske icke till men, då det ju är en helhetsuppfattning som han avser att ge. Men icke heller denna är i särskild grad ny, låt vara den ej förut med sådan konsekvens framlagts i en framställning, som sträcker sig från riksdagens äldsta tider fram till representationsreformen. Åtskilliga invändningar kunna också göras mot förf:s syn på tingen. Rådsaristokratiens av förf. starkt framhållna ohåga att samarbeta med riksdagen som helhet sekunderades länge, vad förf. ej understrukit, av dennas ohåga att samlas till täta möten och blev, vad ju

också framgår av förf:s framställning, tämligen ofarlig, då den själv och ej minst dess främsta stånd, adeln, var väl på sin vakt mot dess varaktiga eliminering. Förf:s med citat belagda tes att man 1680 med sin vantolkning av uttrycket »med råds råde» främst avsett att trygga kungens obegränsade rätt att utnämna ämbetsmän är kanske riktig, men den skulle belysts bättre, om han sedan också omtalat, att man i frihetstidens regeringsformer till trots för andra intentioner i 1720 års konungäfsäkran från ärenden, som avgjordes med råds råde, d. v. s. efter omröstande, just undantagit utnämningrätten såsom ett omistligt kungligt prerogativ. Förf. har också nonchalerat den principiellt nya inställning, som de yngre mössorna intogo till byråkratien. Redan genom deras orakel Anders Nordencrantz har den tanke på riksdagens förvandling till en odalmannarepresentation aktualiserats, som föreligger i von Engeströms av förf. väl observerade författningsförslag. Därigenom ha även 1800-talets antibyråkratiska representationsförslag i förf:s framställning kommit att sakna vederbörlig historisk bakgrund. Trots dessa anmärkningar vill jag dock gärna vitsorda uppsatsens stora förtjänster. Hessler har varit mäktig en stor aperçu över om icke hela det svenska statsskickets, så i alla fall riksdagens historiska utveckling. Vad innehavet av en sådan betyder för en professor Skytteanus är jag den siste att underskatta.

Hessler hade hunnit bli en rätt bemärkt statsvetenskaplig skriftställare, innan han framträdde med det arbete, varmed en vetenskapsman ofta startar, nämligen doktorsavhandlingen. Denna är av 1937 och heter »Geijer som politiker, hans utveckling fram till 1830». Man kan fråga sig om titeln är adekvat. Överrubriken väcker gärna tanken på Geijers verksamhet som riksdagsman, men vad boken handlar om är till allra största delen Geijers allmänna statslära. På den anlägger förf. genomgående en genetisk syn och en sådan är också den enda möjliga. En systematisk aspekt hade varit helt omöjlig, när det gäller en man, som till den grad förändrats i fråga om statsrättslig åskådning som Geijer. Att ha givit en ingående skildring av huru en tidigare »liberal» period så småningom avlöses av en konservativ, under vilken Geijer framträder som en energisk förkämpe för bestående svensk statsordning särskilt på representationsrättens område är bokens stora förtjänst. Omsorgsfullt registrerar — sit venia verbo — förf. varje förändring i Geijers statslära i relation till icke mindre samtidens politiska tankande, särskilt de stora tyska transcendentalfilosofernas spekulation, än de politiska tilldragelserna i hans hemland. Samtidigt får läsaren för ämnet relevanta uppgifter om Geijers yttre levnadsöden. Boken, som här ej kan refereras, måste betecknas som en hög intellektuell prestation, väl värd det betyg, med utmärkt beröm godkänd, som den erhållit. Man läser den med en känsla av intellektuellt välbehag och får ett intryck av att förf. väl penetrerat de invecklade problem, som Geijer tog ställning till. En del randanmärkningar skola dock här göras som vittnesbörd om att jag ej förhållit mig passiv till boken i fråga.

Vid granskningen av det sätt, varpå Hessler begagnat sina viktigaste källor, Geijers skrifter, fann jag, att han ur skriften om inbillningsgåvan utplockat sådana partier, som hade direkt samband med den allmänna statsläran. Han har tydligen resignerat inför tanken att utreda sambandet mel-

lan Geijers estetiska och politiska åsikter. Vid återgivandet av innehållet i 1812 års uppsats om historien har han nästan helt lämnat å sido vad Geijer har att säga om de mest subtila problemen. Det betyder dock mindre, när Geijer strax återkommer därtill i nya skrifter. I skildringen av Geijers deltagande i 1828—30 års riksdag omnämnes dennes ställningstagande till propositionen om mötespassevolansen men endast för så vitt angår det förhållandet att statsrådets reservation uppfattats såsom ett motförslag till kungens förslag. Vad Geijer yttrat i sak inlåter sig Hessler icke på trots det Geijer själv satt det i förbindelse med den allmänna statsläran och det också är typiskt för en konservativ uppfattning av staten såsom en enhet av forntid, nutid och framtid. Men allt detta är detaljmärkningar. Överlag får Hessler sägas ha väl lyckats med sitt urval av Geijerord. Framställningen tynges icke av långgrandiga citat och referat.

Vid konfrontationen mellan Geijer och andra tänkare, som kunna förmodas ha påverkat honom, följer förf. den metoden att av dessas idéer just så mycket presenteras, som är av betydelse för det aktualiserade problemet. Inledande översikter har han icke inlåtit sig på. Det har han säkert gjort klokt i. Longörer ha därigenom undvikits. Vad man får del av är man också spänd på att få veta. Men metoden har också sina vanskligheter. Man kunde ofta behövt få något besked om den allmänna filosofiska bakgrunden för de politiska begrepp, varmed de tyska filosoferna röra sig. Så just i fråga om staten och dess förhållande till det enskilda. Jag skulle tro att skillnaden därvidlag är större mellan Platon och transcendentalfilosoferna än den mjuka övergången från denne till Schelling i förf:s framställning s. 67 låter förmoda. Då för Platon staten är en människa i stort, är för hans vidkommande ett psykologiskt, ja biologiskt betraktelsesätt försvarligt. Transcendentalfilosoferna åter hade en avgjort apsykologisk inställning alltifrån Kant själv. När de resonera om nyssnämnda begrepp och relation synes det mig som om de gjorde det utifrån en uppfattning av enhets- och mångfaldsproblemet, som ytterst sammanhänger med Kants svar på frågan vad som är a priori och a posteriori i den mänskliga kunskapen. I varje fall tycker jag mig så böra förstå ett par av Hessler om också ej i tillräcklig utsträckning citerade Geijeruttalanden i resp. Feodalism och Republikanism och Nytt, ett och annat.

I den förra skriften kritiserar Geijer Hobbes' statskonstruktion, för det han av det yttre, ytliga i människans vilja sökt sammanbygga hennes inre. Om det inre ej från början är taget med, kan man från det yttre aldrig komma till det utan genom en absurd förutsättning, t. ex. den, varigenom empirismen av en bunt intryck gör ett begrepp, av en knippa sinnen — jag förmodar Geijer menar sinnesförmimmelser — en själ, Samlade Skrifter 1874 II s. 371, 1924 II s. 551. Det abstrakt-empiriska tänkesättet förhöll sig, säger Geijer längre fram i samma skrift, till samhället såsom till människan, sökte sammansätta bägges inre genom ytligheter och kunde, ej anorlundå. Den mekaniska uppfattningen av staten vore blott en på ett större föremål använd materialism, som blind för det levande sammanhang, vari människans yttre stöde med hennes odödliga inre, förnekade Gud, själ och frihet. I stället hade man genom postulerandet av ett samhällsfördrag kommit fram till en blind, yttre nödvändighet, en oemotståndlig tvångsmakt. Men

härvid hade man enligt Geijer gjort sig skyldig till samma logiska blunder som vi ovan (se detta utlåtande s. 250) sett Järta påtala. Vart och ett fördrag skall nämligen äga någonting förbindande, någon garanti, och då den kritiserade läran ej känner någon annan garanti än en genom en yttre makt given, så förutsätter ju redan själva samhällsfördraget denna samma högsta makt, som genom fördraget först skulle inrättas. *Ibidem* s. 373, resp. 553.

Samma tanke kommer sen igen i Nytt, ett och annat, där det heter, att varken det blott enskilda eller det blott allmänna någonstades finnes men däremot staten i sitt ämne allestädes, att människan därför aldrig börjat som rent individuum eller människorna som en hop individer utan att själva början alltid är redan genom de naturliga banden ett mänskligt helt (Samlade Skrifter 1875 VIII s. 472, 1924 .III s. 285). Den inskjutna adverbiala bestämningen väcker ju biologisk-psykologiska föreställningar, som höra hemma i antikens tankevärld, men att Geijer dock i huvudsak anlägger ett logistiskt betraktelsesätt framgår av fortsättningen, där det sägs, att staten är en persona moralis, ej i ordets abstrakta utan i dess substantiella mening, ej ett kollektivnamn för en hop individer och ett därav först sammansatt helt utan såsom mänskliga frihetens till idéen ursprungliga hela, uttryckt i ett allt fullständigare verkliggörande av förnuftets egna allmänna lagar för mänsklig sammanlevnad. (*Ibidem* s. 480 resp. 275). Resonemanget mynnar ut i Geijers av Hessler såsom äkta hegeliansk presenterade tes: staten är i sig själv och sin allmänna existens förnuftets egen över allt godtycke upphöjda substantiella, allt mer i verkligheten sig förklarande form.

Rimligen ha dessa resonemang sin yttersta utgångspunkt i Kants transcendental deduktion av kategorierna. Dessa finnas med från början som latent ordningsregler och kunna ej — det vore också det ett *υπεροπ* *πρότερον* — härledas ur en erfarenhet, för vilken de tvärtom utgöra en förutsättning. Denna enhet är en projektion av jagets enhet och kan ej skapas genom någon slags induktion. I varje fall må dessa trevare vara försvarliga såsom en motivering för min önskan att Hessler givit oss mera utredningar av begreppens innebörd och proveniens. Ett bättre djupperspektiv skulle därmed vunnits.

Den uppgift, Hessler ställt sig, har varit att klargöra de Geijerska tankarnas genesis, ej att diskutera deras riktighet. Begränsningen må vara författarens ensak. Ibland verkar dock den ståndpunkt hos Geijer, som han refererar, så diskutabel att läsaren önskar närmare upplysning.

Så när han berättar om Geijers protest mot den rättens emancipation från moralen, som möter i en känd skrift av Fichte från 1796, och tillägger, att Geijer anslöt sig till den krets av »antinaturrättsliga» publicister, som grunda rätten på moralen. Det stöter den, som av Kelsen (Der soziologische und der juristische Staatsbegriff s. 78) fått lära sig, att det konstitutive felet med naturrätten var att den sammanblandade moral och rätt och att det just var därigenom som den blev statsupplösande och ej statsgrundande. Just Fichte själv kan i viss mån sägas bestyrka detta, så till vida som han i en skrift av 1793 förklarar, att den enskilde, så snart han finner det nödvändigt, kan under åberopande av sedelagen bryta det »Bürgervertrag», enligt vilket han lever med andra i en stat. Samma självständighet som hos

Fichte av 1796 har rätten hos en annan svensk tänkare, med vilken Geijer ibland jämföres, Boström. För denne är rätten en lag för staten, moralen en lag för individen. Det kunde ibland icke skadat, om förf. gläntat på dörren till framtiden och ej blott sammanställt Geijer med hans närmaste föregångare. Därigenom skulle vi bättre förstått, vilken plats han intager i den mänskliga andens utvecklingshistoria.

Ett annat fall, i vilket jag har svårt att förstå, huru Hessler kunnat förhålla sig passiv, föreligger i det sätt, varpå Geijer tillämpar sin antites mellan feodalism och republikanism på Sveriges historia. Enligt Geijer representerar den svenska adeln jämte konungen det feodala systemet. Patriarkalism och bördaristokrati känneteckna nämligen båda i lika grad. Det är dock uppenbart att adeln i Sverige i största utsträckning just mot konungen urgerat den princip, som enligt Geijer är det essentiella i republikanismen, lagen. Även på konungamakten tillämpades, så refererar Hessler Geijers historiesyn, den republikanska principen på så sätt att konungen efter sitt val måste bekräfta folkets lagar och hans regeringshandlingar i allt väsentligt äga folkets samtycke. Men förfaktaren av denna konstitutionella princip är förvisso icke, som Geijer menar, odalbonden utan just adeln. Tack vare den var det som konungadömet genom arverikets införande allenast förvandlades till vad Geijer kallar en ärftlig magistratur. Konsekvent har den ställt lagen, sedan grundlagen över konung och ständer. När det gäller finna belägg för denna av Geijer omfattade princip i svensk författningsutveckling, citerar Hessler en rad anföranden från 1809, gjorda i samband med tillkomsten av detta års maktodelningsförfattning. Han skulle emellertid kunnat finna ett väl så autentiskt från frihetstiden, nämligen mindre sekretä deputationens förklaring i dess memorial om regeringsformen av 1752, att hos ett fritt folk lagen allena är suverän och enväldig. Från ungefär samma tid finner man också en nära motsvarighet till en annan av Geijers republikanska regler, nämligen att undersåtarna icke skola vara bundna av annan lag än den, till vilken de själva samtyckt. Årlig Svensk förklarar nämligen 1756: att göra lag och att styras efter samma lag, det är att vara fri man. Kanske är det för mycket att begära, att förf. skulle haft sådant present, när han skrev sin bok. Säkert är i alla fall, att han låtit Geijer hållas, när han sökt pressa in Sveriges författningshistoria i sin Prokrustesbädd.

Efter disputation och docentförordnande har Hessler, tydligen i samband med sin föreläsningsverksamhet, vänt sin uppmärksamhet mot ett främmande statsskick, Englands. Resultatet har blivit »Engelskt statsliv» (1940). Boken är ej ett förstahandsarbete utan har uppbyggts på litteratur, som redovisas i en särskild förteckning och ej i noter. Det är svårt att bilda sig en uppfattning av huru självständig boken är. Tydligt är i alla fall att det ej är någon osmält lärdom, som förf. demonstrerar. Ur vilka synpunkter han gjort sitt urval kan också vara svårt att säga. Längre bevarar man uppfattningen att det är de sociala synpunkterna, som varit bestämmande, men senare får man se honom på ett intressefångslände sätt ta upp konstitutionella problem utan sådana relationer. Rapsodisk karaktär har boken dock icke. Förf. har ett ovanligt fast grepp om både ämnet och läsaren. Minst klarhet vinner denne av det första kapitlet. Ett slag får han den upp-

fattningen att motsatsen mellan Tories och Whigs är en motsättning mellan jord och pengar, men strax därefter är det jordägande elementet lika konstitutivt för båda partierna. Om parlamentarismens uppkomst får man knappt något besked. Har det varit förf:s mening att lämna ett sådant?

Sedan följa ett par populära tidskriftsuppsatser av mindre betydelse, näml. »Litvinoff och freden» (1940), som icke kan anses höra statskunskapen till, om det också alltid är av värde att dess idkare äro väl orienterade i fråga om dagspolitikens realia; samt »Utanför regeringsformen» (1941), som på ett par sidor upprullar ett av den senaste departementalreformen aktualiserat författnings- och förvaltningshistoriskt perspektiv. Stor betydelse har däremot den likaledes populära uppsatsen »En forskningsuppgift» (1942) genom den utvidgning av statskunskapens domäner, som den föreslår i anknytning till tidigare i vårt land och även i England fördr. diskussion. Statskunskapen bör ej blott beskriva form och utreda kompetens utan också lära känna de krafter som arbeta i institutionerna och arten av den statliga verksamhet, som arbetet utlöser. Jag finner den föreslagna utvidgningen lofvärd i varje fall såsom den exemplifierats av förf. själv i »Debatt kring en lönestat, ett bidrag till historien om statens konstvårdande verksamhet» (1941) och »Staten och konsten i Sverige» (1942). Vi få i den senare, i vilken väl den förra uppgått, se icke blott huru staten i det fall rubriken anger utvecklats till en kulturstat utan också huru de sociala grupper, som under olika tider haft makten över statsviljan, ställt sig till den nya uppgiften. Särskilt intressanta äro de partier, som behandla statens inställning till konsten efter det demokratiska genombrottet i vårt århundrade. Den, som med beklagande måste konstatera, att Hessler aldrig fått tillfälle ägna någon uppmärksamhet åt vad som enligt hävdvunnen uppfattning är det centrala i svensk statskunskap och enligt min uppfattning alltid måste så förbli, nämligen just form och kompetens enligt gällande svensk grundlag, ännoterar med tillfredsställelse, att han framlagt ett specimen inom nybruten svensk mark, som visserligen är litet men också är gott. Sedan idén till den lilla boken koncipierats, bör den dock ej ha varit svår att genomföra. Framställningen är i stor utsträckning refererande. Endast ett par detaljmarkeringar skall jag göra. Den, som läser s. 12, får gärna det intrycket att mössorna voro fiender till konsten. Men å s. 11 har förf. utan att samtidigt nämna, att mössorna då sutto vid makten, omtalat, att konstakademien fick sitt anslag höjt. Av citat å s. 14 synes framgå, att man verkligen satt i fråga, att konstsamlingar, förvärvade för statsmedel, skulle tillhöra konungen, som reglerade staten. Har verkligen en så primitiv patrimonial åskådning kunnat göra sig gällande? Har det legat utanför förf:s uppgift att diskutera frågan?

Den aktualitet, som den nordiska förbundsstaten fick under det andra världskriget, är det tydligen, som föranlett Hessler att jämte sin kollega Brita Skottsberg utarbeta en framställning benämnd »Förbundsstaten, dess organisation och befogenheter» (1943). Det är den senare delen av ämnet som kommit på Hesslers lott. Uppgiften har givit förf. tillfälle att demonstrera en säkerligen god kännedom om både författningstexter och statsrättsliga auktorer, men något särskilt tungt vägande specimen har boken ej blivit. Den har närmast karaktären av en inventering. Jag instämmer

med den recensent, som kallat framställningen kompendieartad. Vi stå här inför ett fall då Hessler icke är vad han brukar vara, nämligen medryckande. Man kan också fråga sig, om förf:s underlåtenhet att själv taga ställning till de rättsliga problemen är betingad av bokens plan. Ett problem väckte mitt särskilda intresse, därför att det är likartat med det, som R. F. 12 i den lydelse den hade fram till 1921 aktualiserade. Det återfinnes å s. 111 f. Förf. relaterar de skilda meningarna men tar ej själv parti.

Tydligen i samband med fortsatta Geijerstudier har Hessler kommit in på det problem, som Fryxell och Geijer kommo i delo med varandra om, och ägnat det en lång historiografisk uppsats, som huvudsakligen lånat sin rubrik från Fryxell. Så visst som historiografien hör historien till är »Aristokratfördomandet, en riktning i svensk historieskrivning» (1943) närmast att betrakta som ett specimen i historia. Häremot må icke invändas, att då författningshistorien också hör statskunskapen till detsamma gäller om olika författningshistoriska åsikter. Det konstitutionella problemet intager tydligen av förf:s framställning att döma en ganska undanskjuten plats hos de auktorer, som få ordet i en lång följd från Dalin och framåt. Endast så kan man förklara det monotona ovett, som ända fram till Fryxell utöses över den svenska adeln. Detta blir förf. till sist så starkt att han ser sig föranlåten övergiva den passiva hållning, som jag påtalat i Geijerboken; och erinra om »det konstitutionalistiska frihetsprogram, som aristokraterna kämpade för». Hessler finner en slags motsägelse mellan den stora roll, som Geijer i sin spekulation tilldelade den, och den roll, som adeln enligt Geijers historiska framställning faktiskt spelat i vårt land. Han finner det också egendomligt att Fryxell, som politiskt hyllade den uppfattningen att adeln förr eller senare skulle försvinna och efterträdas av den verkliga aristokrati, som ägde den personliga förtjänstens dignitet, dock med sådan styrka kunde taga dess parti i dess forna kamp med konungamakten. Jag måste bekänna, att jag icke finner någotdera förundransvärt. Att mötivera detta kan jag här ej göra på annat sätt än att jag hänvisar till mina skrifter. Det hade varit en uppgift för Hessler att närmare utreda nämnda sammanhang och därmed slå en bro mellan sina tidigare författningshistoriska studier och sina Geijerforskningar.

I raden av särskilt namngivna arbeten möter till sist ett maskinskrivet sådant, å vars första blad läses »Geijer som politiker II. Hans senaste utveckling» (I manuskript t. o. m. 1841). Det måste med detsamma sägas, att det ej väger lika tungt som den tryckta bok, varå det utgör en fortsättning. Det är icke blott så, att den har mindre omfång och spänner över en kortare tidrymd. Den är ej heller så väl disponerad. Att den, fastän den har 291 sidor, blott har tre avdelningar beror säkerligen ej på någon oginhet mot läsaren. Man får intrycket att förf. ej haft någon detaljerad plan utan ofta oförmedlat kastar sig från det ena till det andra, från ekonomiska problem till konstitutionella och vice versa. Framförallt lider arbetet av den bristen att det ej är något avslutat helt. Vad det framför allt handlar om är Geijers steg från konservatism till liberalism, men någon uttömmande utredning om de motiv, som härvid voro bestämmande, har förf. ej blivit färdig med. Det kristna ledmotivet urgeras upprepade gånger men ej så differentierat som av Rodhe, vars stora Geijerbok förf. ännu knappast hunnit utnyttja.

På de subtilaste nyanserna i Geijers personlighetsfilosofi kommer förf. icke heller in. Jag tänker härvid på det uttalande av Geijer från 1738, som Rodhe anför å s. 343 f. och varav han drar den slutsatsen, att Geijer uppgivit kravet på förmedling mellan det allmänna och det enskilda, enär det individuella under vissa etiska betingelser av sig självt övergår till det allmänna. Det är ju en brytning med ståndsprincipen så god som någon. Huru godtyckligt året 1841 bestämts som tidsgräns framgår därav, att Hessler ej kunnat få med en så avgörande vändning i Geijers utveckling som hans accept av 1842 av den transcendentala deduktion av rättsförhållandet, som gjorts av Fichte i hans av Geijer tidigare kritiserade bok av 1796, och gick ut på att människan icke kan komma till fullt personlighetsmedvetande utan att tänka sig som en bland flera personligheter. Överhuvud rör sig det nya arbetet om Geijer ej på samma höga filosofiska plan som det gamla. I gengäld får läsaren stifta bekantskap med flera ekonomiska och sociala problem än i doktorsavhandlingen. Svårt är ofta att avgöra vad nytt förf. har att bringa i fråga om Geijers avfall, som tidigare ventilerats av många auktorer. En omiöskännlig nyhet torde uppvisandet av inflytelserna från Tocqueville vara. Knappast har man heller förut fått så noga veta, i huru många frågor Geijer vid 1840—41 års riksdag trots sin omvändelse gick emot den liberala oppositionen. I det riksdagshistoriska kapitlet kommer förf. flera positiva författningsproblem in på livet, men något egentligt nytt har han härvidlag lika litet att bjuda som i det kapitel om 1828—30 års riksdag, som avslutar doktorsavhandlingen.

Till nu avgivna skrifter har Hessler fogat ett tiotal recensioner, som visa hans förtrogenhet med nyutkommen litteratur. Någon större betydelse kunna de ju icke äga som specimina. Med en viss besvikelse annoterade jag, att hans recension av Wennerberg: K. M:ts och ständernas utgiftsinitiativ ej gav honom anledning till mer ingående grundlagstolkning.

Den slutförda resumén torde ha visat vad som särskilt utmärker sökanden Hessler. Han har först och främst ett ovanligt klart och redigt huvud. Allt vad han säger synes vara noga övervägt. Inom viktiga områden av ämnet besitter han en solid lärdom. Hans framställningssätt är medryckande. Sin huvudsakligaste meritering har han på den allmänna statslärans område. Vad han där åstadkommit genom sina Geijerstudier kommer att ha bestående värde. Av ett främmande statsskick; det engelska, har han visat sig vara en god kännare. Även med svensk författningshistoria har han förtrogenhet. Inom statskunskapens kärnområde, gällande svensk författning, har han knappt producerat någonting alls, men det lilla han åstadkommit på en av dess nyodlingar är gott och präglat av en viss originalitet. Gärna håller han sig till de delar av ämnet, som vetta mot filosofien och historien. Överhuvud gör han intryck av att vara en fin humanist. Hans produktion är icke stor, men man frestas om den, när den är som bäst, använda attributet förnäm. Jag förklarar honom kompetent till det av honom sökta ämbetet.

Docenten *Ragnar Simonsson*, som är född 1897, har både som student och docent varit knuten till Uppsala universitet. Därutöver har han varit verksam som läroverkslärare. Fil. kand.- och ämbetsexamen har han avlagt i ämnen, som bortsett från historia, vari han förvärvat betyget Med utmärkt beröm godkänd, ha ett mera avlägset samband med statskunskapen men givit honom en rik fond av humanistisk bildning. Påtaglig är hans franska inriktning. Han har betyget Berömlig i romanska språk och han har bedrivit studier vid två franska universitet.

Simonssons produktion är icke stor. Den domineras av doktorsavhandlingen »Millerands presidentur, en studie över presidentmakt och parlamentarism i Frånrike» (1938), som emellertid är ett framstående verk, belönat med betyget Med utmärkt beröm godkänd. Man kan tyvista om hurvida den är mer förtjänt därav än Heckschers och Thermænius' avhandlingar, som erhållit betyget Med beröm godkänd. Säkert är att den är ett fullgott docentspecimen, vittnande om ingående forskning i franskt parlamentariskt tryck m. m., djup inlevelse i fransk politik och ett ärligt och intensivt tankearbete. Det i underrubriken angivna problemet är ställt med skärpa och i regel hållet för ögonen boken igenom. De sidor, som Simonsson avfattat såsom en skildring av vad överhuvud hände av politiskt intresse under Millerands presidentur ungefär som man skriver om den eller den kungens regering, får betecknas som en mera tillfällig urspårning. De många resoneringar partierna äro synnerligen förtjänsfulla om de också ibland bli väl långdragna. Det mesta jag har att påtala är underlåtenhetssynder. Man kunde önskat att förf. närmare anknutit till det lilla, som den karga skrivna författningen hade att säga i ämnet, och framför allt givit en mer ingående analys av med den Millerandska krisen likartade kriser i Frankrikes historia sedan 1870. Än mer givande hade en komparativ aspekt varit. Samma problem, som Millerand brottats med, förhållandet mellan den oansvarige statschefen och de ansvariga ministrarna, har ju ofta framträtt i monarkien. Vi känna det från Sverige under frihetstid och 1900-tal. Man kunde önskat se framhått vad som ändock ger en presidents maktanspråk ett starkare demokratiskt berättigande än en konungs, nämligen att han alltid direkt eller indirekt funtar sin ställning på folkval och att hans funktionstid är begränsad i tiden lika väl som en folkrepresentants. Ett uteblivet återval kan vara en form för ansvarskrävande. Det intressantaste i fallet Millerand synes vara att han föll icke på grund av uppkommen dissonans mellan honom och ministrarna utan därför att han alltför mycket engagerat sig i deras politik. Han måste dela deras öde och avgå, när valen gått dem emot, därtill tvingad genom en ministerstrejk. Jag undrar, om det i en parlamentarisk monarki alltid ansetts otillbörligt att statschefen stöder sina rådgivare genom sin auktoritet. Till en ministerstrejk kan man väl däremot sägas ha haft en motsvarighet i Norge 1905.

Vid franska problem har Simonsson dröjt sig kvar länge efter att han fullbordat sin doktorsavhandling. Ja, han sysselsätter sig ännu ivrigt därmed. Vad han åstadkommit är dock blott småskrifter. Av trycket har han utgivit »Från Doumergue till Pétain» samt ett par »meddelanden» i Statsvetensk. tidskrift om den s. k. statsreformen. Den förra har synts mig icke minst intressant ur den kontinuitetssynpunkt, som till sist anlägges.

Ramen har dock varit för trång för att ett riktigt inträngande i de ideologiska förutsättningarna för Pétains auktoritära stat skulle bli möjligt. De senare äro liksom den rad maskinskriivna uppsatser, som Simonsson samlat under den gemensamma titeln »Statsreformen i Frankrike», föga märkliga. De äro genomgående deskriptiva. Medryckande äro de endast sporadiskt. Bäst eller åtminstone njutbarast synes mig Regeringsmaktens organisation och befogenheter.

Simonsson har också lämnat ett litet bidrag till svensk statskunskap, »Offentlighetsgrundsatsen i svenskt statsliv. Några historiska grundlinjer» (1944). Aspekten är icke vanlig, när det gäller ett längre historiskt skeende, och det kunde ha skrivits en hel avhandling om ämnet. Nu har det, som underrubriken anger, blott blivit grundlinjer, som ej bjuda mycket nytt. Med full konsekvens har ej heller urvalet gjorts. Som förf:s enda specimen i svensk statskunskap är uppsatsen rätt mager.

Simonsson har också presterat några vetenskapliga recensioner och en rad tidningsartiklar; huvudsakligen behandlande Frankrikes författningsproblem, alla särskilt numrerade men icke överbragta i det skick att de bekvämt kunna hanteras. Något väsentligt tillskott till förf:s meritering utgöra varken de förra eller de senare.

Docent Simonsson får såsom vetenskapsman anses karakteriserad genom vad jag redan sagt. Han har blott ett tungt vägande arbete att komma med och det ämne det behandlar tillhör ej statskunskapens mest centrala. Vad han därutöver inlämnat är både kvantitativt och kvalitativt obetydligt och hör därtill mestadels hemma i förf:s gamla intressesfär. Något demeriterande har han ej skrivit. Men till en kompetensförklaring kan jag ej sträcka mig. Jag nödgas förklara, att han ännu icke tillräckligt styrkt sin kompetens till det av honom sökta ämbetet.

Docenten *Edvard Thermanius*, som är född 1896, har avlagt sina lärdomsprov till större delen vid Uppsala, till en mindre del vid Lunds universitet och har utom i statskunskap höga betyg i så väl historia som geografi. Hans akademiska lärareverksamhet företer den egendomligheten att den varit knuten till alla de fyra universitet och högskolor, som rimligen kunnat komma i fråga. Först blev han docent i Uppsala, senare i Lund, där han fungerat den längsta tiden, därefter i Göteborg och nu är han docent i Stockholm. Med skäl skulle han kunna säga, att ingen fyllt en akademisk bana liknande hans. Han har också fungerat som professorsvikarie så väl i Uppsala som i Lund. Som fakultetsopponent, resp. lärarerrådets opponent, har han tjänstgjort både där och i Göteborg. Hans examina ha också varit inriktade på vinnande av lektorskompetens. Han har varit lektor i Kalmar och Göteborg och är det nu i Stockholm. Därjämte har han fungerat som rektor och föreståndare för provårskurs. I stor utsträckning ha hans krafter tagits i anspråk i folkbildningsarbetets tjänst. Hela Sverige känner honom som radioföreläsare. Han har engagerats i en kommittéutredning, som hade den gemenskapen med förevarande ärende att den av-

såg det akademiska befordringsväsendet. Han har biträtt Informationsstyrelsen i en rad angelägenheter, som bl. a. avse pressens verksamhet och har sedan haft först dess och senare Utrikesdepartementets uppdrag att utarbeta en framställning över Sveriges utrikespolitik under det andra världskriget. Slutligen må nämnas, att han i forskningssyfte företagit en mängd resor inom både Sverige och andra europeiska länder. Att de ej utsträckts till den nya världen beror på kriget.

Sitt vetenskapliga författarskap startar Thermænius med en Verdandskrift källad »Finlands frihetskamp 1914—1919» (1923). Den ger förf. tillfälle att ytligt skildra finsk författningsutveckling under en kortare tid. Någon egentlig betydelse i detta sammanhang har den på grund av sin populära läggning icke. Någon större betydelse ha heller icke ett par därefter följande korta personhistoriska skrifter, av vilka den ena handlar om »Carl Ifvarson» (1926). Men de aktualisera genast det problem, som sedan nästan varje skrift av Thermænius ställer en inför, nämligen »vad är statskunskap?».

Thermænius' första bok av verklig vetenskaplig betydelse är doktorsavhandlingen, kallad »Lantmannapartiet, dess uppkomst, organisation och tidigare utveckling» (1928). Den bedömdes med det icke ovanliga betyget med beröm godkänd men belönades sedan med icke mindre än tre pris eller premier. Detta är något ovanligt, och ovanlig är också boken. Det epitet, som den särskilt gjort sig förtjänt av, är banbrytande, vad ju också framgår av prof. Brusewitz' förklaring till protokollet, att dess författare blivit i stånd att på ett betydelsefullt sätt bryta väg på ett hos oss hittills så gott som obearbetat forskningsfält. Till stor del vilar den på material av privat art, som det kostat mycken möda att samla och varit ännu svårare att bearbeta, så att fasta konturer vinnas. Men Thermænius har lyckats. I det stora hela har boken en fast komposition. Den kommer också med flera betydelsefulla upptäckter. En förelöpare till lantmannapartiet från 1862—63 års riksdag har påträffats, och partiets egen tillkomst vid den första kammarriksdagen har klargjorts på ett förträffligt sätt. På sätt och vis ha dessa forskarbedrifter mer historisk än statsvetenskaplig prägel, och tvist kan alltid uppstå, om boken mest hör historien eller statskunskapen till. Kanske är det förra alternativet det riktiga. Här är dock särskild anledning betona dess värde som statsvetenskapligt specimen. Förf. har likmätigt den realistiska läggning, som präglar hans produktion från början till slut, inriktat sig på statskicket sådant det verkligen gestaltar sig och funnit det vara på tiden att de faktiska statsorgan, partierna äro, få dela den uppmärksamhet, som länge odelad ägnats de legala. Och han har då funnit lämpligt börja med det första verkligt organiserade partiet under 1800-talet. På ett berömvärdt sätt har han hållit de statsvetenskapliga synpunkterna uppe. Ständigt har han uppmärksamheten inriktad på sådana ting som partiorganisation, partidisciplin, partitaktik. Förhållandet till regeringen, som var av avgörande betydelse vid partiets bildande, blir sedan en röd tråd intill slutet. Partiets sociala sammansättning blir också väl beaktad. Särskilt förtjänstfull är analysen av »valrörelsernas» resultat. Statistiska metoder komma därvid till användning.

Vissa anmärkningar anser jag dock vara motiverade. Det i och för sig fångslande slutkapitlet passar så till vida icke ihop med boken i övrigt, som det icke respekterar den tidsgräns som satts för framställningen som helhet. Man kan också tycka, att förf., som uppsparat partiets formella program, fäst allt för liten uppmärksamhet vid det som mer än annat var dess reala, avvecklingen av grundskatter och indelningsverk. En kameral inventering hade varit önskvärd i anknytning till Thomsons doktorsavhandling om grundskatterna. Icke för intet har den underrubriken »ett bidrag till lantmannapartiets förhistoria». Framför allt frapperas man av förf:s ringa intresse för de konstitutionella problem som aktualiseras. Särskilt tycker man, att det är egendomligt, att när indignationen över regeringens ingripande i folkets fria självbeskattningsrätt framställes såsom ett motiv för partiets bildande vi ej få någon utredning av vari kränkningen bestod. Å andra sidan förvånas man över att förf. gör ett problem av sådant som ej var ett problem. Å s. 38 uttalar han sin förundran över att bondeklassen, som med sådan styrka var företräd i andra kammaren och som veterligen ägde majoritet i åtskilliga landsting — — icke kunde ernå en ens tillnärmelsevis adekvat representation i den första. Förklaringen ger ju förf. själv några rader längre tillbaka på samma sida och å s. 106 och 361. Egendomlig är också förf:s förklaring s. 393, att stortinget den 9 juni 1880 beslöt att utfärda den av det tre gånger om beslutade grundlagsändringen som gällande grundlag. Vad det beslöt var ju en till konungen ställd begäran, att han skulle så göra. Slutligen kan jag icke låta bli att inlägga en gensägelse mot att förf. talar om det nya »statsskick» Sverige erhållit 1866. Jag har alltid föreställt mig, att vi ännu alla förändringar till trots leva under det statsskick, som skapades 1809.

Huru mycket beröm jag än känner mig uppfordrad att ge Thermænius' gradualavhandling, finner jag det ändock obestriddigt att den ligger på statskunskapens periferi, vad ju till en del förklarar dess banbrytande karaktär. Det är nämligen naturligt att de centrala partierna av en vetenskaplig disciplin först bli uppluckrade; därefter vänder man sig till utkanterna. Ur specimenssynpunkt hade det därför varit klokt, om Thermænius snart vänt sin uppmärksamhet till ämnets centrum, som alljämt bjuder på nya uppgifter. Under alla förhållanden kunna ständigt nya synpunkter läggas å vad som sedan gammalt är känt. Thermænius har emellertid föredragit att länge dröja sig kvar inom sin första intressesfär, inom vilken han tydligen trivs synnerligen väl. Resultatet därav har också blivit en rad publikationer, varigenom han blivit vår främste kännare icke blott av svenskt partiväsen överhuvud utan kanhända av hela vår politiska historia efter representationsreformen.

Ett par år efter disputationen har Thermænius kompletterat sin bok om lantmannapartiet med en aktpublikation, benämnd »Svensk Bondepolitik, Memoirer och Brev» (1931). Publikationen är tydligen en stor forskningsmerit även om inledningen ej innehåller något egentligt nytt utöver vad Thermænius förut låtit oss veta. Den tillgivenhet han förvärvat för lantmannapartiets ledande män har också avsatt som resultat ytterligare små biografier, näml. över »Anders Peter Danielsson» (1931) och »Nils Larsson i Tullus» (1934), i samband varmed också må nämnas den välskrivna och sär-

skilt ur psykologisk synpunkt intressanta biografien över »Louis De Geer» (1931) och — fast långt senare — »Karl XV» (1943). Mest handla de dock om politiken över lag. De konstitutionella problemen framtråda föga; icke ens i minnesteckningen av »det nya statsskicket» upphovsman äro de ledmotiven. Men Thermænius har också vänt sin uppmärksamhet till andra svenska partibildningar och partiåskådningar. Så i den lilla essayen »Höger, unghöger, yngre höger» (1931), som också ger ett stycke svensk bildningshistoria men lider av det felet att rubriken ej riktigt svarar mot innehållet. Även andra ungdomspartier än högerns bli nämligen redovisade. Också märkas bland Statsvetenskaplig tidskrifts översikter och meddelanden »Nya svenska partiprogram» (1933) och »Nationalsocialistiska partibildningar i Sverige» (1933), som äro helt enumerativa men vittna om den uppmärksamhet, med vilken Thermænius följer även de ur maktsynpunkt obetydligaste partiskapelser. Men även en utländsk partiföreelse har Thermænius uppmärksammat. Det sker i den rätt omfattande tidskriftsuppsatsen »Den engelska fasciströrelsen» (1934), som är ett resultat av förf:s resa till England och vittnar om allvarliga förstudier men ej gett honom anledning att fördjupa sig i fascismens ideologi. Slutligen må i detta sammanhang nämnas den ett ark långa essayen »Den tredje statsmakten — propagandan» (1937) som handlar om det viktigaste av alla partivapen och är ett lyckligt försök till statskunskapens utvidgning i sociologisk riktning.

Alla nu senast omnämnda skrifter på partiväsandets område ställas i skuggan av tvenne skrifter, vid vilka jag skall uppehålla mig något längre.

»Sveriges politiska partier» (1933) är en systematisk framställning av det nutida svenska partiväsendet överlag. Som sådan hör boken omisskänligen statskunskapen till. Om någon annan vetenskap skulle göra anspråk på den skulle det vara sociologien. Den är otvivelaktigt ett resultat av ett ingående forsknings- och samlingsarbete, utfört som det ju heter i fält, och vittnar om en berömvärd opartiskhet. Den för genom sin systematiska uppläggning på sätt och vis i tankarna Ostrogorkis och Michels' arbeten men saknar vetenskaplig apparat. Den är icke heller jämförlig med den avhandling, Staten och partiväsendet, som 1939 ventilerades vid Lunds universitet. Om något intensivare tankearbete vittnar den icke. Det borde väl icke varit svårt att anlägga stora principiella synpunkter å materialet. Mot systematiken kunna också anmärkningar göras. I början behandlas partierna vart och ett för sig, varvid ungefär samma organisatoriska drag ständigt återkomma. Redogörelserna äro tröttande som ämbetsinstruktioner, och man känner saknad efter den rikedom på former, som legala författningar gärna erbjuda, helst om de äro naturvuxna. När förf. senare tager alla partier under ett, blir han mera underhållande, men vad han har att meddela är ibland av väl enkelt slag. Men boken har ju ett populärt syfte.

Mera preciserade anmärkningar skall jag endast rikta mot vad som ur förf:s synpunkter ter sig rätt oväsentligt, men icke kan undgå att förarga den som gjort frihetstiden till föremål för sitt specialstudium. Förf. föreställer sig, att den strof av Jacob Wallenberg, varmed han inleder sin bok, chockerat hans samtid. Det finns dock gott om uttalanden från frihetstiden, som visa huru väl man förstod partiväsandets omistlighet för statsskicket, sådant det de facto utvecklats sig. Till en visdom av sådant slag har

därför icke, såsom förf. i bokens sista stycke föreställer sig, vår tids demokratiska stat någon prioritetsrätt. Förf. har också saknat blick för i vilken grad de två parlamentariska partierna under frihetstiden överbyggde gränserna mellan stånden, och han har icke reda på att mot frihetstidens slut partierna fortlevde mellan riksdagarna i gestalten av stora landsorganisationer. Härom står det närmare att läsa hos Malmström. Tydligt är Thermænius' författningshistoriska vetande rätt begränsat.

Vida högre kvalificerat är »Riksdagspartierna» (1935), som ingår som sista del i det stora riksdagsverket. I det visar sig Thermænius från sin allra bästa sida. Förträffliga äro de allmänt orienterande två första kapitlen, men även den följande framställningen parti för parti, period för period, fyller stora anspråk. Stringensen är värd erkännande. Genomgående förstår förf. att hålla i blickpunkten formfrågorna och tar ej mer med av sakfrågorna än som är nödvändigt för sammanhanget. Ändock förstår man, huru djupt insatt han är i tidens hela politik. Mest fängslande är kanske skildringen av äldre tider, som nu ingen minns. Men man har också gott av att se senare tiders ännu i friskt minne levande förhållanden ytterligare klarlagda. Framställningen är underhållande utom när han säkerligen på grund av sitt uppdrags natur faller in i långa uppräknningar. Endast undantagsvis brister Thermænius i klarhet. Så å s. 139. Jag lyckades ej heller riktigt förstå den å s. 265 angivna skillnaden mellan lantmannaparti och bondeförbund. Herremän ha ju också varit med i det senare.

Boken är rik på distinktioner, som vittna om förf:s förmåga av intelligent diagnos. Ibland kan man dock diskutera, om de äro givande eller ens riktiga. Framför allt skulle jag vilja ifrågasätta värdet av termen »i modern mening», som Thermænius synes ha förälskat sig i. Den säger så litet, då vi i vår tid ha partier av så skiftande slag och varje slag har sin motsvarighet i gången tid. Lantmannapartiet betecknas som vårt första moderna parti samtidigt med att det framställles som ett återupplivat bondestånd. Håri ligger så till vida ingen motsägelse som Thermænius själv betecknar stånden som partier (s. 29), men dylika partier hörde väl om något det förflutna till. Avgörande är att lantmannapartiet tillhörde det slags både i äldre och nyare tid förekommande partier, som kallas intressepartier. Ett vida mer avgörande genombrott äger rum med tullstriden, men något nytt kommer endast till stånd, om man mäter med de närmast föregående årtiondenas mått. Protektionister och frihandlare överbygga den motsättning mellan stad och land, som varit lantmannapartiets förutsättning, men när de var och en i sin fålla samla både »herrar» och bönder utföra de endast samma sorts nivellerande gärning, som frihetstidens hattar och mössor, då de under sina resp. baner samlade ledamöter av alla fyra stånden. Också härvid är det något förgånget som återuppstår. Avgörande är att åsiktspartier kunna sägas träda i stället för ett intresseparti. Än större blir likheten med frihetstiden när konservativa och liberala till skillnad från lantmannapartiet, som ju enligt Thermænius kunde rymma meningsskiljaktigheter i de mest vitala riksvärdande ärenden, ställt upp mot varandra klart utformade program i de flesta politiska frågor. Vad Thermænius särskilt tänker på, när han talar om ett närmande till ett modernt partibegrepp, är väl snarast den större eller mindre fastheten i partibandet. Men här-

vid kommer det enligt min mening mindre an på att förklara, att ett visst steg skulle vara avgörande, än att sorgfälligt annotera steg för steg. Det gör Thermænius också. Särskilt fäste jag mig vid den betydelse han tillmätte Staaff i fråga om partiets sammansvetsning till en enhet. Med rätta framhåller han det egendomliga i att just denne politiker, proportionalismens energiske motståndare, dragit dessa konsekvenser av proportionalismens seger. Det hade dock varit tacknämligt, om Thermænius också diskuterat vad Staaff just i sin kamp mot sagda valsätt, när det först föreslogs, hade att säga om betydelsen av ett majoritetsparti i Andra kammaren såsom bas för en stark regering. Engelska förebilder ha ju då hägrat för hans syn.

Under den tid Thermænius producerat nu angivna skrifter rörande partier och partiväsen har han också medhunnit annat, som därmed står i närmare eller fjärmare samband eller också helt fristående ting.

Först märkes hans lilla avhandling om den stora partiparaden i Sveriges riksdag, »Remissdebatten» (1931). Ämnet har förut ej behandlats. Materialet har genomgåts med klar urskillning av vad uppgiften kräver. Någon svårighet att uppsåra det förefinnes dock ej, då det ligger in på näsan. Några överraskande resultat ha ej nåtts och stå säkerligen icke att nå. Oproportionerligt mycket arbete har nedlagts på statistiken. Intressant är påpekandet av institutets ursprung i praktiska behov och av dess relation till interpellationsinstitutet och R. F. § 107.

»Från konstitutionalism till parlamentarisk demokrati. Några synpunkter på Sveriges författningsutveckling efter 1809» (1933) är icke något gott specimen. Något nytt av intresse erbjuder det knappast. Dispositionen är ej god trots all omsorg förf. nedlagt just på denna uppgift. Samma sak säges flera gånger. Man kan också iakttaga en glidning i begreppen. Då förf. i samband med maktens förskjutning från konung till statsråd och riksdag å s. 322 antyder en strävan att ge en fjärde maktfaktor, folket, större utrymme i författningen, så väntar man att få höra något om en ökning av dess makt av rättslig eller faktisk art, men vad förf. i stället huvudsakligen uppehåller sig vid är utvidgningen av elektoratets numerär genom rösträttsreformerna. Betänkligast är att förf. s. 319 talar om en riksdagens rätt i kraft av R. F. § 57 att ensam bestämma statsinkomsterna. Han kan väl icke vara okunnig om att staten har andra inkomster än skatterna.

I ett visst samband med sistnämnda skrift står »Ministärskiftet den 19 april 1880» (1944). Detta ses nämligen ur synpunkten av vad det betytt för konstitutionalismens utveckling till parlamentarism. Synpunkten är otvivelaktigt statsvetenskaplig, men den metodiskt säkra genom en särskild källkritisk undersökning »Källorna till Louis De Geers Minnen» (1941) förberedda undersökningen blir mest till fromma för historien. I stort sett känner jag mig övertygad av bevisföringen. Endast i fråga om den roll av regeringsprogram, som förf. tillerkänner kung Oskars P. M., vill jag reservera mig. Avgörande för vad program Posse skall anses ha trätt in för, är dock det förslag, hans regering 1883 framlägger i försvarsfrågan, och detta går ju utan minsta tvivel tillbaka på lantmannapartiets anbud 1877 och 1878.

Helt utanför »partilinjerna» ligger »Geopolitik och politisk geografi» (1937). Tydligen har den jättestora tidskriftsuppsatsen, som publicerats året efter det att Thermænius kompletterat sin examen för vinnande av lektors-

kompetens, tillkommit i samband med hans geografiska studier vid Lunds universitet. Den roll, Kjelléns statslära spelar i framställningen, visar dock hän till förf:s tidigaste studietid vid Uppsala universitet såsom den tid, då intresset för ämnet först vaknade. Jag är glad att Thormænius icke positivt engagerar sig för de lärar som han återger. Hans tydliga syfte har varit att skriva en geopolitisk litteraturhistoria eller huru jag skall uttrycka mig. Min huvudsakliga anmärkning mot denna är att den är alldeles för omständlig. En viss beundran för det bisarra »politikens system», vari Kjellén ville inordna sin geopolitik såsom en första huvudavdelning, synes han dock hysa. Resignerat omtalar han visserligen att »statskunskapen i Sverige — — — praktiskt taget blivit detsamma som statsförfattningskunskap i vidsträcktaste mening», men omedelbart efteråt tillkännager han i fråga om geopolitiken en önskan att svensk forskning icke måtte göra sig »urarva på detta område, vars banbrytare var en svensk man»; diskutabelt vore endast, huruvida den politiska eller den geografiska disciplinens målsmän skulle vetenskapligt utbygga densamma. Själv har jag intet emot att geografien ger geopolitiken husly. Att statskunskapen skulle göra det vill jag på allt sätt söka avvärja, så vida icke däri blott ligger att geografiska synpunkter lika väl som låt oss säga sociala och ekonomiska må anläggas å författningar och författningstliv. Fullständigt delar jag den uppfattning, som Kjelléns efterträdare på den Skytteanska lärostolen gjort gällande, nämligen att Kjelléns statslära och speciellt tydligen den geopolitiska delen därav, »betydde i själva verket ingenting mindre än ett hot mot statskunskapen som vetenskap. Mitt ogillande avser även den organiska statslära, som Kjellén förkunnar, oavsett om den är eller icke är en förutsättning för hans geopolitiska system. Den kritik, som Thormænius ägnar denna statsuppfattning, i förbigående sagt hans enda bidrag till den allmänna statsläran, är klokt avvägd och enligt min mening det värdefullaste i uppsatsen.

Det är förklarligt att en forskare, så förtrogen med senare tiders svenska historia som Thormænius, skall ha engagerats i skilda försök att popularisera våra hävder. Upprepade gånger har det skett. Icke mindre än tre små bidrag har han lämnat till Svenska folket genom tiderna, av vilka dock endast två ha med statskunskapen att göra, näml. »Det nya statsskicket» (1939) och »Demokratiens genombrott» (1939). Jag finner intet av dessa särskilt märkligt. I en rapp och medryckande Verdandiskrift har han givit en exposé av »Sveriges politiska historia efter 1809» (1937). Och slutligen har han i den å Gleerupska förlaget under utgivning varande Svenska folkets historia givit en ganska fyllig, i maskinskrift företedd skildring av »Svenska folkets historia 1857—1866». Den är ett så förtjänstfullt verk, att jag livligt beklagar, att sagda folk ännu åtta år efter att det fullbordats väntar på dess tryckning. Förf. kan konsten att rycka läsaren med sig t. o. m. när han framlägger massor av statistiska uppgifter. Det vimlar av konkreta och belysande smådrag utan att fördenskull det viktigaste bortskymmes. Befriande är den över all nationell självförhåvelse högsta realistiska fördomsfrihet med vilken förf. berättar om Sveriges ställning till den danska frågan. Men jag måste beklaga, att förf. har så litet att säga om en hel rad av de konstitutionella problem, som aktualiserades under perioden. Särskilt stor

betydelse som meritering i statskunskap har den i och för sig utmärkta framställningen icke.

I maskinskrift har förf. bifogat »Studier rörande Sveriges statskick efter författningsrevisionen 1916—1921». Ännu så länge synas mig studierna ej vara tryckfärdiga utom den sista »Etatismen», som är utmärkt. Av de övriga har särskilt »Konungen», vari förf. diskuterar en rad uppräknade fall av personligt ingripande från statschefens sida under det andra världskriget, fångslat min uppmärksamhet, men jag kan ej finna analysen givande. Märkligt är att medan Konungen i sitt börggårdstal på 85-årsdagen talar om vad en konstitutionell konung kan tillåta sig talar förf. om den parlamentariske. Otvivelaktigt ser hans majestät klarare, var problemet ligger, än docent Thermænius. Vad det avser är förhållandet mellan den oansvarige konungen och hans ansvariga rådgivare alldeles oavsett om dessa äro riksdagens förtroendemän eller ej. Intet hindrar, att samma problem kunnat aktualiseras redan under förra århundradet, ja fråga är om icke också verkligen så skedde. Skada är att förf. ej haft nog författningshistoriskt vetande för att aktualisera frihetstiden, då det viktigaste blivit sagt, som kan sägas i fråga om förhållandet mellan konung och råd. Så mycket om samlingens i varje fall sensationellaste uppsats. Jag kunde också vilja rikta anmärkningar mot andra uppsatser, men avstår, då de väl mest äro tänkta som utkast. Som anmärkare uppträder jag icke, när jag i anledning av vad Thermænius i »Statsministern» säger om »ledaren» rekommenderar honom närmare sociologiska studier, och i anledning av vad han i andra uppsatser säger om förvaltningens politisering och yrkespolitikerna i riksdagen utbeder mig något, som han annars ej är njugg med, nämligen statistik. I tidens fullbördan kan säkerligen av »studierna» bli en fångslande bok.

Studierna över den svenska remissdebatten ha lett förf. över till ett likartat engelskt institut, adressdebatten, som han utreder i en bok på 236 sidor, kallad »Adressdebatten i underhuset, en studie i parlamentarisk teknik och tradition» (1942). Det är en lycklig expansion. För första gång har Thermænius kommit ett oomtvistligt författningsproblem in på livet och det t. o. m. det kanske centralaste av alla, parlamentarismens problem. Boken är resultatet av ingående studier av primärmaterialet, underhusets protokoll framför allt, vad förvisso måste anses såsom en stor merit. Resultatet är aktionsbjudande, även om jag har svårt att avgöra, om det är helt originellt. Adressdebattens ursprung utredes i en rad historiska kapitel, varefter följer en systematisk framställning av den nutida adressdebatten. Riktigt sluta sig de olika avdelningarna icke till varandra, ty i den sistnämnda nödgas förf. gång efter annan gå tillbaka bortom det år, 1890, då han anser att nutiden börjar. Felet blir ej mindre därför att förf. vet vad han gör. Bokens reala förtjänster äro dock stora och det även när förf:s teser kunna diskuteras. Å s. 54 framhäver han betydelsen av den insikt man vunnit om att trontalet var produkten icke av konungens utan av ministrarnas politiska klokhet och skriftställartalang; ett korollarium härav var att de ledamöter av underhuset, som så önskade, utan att hämmas av hänsyn till den föregivne författarens och talarens höga person hade full rätt att kritisera det. Både tidigare och senare förekomma dock enligt förf:s egen framställning att monarkens, den levandes eller den nyss hädangångnes,

person dras in i debatten på ett sätt som man av skilda orsaker ej skulle tillåtit sig i Sverige vare sig under storhetstiden eller frihetstiden. Överhuvud skulle jag velat se förhållandet mellan den engelske konungen och hans ministrar belyst genom jämförelser med svensk konungs förhållande till sina rådgivare. Vilken roll spelade satsen: *the king can do no wrong?* Klarast och överskådligast synes mig den systematiska avdelningen vara. På ett förtjänstfullt sätt kompletteras Jennings' framställning i fråga om underhusets tidsschema och möjligheten eller omöjligheten för den enskilde ledamoten att göra sig gällande. Synnerligen plausibel synes mig det kanske viktigaste resultatet av förf:s undersökning, nämligen att en ändring av adressen just i det fall blir ett medel att störta en ministär att dess parti kommit i minoritet vid valet utan att något annat parti ensamt uppnått klar majoritet. Utmärkt är också vad förf. säger om adressdebatten som instrument för upplysning och propaganda. Det är i sådana sammanhang Thermænius gör sig som bäst.

Bland Thermænius' *specimina* finns också en elementär lärobok kallad »Svensk statskunskap med samhällslära», tryckt av Hermods Korrespondensinstitut men utan tryckår. Sin rubrik likmätigt innehåller den mångahanda om Sveriges ekonomiska och sociala förhållanden, som även en *politices* professor bör vara förtrogen med. Dessa partier har jag dock lämnat åt deras värde. Däremot har jag i stickprovets form granskat de partier, som handla om Sveriges legala författning, sådan den utgestaltas i grundlagarna, och om vår förvaltning. Jag föreställer mig, att Thermænius tänkt sig dem såsom ett försvarsarbete, ett slags kompensation för felande statsrättslig meritering. Mycket vill jag dock ej ge för en så elementär bok som en skolbok i en professorskonkurrens. Någon verklig merit kan den icke bli, även om den är korrekt. Däremot kan den bli demeriterande, om den är oriktig.

Jag anför följande anmärkningar utan något krav på fullständighet.

I brev 1 s. 14 upprepas det gamla påståendet att ständerna under Karl XI frånhänt sig bestämmanderätten över beskattningen. Även bokens unga läsare måste dock fråga, huru detta hänger ihop. I händelse av krig åtogo sig ständerna, säger Thermænius, en viss årlig bevilling. Om förhållandena under fred, som ju dock skulle ha blivit det normala, om enväldet fortsatt till dags datum, är det aldrig tal.

I samma brev s. 16 avfärdar den främste kännaren av nutida svenskt parti-väsen frihetstidens partier ungefär så som sed var under 1800-talet. Den som tror, att felet i frihetstidens författning var dess partiväsen, har icke hunnit fram till Stavenows ståndpunkt.

I brev 2 s. 5 upprepar förf. sin gamla villfarelse att beskattningsmakten består i bestämmandet av statens inkomster och glömmer att upptaga statsutskottet bland de kontrollerande utskotten. Om han härtill svarar, att denna dess befogenhet ej fanns angiven i regeringsformen, så svaras, att han omnämner statsrevisorerna, vilka liksom statsutskottets kontrollmakt först omtalas i 1810 års R. O.

I brev 3 s. 14 säger förf., att när regeringsformen talar om konungen såsom den handlande den i regel menar konungen i statsrådet, K. Maj:t; i vissa fall måste dock uppenbarligen alltjämt avses konungens person. Så suddigt uttrycker sig dock icke en grundlag, som begär att tillämpas efter ordalydelsen. Den avser med konungen alltid hans m:t konungen. Det är en annan sak att den, efter att i § 4 ha förklarats, att konungen allena styr riket, i samma § tillägger, att han i en rad »nedanföre» angivna fall inhämtar råd av ett statsråd, och i § 7 bestämmer,

att alla regeringsärenden med ett par undantag skola inför konungen i statsrådet föredragas och där avgöras.

När det i skilda brev omtalas, att man kallar konungen i statsrådet för k. m:t, borde det också omtalats, att samma benämning appliceras på de två domstolar, som döma konungens dom. Och när det sägs, att de tio statsdepartementen tillsammans utgöra k. m:ts kansli, borde också, när justitiekanslär och nedre justitierevision komma på tal, dessa hänförts dit.

Vad förf. säger i brev 4 s. 13 om granskning av lagförslag vore riktigt, om det applicerades på högsta domstolen enligt 1809 års ursprungliga regeringsform. I dag som är finns det många andra lagar än de i R. F. § 87. omnämnda. Endast i den mån hänvisning sker till § 87 skall om dem lagrådet höras. Så göres t. ex. i R. F. § 17 men ej i R. F. § 57 m. 2. I senare lagrum är det dock fråga om så viktiga lagar som kommunallagarna.

Uppgiften i brev 4 s. 24 att professorerna i Uppsala och Lund deltaga i ärkebiskops- resp. biskopsval är föråldrad. Den fröjden får icke en ny professor Skytteanus vara med om.

I brev 6 s. 1 f. borde en så god pedagog som lektor Thernænius ha närmare uppehållit sig vid skillnaden mellan »upplösa» i grundlagens mening och i vanligt språkbruk. Den blir ej klar av hans framställning.

I samma brev s. 6 underlåter förf. att omtala, att även annan ledamot av statsrådet än de två där nämnda kan få lämna upplysningar i utrikesutskottet.

Framställningen i samma brev s. 15 om lagstiftningsmakten är mycket suddig. Om förklaring av kommunallag har grundlagen intet att förmåla. Om förklaring av å ena sidan grundlag, å den andra civil-, kriminal- och kyrkolag har den däremot särskilda bestämmelser i resp. R. F. § 83 och R. F. § 88. Ordet »således» är därför malplacerat. Det räcker vid grundlagsstiftning ej heller med k. m:ts och riksdagens samstämmade beslut. Det senare beslutet skall ha fattats på två lagtima riksdagar med val emellan till Andra Kammaren. K. M:t »utfärdar» ej heller utan vidare som lag vad riksdagen beslutat i enlighet med en motion. Dessförinnan måste konungen ha fattat ett positivt beslut och meddelat riksdagen sitt bifall till dess åstundan.

I samma brev s. 16 återkommer förf. till sin gamla villfarelse att riksdagens beskattningsrätt innebär en rätt att bestämma statens inkomster och lägger därtill, synes det, den nya att dess makt över utgifterna grundar sig på praxis. Meningen kan dock tänkas vara att det enbart är ensamrätten som har denna rättsgrund. Om han har denna mening, så hindrar den honom likväl icke att omedelbart efteråt förklara, att regeringen har initiativet — den bestämda formen anger, att det är fråga om en ensamrätt — beträffande både statsutgifter och statsinkomster. Riksdagen skulle således i trots av förstnämnda ensamrätt ej kunna bevilja andra vare sig skatter eller anslag än dem k. m:t begär. När förf. skall motivera sin tes, verkar han dock osäker. Det är regeringen, som utarbetar statsverkspropositionen, och denna följes i allt väsentligt av riksdagen. Man kan tänka sig, att förf. å sin sida tänkt sig att avvikelserna bestå i nedprutningar och att svensk rätt i detta fall är lika med engelsk. Av Malmgrens kommentar av R. O. § 39 skulle han dock kunnat inhämta, att riksdagsmän ej anses förhindrade att väcka motioner i statsregeringsfrågor överlag och att dessa remitteras till statsutskottet. Till sist förklarar förf., att riksdagen alltfört begagnar sig av rätten att både i stort och smått bestämma statsregleringen.

Längre ned på samma sida förklarar förf., att kronans domäner icke få av konungen avhändas kronan och att ingen förändring i rikets mynt till skrot eller korn kan ske utan riksdagens bifall. Den ungdom, som läser detta, frågar säkert, om konungen ej ens under angivna villkor kan avhända kronan domäner. Att svaret måste bli ett »jo» framgår ju oförtydligt av R. F. § 77. Någon sorts förväxling med R. F. § 78 måste ha ägt rum.

I samma brev s. 17 inräknas nu verkligen statsutskottet bland de utskott, som utöva kontroll över rikets penningförvaltning, men därtill lägges alldeles omotiverat jordbruksutskottet.

I sitt referat av R. F. § 107 återger förf. »äge» i fråga om konstitutionsutskottet med samma »kan», som av grundlagstexten först användes om riksdagen. Att en plikt för utskottet föreligger torde dock vara allas mening.

I samma brev s. 21 ger förf. en alldeles vilseledande framställning av riksdagens makt över utrikespolitiken. Enligt denna är det blott viktigare fördrag, som kräva riksdagens godkännande för att bli giltiga. Av R. F. § 12 framgår dock tydligt, att ett sådant krav är uppställt för varje överenskommelse med främmande makt, därest den angår fråga, som riksdagen enligt regeringsformen äger allena eller med konungen avgöra, frågan må sakligt sett vara så obetydlig som helst. Det stannar dock ej vid nämnda onöjaktighet. I fortsättningen låter förf. regeringen avsluta även viktigare traktater utan riksdagens godkännande, för den händelse dessa måste hållas hemliga. R. F. § 12 m. 2 använder däremot uttrycket »skulle i något fall rikets intresse kräva». Malmgren inbegriper därunder mycket riktigt också det fall att ärendet är av så brådskande natur att riksdagen ej hinner inkallas.

Den gjorda granskningen, som för ingen del får anses som en finkamning, — ännu i skrivande stund upptäcker jag nya fel — ger ett ganska nedslående resultat. Thermænius brister — det är tråkigt att behöva påpeka det, men min ämbetsplikt kan ingen ge mig dispens ifrån — på ett betänkligt sätt i fråga om statsrättsligt akribi. Och det är i flera fall för hela vår författning centrala ting, varom han har bristande kunskaper. Vad som påtalats skulle vara nog för en inkompetensförklaring i ämnet statsrätt. Detta hindrar dock icke, att boken har sina förtjänster, när det gäller att ange »huru det verkligen går till». Jag vet, att Thermænius anser detta vara statskunskapens viktigaste uppgift.

Såsom ett specimen i komparativ statskunskap skulle man gärna vilja beteckna »Monarkien i vår tid, några fakta och reflexioner» (1945). Någon principiell uppläggning har uppsatsen dock icke. Vad den innehåller är snarast en inventering av nämnda statsforms personliga tillgångar och möjligen även de folkpsykologiska faktorer, som hålla den vid liv. Något vetenskapligt djup har undersökningen icke, men framställningen är i hög grad underhållande. Man är frestad att tala om elegans. Man hör också ha lov vitsorda den både oräddhet och finkänslighet, med vilken förf. nalkas det ömtåliga ämnet.

Bland Thermænius' specimina förekommer också en ovanligt stor mängd helt populära uppsatser i tidskrifter och tidningar och därjämte recensioner i den utsträckning man kan vänta.

Om de förra är knappast mer att säga i detta sammanhang än att de vittna om en stark kärlek till ämnet och lust att sprida kunskap därom i vida kretsar av vårt folk. Man skulle också, om vi icke därom redan haft vittnesbörd nog, kunna säga att de vittna om förf:s ovanligt stora pedagogiska talang. Om någon skrift särskilt skall nämnas är det »Bönderna i Sveriges riksdag» (1934). För det fjärde ståndets räkning är Thermænius i besittning av ett historiskt perspektiv. Av Ragnar Olsson har han lärt sig våd frihetstiden betydelse för bondeståndets utveckling.

Av recensionerna ha flera tillkommit i samband med förf:s verksamhet som fakultetsopponent och äro därför onödigt bemängda med detaljer. I andra såsom i recensionen av Brusewitz m. fl., De nordiska ländernas statsråd har rec. kommit med egna bidrag till problemens lösning. Oftast håller sig förf. inom sin vanliga intressesfär. När han i recensionen av Andgren,

Konung och ständer går utanför densamma och inlåter sig på frågor om grundlagstolkning och grundlagstillämpning tager han miste. Jag skulle ej uppehållit mig vid vad han säger om R. F. § 64 i belysning av Silverstolpes översättning därav, om ej Thermænius i sin replik till Andgren vidhållit vad man gärna trott vara resultat av en tillfällig lapsus.

Som en liten krets för sig kan man beteckna de skrifter, i vilka Thermænius uppehåller sig vid de statsvetenskapliga studiernas organisation i Sverige och utomlands.

Sist i ordningen erinrar jag om de fem arbeten, som Thermænius bifogat i maskinskrift rörande »Sveriges utrikespolitik» under andra världskriget, av vilka de största äro de, som behandla sagda politik inför och under finsk-ryska kriget 1939—1940 och före och under kriget i Norge. Mot dem har jag såsom statsvetenskapsman strängt taget endast en anmärkning att rikta, nämligen den att de icke höra statskunskapen till. Detta kan ju sägas vara ett bekvämt sätt att slippa taga ställning till ännu brännbara ämnen, men min avvisande hållning är tillräckligt betingad av min önskan att värna min vetenskaps egenart. Statskunskapen har sitt bestämda objekt, författningen, låt vara icke blott den rättsligt fixerade utan också den faktiskt existerande. Utan betänkande har jag räknat med press och »organisationer» såsom faktiska statsorgan. Jag har också visat mig villig räkna som statskunskapens uppgift att undersöka vilka sociala grupper, som göra sig gällande vid statsviljans bildande, liksom också vilka uppgifter staten ställt sig. Men jag kan ej medge, att alla resultat av statens verksamhet böra av statskunskapen som sådan utforskas eller att, såsom prof. Brusewitz i annat sammanhang och med annat polemiskt syfte uttryckt sig, statskunskap skulle vara en kunskap om allt möjligt, som har sammanhang med och rör staten. I föreliggande fall hade det varit en uppgift för den, som aspirerar på en professur i statskunskap, att t. ex. utreda i vad mån riksdagens rätt respekterats vid Sveriges utrikespolitik under det andra världskriget eller under vilka såregna former regeringen fattat sina beslut. Nu har Thermænius i stället inriktat sig på utrikespolitikens realia, vad som bekant är en historikers uppgift. Rimligtvis kan man icke utreda formfrågor utan att stifta bekantskap med de sakfrågor, som under iakttagande av vissa former få sitt avgörande, varför också i kursförteckningarna för statskunskap alltid upptagas översiktliga framställningar av den politiska utvecklingen över huvud under de tider, under vilka ännu gällande författningar praktiserats. Men det är icke nämnda utveckling, som är huvudsaken. En professor i statskunskap, som gäve som uppgift för en seminarieövning »överflygningar» över eller »transiteringar genom Sverige under det andra världskriget», gjorde sig enligt min mening skyldig till ett tjänstefel. Pretentionen att få de fem maskinskrifterna betraktade som statskunskap utgör, om den förefinnes, otvivelaktigt — för att använda ett redan en gång citerat ord av prof. Brusewitz — ett hot mot statskunskapen som vetenskap. Därmed att Thermænius bifogat dem sin ansökan är dock icke sagt, att han själv betraktar dem som statskunskap. Kanske betraktar han dem som historia men har ansett, att en meritering i detta statskunskapen angränsande ämne i alla fall är en sekundär merit för en professur i statskunskap. Det anser också jag, att de äro, och skyndar därför att tillägga,

att skrifterna enligt min mening äro resultat av en ingående och samvetsgrann forskning. Ännu äro de dock endast redogörelser, krönikor. Materialet är ännu alltför obearbetat. Litterär utformning saknas nästan helt.

Det samlade intryck, studiet av Thermænius skrifter efterlämnat hos mig, ter sig på följande sätt. Han är en utåtvänd natur med starkt sinne för huru statskicket faktiskt gestaltår sig. För detta ämnes subtilaste gebit, den allmänna statsläran, har han knappast visat något intresse alls. Men ej heller statsrätten behärskar han. Den lärobok i statskunskap, som han utgivit, är i de delar den sysselsätter sig med svensk grundlag, demeriterande. Man förstår, att han i sina skrifter överlag drar sig för att komma in på rättsfrågor. Men inom sin speciella och ganska omfattande intressesfär har han utträttat märkliga ting. Hans böcker om partiväsendet äro — det kan gärna sägas en gång till — banbrytande. Först via detta har han kommit in på författningsslivet i vanlig mening. Betecknande är att det enda arbete han skrivit därom rör England, där gränsen är så svår att draga mellan konventionella och rättsliga normer.

Så väl från studiet av Thermænius' skrifter som från mitt samarbete med honom vid Lunds universitet har jag mottagit intrycket av att han har stora pedagogiska talanger. Han har förmått väcka sina lärjungars intresse för de delar av sitt ämne, som han själv intresserar sig för, och också hålla det vid liv. Han lockar ett auditorium och han fångslar det också.

Jag förklarar honom kompetent till det av honom sökta ämbetet.

Det återstår för mig att ange den ordning, i vilken de tre sökande, som jag förklarar kompetenta till det av dem sökta ämbetet, böra komma i fråga vid dess återbesättande.

Vad då docent Thermænius beträffar, vill jag med detsamma säga, att han i ett avseende är en förstarumskandidat. Hans forskargärning är mer än de båda konkurrenternas banbrytande. Han är också den ende av de tre, som har åstadkommit ett större självständigt arbete inom ett främmande lands författning. Men hans ensidighet är också påfallande. För centrala partier av ämnet är han lindrigt talat främmande. Jag har svårt att föreställa mig honom såsom föreläsare inom de delar av statskunskapen, som äro filosofiskt eller juridiskt betonade. Däremot kan jag mycket väl tänka mig docenterna Heckscher och Hessler fortsätta uppodlingen av gebit, som Thermænius lagt under statskunskapen. Jag anser, att den senare bör stå tillbaka för de två förra.

En jämförelse mellan docenterna Heckscher och Hessler är ett långt stycke framåt icke svår, då båda upprepade gånger ägnat sig åt samma forskningsfält, nämligen dels statsteoretisk spekulatation under förra århundradets första hälft, dels engelskt författningssliv. På båda områdena är Hessler sin medtävlare överlägsen. I fråga om allmän statslära är överlägsenheten t. o. m. stor. I övriga stycken äro de icke lika kommensurabla. Hessler har tvenne värdefulla uppsatser inom svensk författningshistoria, Heckscher en stor och värdefull avhandling om ett centralt svenskt för-

fattningsinstitut i dess verksamhet under de första decennierna efter tillkomsten av vår ännu gällande författning. Hessler har tagit upp en liten nyodling inom modernt svenskt författningliv, medan Heckscher ägnat sin uppmärksamhet åt en nyodling, som icke blott är vida större till omfånget utan också är vida mer betydelsefull. Heckscher är i båda de två sist avsedda fallen den klart överlägsne. Hans prestationer äro vida större än Hesslers. Någon kvalitativ underlägsenhet föreligger härvid icke heller. De två böcker av Heckscher det gäller äro väl kvalificerade. De tre skrifter av Hessler, som jag lagt i den andra vågskålen, äro alltför små för att kunna bli riktigt betydande. Därtill kommer att Heckscher företer flera goda specimina av mindre format. Men å andra sidan är Hessler den, som överlag bäst uthärdat åtminstone min kritik. Han har icke som Heckscher skrivit några mindre goda böcker. Han är mer än sin medtävlare s. a. s. utan vank. Han är klarare än denne både i tanke och i ord. Överhuvud har han det finaste intellektet av de sökande. Detta får uppväga Heckschers större mångsidighet, så visst som kvalitet måste taga försteget för kvantitet även i det fall som här föreligger, nämligen att Hessler knappast har någon prestation alls inom ämnets allra centralaste gebit, medan Heckscher där kan ståta med en stor och värdefull bok. Jag ger Hessler ett företräde före Heckscher.

Ordningsföljden blir således:

- 1) Docent Hessler
- 2) Docent Heckscher
- 3) Docent Thormænius.

Lund i mars 1947.

Fredrik Lagerroth.

TILL REDAKTIONEN INSÄND LITTERATUR:

- EAHLBECK, E.; JÄGERSKIÖLD, S.; SUNDBERG, H. G. F., Medborgarrätt. (Utg. av Institutet för offentlig- och internationell rätt.) 356 sid.
- HERLITZ, NILS, Svenskt författningssliv. Debattinlägg i brytningstider. 240 sid. Pris kr. 7: 50. Sthlm 1947. P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Internationella arbetsorganisationen 1945—1946. 87 sid. Sthlm 1947. Norstedt & Söner.
- IVARSSON, S. I., Skatterna i England, Schweiz och U. S. A. Pris kr. 0: 75. Sthlm 1947.
- Meddelanden från Skattebetalarnas förening. Nr 100. Skatteförslagets nya motivering. Sthlm 1947.
- Monthly Bulletin of Statistics. Statistical office of the United Nations. 1947. No 3—4.
- NYMAN, OLLE, Svensk parlamentarism 1932—1936. Akad. avhandl. 570 sid. Pris kr. 14: —. Uppsala 1947.
- Nürnbergprocessen. II. Anklagelseakter och dömar. (Skrifter utgivna av Utrikespolitiska institutet. Internationell Politik 25.) 409 sid. Pris kr. 7: 50. Sthlm 1947. Kooperativa förbundets bokförlag.
- SOLOVEYTCNIK, GEORGE, Storbritannien efter kriget. (Utrikespolitiska institutets broschyrserie. Världspolitikens dagsfrågor, 1947. Nr 1—2.) 56 sid. Pris kr. 1: —. Sthlm 1947. Kooperativa förbundets bokförlag.
- Statistisk årsbok för Helsingfors stad. 1946/47. Utgiven av Helsingfors stads statistiska byrå. 413 sid. Hfors 1947.
- Svenska Landskommunernas Förbund. Verksamhetsberättelse 1943—1946. 97 sid. Sthlm 1947.
- Sveriges officiella statistik. Industri. Berättelse för år 1944 utg. av Kommerskollegium. 163 sid. Sthlm 1947. — Samhällets barnavård år 1943. Av Kungl. Socialstyrelsen. 103 sid. Sthlm 1947.
- Sveriges Riksbank 1946. Sthlm 1947.
- VINDE, VICTOR, Det nya Frankrike. (Utrikespolitiska institutets broschyrserie. Världspolitikens dagsfrågor. 1946. Nr 10.) 52 sid. Pris kr. 0: 60. Sthlm 1947. Kooperativa förbundets bokförlag.

Fortlöpande nummer av följande tidskrifter:

Ekonomisk Revy (Sthlm), Ekonomiska Samfundets tidskrift (Hfors), Finsk Kommunaltidskrift, Finsk Tidskrift, Från departement och nämnder, Förvaltningsrättslig Tidskrift, Historisk Tidskrift, Industria, International Labour Review (Montreal), Kommersiella Meddelanden, Landskommunernas Tidskrift, Mercator (Hfors), Nationalökonomisk Tidsskrift, Nordens tidning, Nordisk Försäkrings-tidskrift, Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, Nordisk Tidsskrift för international Ret (Kbhvn), Political science quarterly, Skandinaviska Banken (Kvartalsskrift), Social Tidskrift (Hfors), Sociala Meddelanden (Sthlm), Socialt Tidsskrift (Kbhvn), Statistisk Månadsskrift (Kbhvn), Statistisk Månadsskrift (Sthlm), Statsökonomisk Tidsskrift (Oslo), Sunt Förnuft, Svensk Juristtidning, Svensk Tidskrift, Svenska Stadsförbundets Tidskrift, Theoria, Tiden, Tidsskrift för Sveriges Advokatsamfund, Tidsskrift utg. av Juridiska Föreningen i Finland, Tidsskrift för Rettsvitenskap, Utrikespolitik, Vi, Økonomi og Politik.

HAR UTKOMMIT:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBÜLL: Lübeck och Skåne marknaden. 1922. Pris kr. 3: 50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: "Bidrag" till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsärtlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1: 25.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4: 50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1: 50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nädefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2: 75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretä utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4: 50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—. Slutsåld.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—.
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2: 25.
- XXII. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan i en medelstor svensk stad. 1936. Pris kr. 2: 50.
- XXIII. PAUL DAHN: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. 1936. Pris kr. 15:—.
- XXIV. JOHAN ÅKERMAN: Ekonomisk kausalitet. 1936. Pris kr. 5:—.
- XXV. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan inom ett utvalt svenskt landsbygdsområde (Motala fögderi). 1937. Pris kr. 2: 50.
- XXVI. LARS FRYKHOLM: Översikt över riksdagshandlingar samt författnings- och rättsfalls-samlingar. 1939. Pris kr. 2: 50.
- XXVII. CARSTEN WELINDER: Företagens inkomstbeskattning. 1941. Pris kr. 8:—.
- XXVIII. HANNES HYRENIUS: Studier rörande den utomäktenskapliga fruktsamhetens variationer. 1941. Pris kr. 3: 75.
- XXIX. IVAR SUNDBOM: Modern handels- och valutapolitik. 1941. Pris kr. 6:—.
- XXX. GUSTAF OLSSON: 1935 års indiska författning. 1942. Pris kr. 4:—.
- XXXI. R. ERICH: Studier i internationell rättsskipning. 1943. Pris kr. 3: 50.
- XXXII. FREDRIK LAGERROTH: Den svenska landslagens författning i historisk och komparativ belysning. 1947. Pris kr. 9:—.